

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
ในจังหวัดเพชรบูรณ์

DEVELOPMENT OF BASIC CULTURAL KNOWLEDGE MANAGEMENT OF
ETHNIC GROUPS IN PHETCHABUN PROVINCE

พ.ต.ท.ดร.ศักดา แยกผิวผ่อง

วิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS ...๑๕๙/๒๕๖๗.....

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
ในจังหวัดเพชรบูรณ์

DEVELOPMENT OF BASIC CULTURAL KNOWLEDGE MANAGEMENT OF
ETHNIC GROUPS IN PHETCHABUN PROVINCE

พ.ต.ท.ดร.ศักดิ์ดา แยกผิวผ่อง

วิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS๑๕๙/๒๕๖๗.....

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Development of basic cultural knowledge management of ethnic groups in Phetchabun Province

Police Lieutenant Colonel Dr. Sakda Yaekphiphong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Pho Khun Pha Mueang Sangha College, Phetchabun

B.E. 2024

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS159/2567.....

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
ในจังหวัดเพชรบูรณ์

ผู้วิจัย : พ.ต.ท.ดร.ศักดา แยกผิวผ่อง

ส่วนงาน : วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๗

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาความรู้ขั้นพื้นฐานทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ๒) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ผลการวิจัยพบว่า

องค์ประกอบความรู้ขั้นพื้นฐานทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเชื่อ ความร่วมมือหรือความสามัคคี การอนุรักษ์ การสร้างองค์ความรู้แก่ผู้มีส่วนได้เสีย หรือการส่งเสริมและสนับสนุนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตหรือการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลักในการประกอบอาชีพจึงจำเป็นต้องร่วมกันบริหารจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะป่่าไม้ ดิน หรือแหล่งน้ำ เพื่อให้เป็นแหล่งทำมาหากินและเอื้อประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมต่อไปตราบนานเท่านาน อันเป็นการบ่งบอกถึงความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น เริ่มจากความเชื่อ ความศรัทธาสังคตศีลธรรมในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดความกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงพากันทำการบูชาด้วยเครื่องสักการะต่าง ๆ ก่อนเข้าพื้นที่ทำมาหากินหรือแม้แต่หลังจากทำไร่ ทำสวนแล้ว ก็มีการจัดเครื่องสังเวยมาให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่คนในครอบครัวและชาวบ้าน จนกลายเป็นจารีตประเพณีที่ทุกคนในกลุ่มจะต้องทำตาม เป็นธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกัน แม้จะได้รับการชี้แนะเพื่อให้คลายความเชื่อดั้งเดิมจากศาสนา ส่วนใหญ่ยังคงรักษาความเชื่อและจารีตประเพณีไว้อย่างเคร่งครัด

แนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้น มีความเหมือนกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง ส่วนใหญ่จะมีความเหมือนกัน เพราะการเป็นอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ มีการเผยแพร่และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านองค์การภาครัฐและเอกชน โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศร่วมสมัย ในการดำเนินงานจะเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ให้ข้อคิดความเห็นเนื่องจากวัฒนธรรมเหล่านั้นเกิดจากความเชื่อของชุมชน หากคนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้ยาก

Research Tittle : Development of basic cultural knowledge management of ethnic groups in Phetchabun Province

Researcher : Police Lieutenant Colonel Dr. Sakda Yaekphiphong

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Pho Khun Pha Mueang Sangha College, Phetchabun

Academic Year : 2567/2024

Funds granted by : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอ
พระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุก
ท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และแนวทางแก้ไขให้งานวิจัยฉบับนี้ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทำให้งานวิจัยนี้
มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกท่านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำวิจัยในครั้งนี้
ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์แก่บุคลากรทางการศึกษา และผู้สนใจทั่วไป
ตลอดจนจะเป็นประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้การศึกษาคณะสงฆ์ต่อไป

พ.ต.ท.ดร.ศักดิ์ดา แยกผิวผ่อง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม	๖
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม	๑๑
๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วม	๑๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย	๒๖
๒.๕ แนวคิดการจัดการความรู้	๒๙
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	๓๕
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน	๓๗
๒.๘ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	๔๐
๒.๙ แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์	๔๘
๒.๑๐ ความเป็นมาของชาติพันธุ์ม้ง	๕๑
๒.๑๑ บริบทพื้นที่วิจัย	๕๗
๒.๑๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๑
๒.๑๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๖๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๗
๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย	๖๙
๓.๓ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)	๗๐
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๐
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๑
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๒
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษารวบรวม	๗๒

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๓
๔.๑ ความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	๗๓
๔.๒ การจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	๗๙
๔.๓ แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	๘๕
๔.๔ สรุป	๘๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๙๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๓
บรรณานุกรม	๙๔
ภาคผนวก	๑๐๐

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

ตารางที่ ๑ คำอธิบายตาราง...

๑

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

ภาพที่ ๑ คำอธิบายภาพ...

๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันรัฐบาลได้มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสร้างสรรค์โดยอิงวัฒนธรรมของแต่ละแห่งมาใช้ในการบริหารประเทศ ซึ่งย่อมส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้ก้าวหน้าได้อย่างไรก็ตามการมุ่งหวังเพียงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการส่งเสริมการผลิต การค้า การบริการและการท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่ออันอาจเกิดขึ้นจากการทำลายสภาพแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมสามารถทำให้ประเทศสูญเสียศักยภาพการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนหนึ่งและการสูญเสียเอกลักษณ์ของชาติอีกส่วนหนึ่งไปได้ ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่มีแนวโน้มองวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ซึ่งรวมเรียกกันว่า “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” แต่การปรับตัวของภาครัฐและระบบราชการไทยยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น หน่วยงานส่งเสริมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวได้นำมิติวัฒนธรรมมาเป็นจุดขาย นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์โอท็อปส่งเสริมธุรกิจชุมชน รวมทั้งการค้นหากิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ มาเป็นจุดขายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เน้นการผลิตที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อก่อให้เกิดการผลิตที่ยั่งยืนและยังทำให้ชุมชนเข้มแข็ง^๑

องค์ประกอบสำคัญ ประการหนึ่งที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรและ ชุมชน คือ การนำองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ที่มีอยู่มาพัฒนาและดำเนินการให้เกิดผลผลิตและผลกระทบต่อชุมชนและสังคม ด้วยการสร้างผลิตเชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจฐานความรู้ ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน โดยสังคมไทยเป็นสังคมที่เก่าแก่สังคมหนึ่งที่ปรากฏภูมิปัญญาอยู่จำนวนมาก ภูมิปัญญาเหล่านี้ นอกจากจะแสดงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่เป็นของตนเองแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและ พัฒนาการของคนในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย และยังมีความเป็นอิสระที่สามารถสร้างสรรค์และสั่ง สมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้^๒ การสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น บางพื้นที่มี การสร้างภูมิปัญญาที่ใช้ในพื้นที่ของตน จน

^๑ กระทรวงวัฒนธรรม, นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: โฟร์เพช, ๒๕๖๐), หน้า ๒๗๙.

^๒ จักรพันธ์ โสมะเกษตริน, “การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นศรีสะเกษ เพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

เรียกได้ว่าเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior) เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่องค์กรรวมระหว่างคนกับ คน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ซึ่งทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่ฝังรากลึกอยู่ใน วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นการปรับตัวเพื่อการเรียนรู้ที่จะอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมา โดย จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่โบราณมีความลึกลับในการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อใช้ ประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น ๆ และเป็นการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่น และยังเพื่อสร้าง คุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะภูมิปัญญาในด้านปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์เพื่อการดำรงชีพ ประกอบด้วย ความสามารถในการแสวงหาอาหาร การปลูกบ้านสร้างเรือน การคิดค้นประดิษฐ์สิ่งทอเพื่อการนุ่งห่ม และความรู้ทางการแพทย์เพื่อการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ช่วยให้คนในสังคมสามารถดำรงอยู่ได้ อย่างปกติสุข สืบจนถึงปัจจุบัน^๓

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และการทำงาน ซึ่งยังสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพเลี้ยงดูครอบครัว ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความชำนาญที่อยู่ในตัวบุคคล (Tacit knowledge) ซึ่งมีความสลับซับซ้อนยากที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นตัวอักษร หรือข้อความในรูปแบบที่เป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit knowledge) ภูมิปัญญาถือเป็นเรื่องที่เป็นเคล็ดลับที่ไม่เปิดเผยถ่ายทอดกันแต่เฉพาะในครอบครัวหรือในหมู่เครือญาติเท่านั้น ด้วยการบอกกล่าวเล่าต่อ ๆ กันมา ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้รับการพัฒนาหรืออาจสูญหายไปพร้อมกับการจากไปของบุคคลผู้มีความรู้เหล่านั้น จึงมีผลที่ตามมา คือ แต่ละคนหรือแต่ละชุมชนจะต้องสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมาใช้เองโดยไม่จำเป็น อีกทั้งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นมาจากการบูรณาการในหลากหลายวิชา ดังที่ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนานมีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาแบบเรียนที่เราเรียนมา แต่เป็นความเชื่อมโยงกันทุกรายวิชาทั้งที่เป็นเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การศึกษาและวัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันทั้งหมด”^๔

การจัดการความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ในแนวทาง รัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อศึกษาความร่วมมือในการจัดการความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญต่อ ชุมชนท้องถิ่นอย่างมากมาย เพื่อเป็นแหล่งของการศึกษา เรียนรู้ พื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวเขาเผ่าม้งในลักษณะการจัดการเรียนรู้เพื่อจัดทำฐานข้อมูลความหลากหลายทาง ภาษา และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อความ ยั่งยืนทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ในแนวทางศาสนา ที่มีผลต่อความ

^๓ กระทรวงวัฒนธรรม, นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: โฟร์เพช, ๒๕๖๐), หน้า ๕๕.

^๔ ประเวศ วะสี, “การจัดการภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา”, วารสารชุมชนพัฒนา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ (เดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

ยั่งยืน ทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ประกอบด้วยวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ดั้งเดิมการ นับถือผีบรรพบุรุษ และความเชื่อใหม่การนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์มีผลต่อ ความสัมพันธ์ ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อความยั่งยืนทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การ เสริมสร้างเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ตามหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา เพื่อ ความร่วมมือในทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น เพื่อ เป็นแหล่งของ การศึกษา เรียนรู้ พื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในแนวทาง พระพุทธศาสนา ในสภาวะการณ์เช่นนี้ สิ่งที่เป็นแรงจูงใจประการหนึ่งคือ การเร่งสร้างองค์ความรู้ใน การ จัดการกับปัญหา กล่าวคือ การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรม การศึกษาและ วิธีการฟื้นฟูธำรงรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ซึ่งยังนับว่าขาดแคลน อยู่มาก โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการสร้างองค์ความรู้ที่สังเคราะห์ ขึ้นมาจากประสบการณ์การศึกษาและ พื้นฟูภาษาในบริบท ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งนี้เพราะส่วนมากแล้วองค์ความรู้ดังกล่าวในปัจจุบันล้วน มาจากประสบการณ์ ในกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรทางวัฒนธรรมนอกภูมิภาคเอเชีย ซึ่งมีบริบททาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป

การจัดการเป็นปฏิบัติการที่มีหัวใจสำคัญอยู่ที่การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันแสวงหาปัญหา และคิดค้นแนวทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาที่เป็นเรื่องอันเป็นฉันทามติ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม ทำงานร่วมกัน ทั้งแก้ปัญหา และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การวิจัยจึงสร้างคุณลักษณะของการเรียนรู้แบบพหุภาคี พร้อมกับบังเกิดผลพลอยได้ที่เป็นจิตสำนึกตระหนักในปัญหา หน้าที่ และร่วมกันแก้ปัญหา เพื่อให้ บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้อง ตรงตามความต้องการในสังคมฐานความรู้ การจะอยู่รอด และการดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จำเป็นที่จะต้อง เรียนรู้ที่จะจัดการกับทุน ทางปัญญา แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการความรู้ยัง เป็นศาสตร์ ที่จะต้องมี การพัฒนา และประยุกต์ใช้ให้แพร่หลายมากขึ้น ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับ ความรู้คือ ความรู้เป็น ทรัพยากรเพียงอย่างเดียวที่ยั่งยืนยิ่งมีเพิ่ม ผู้จัดการความรู้ที่เป็นระดับมืออาชีพ ปัจจุบันจะต้องเผชิญ ปัญหาและความคาดหวังที่สูงมาก เพราะความรู้ใหม่เกิดขึ้นในอัตราทะลุทะลวง ความรู้มีวงจรชีวิตที่ สั้นลง (ล้าสมัยง่าย) และการจัดการสมัยใหม่ ไม่ว่าจะวงการใด ๆ ล้วนแต่ใช้ความรู้ ที่เข้มข้นขึ้นทุก ขณะ ดังนั้น ทุกคนจึงต้องเตรียมตัวให้พร้อม เพราะถ้าหากคุณรองคุณคู่แข่งได้ลงทุนลง แรงในการ จัดการความรู้จนเริ่มเห็นผล มันอาจสายเกินไปที่จะไล่ตามความรู้ในฐานะปัจเจกเพื่อการ แข่งขัน ได้ กระทบและสร้างความตื่นตัวในภาคธุรกิจมาแล้วระยะหนึ่งองค์กรทุกแห่งได้รับการกระตุ้น ให้ใช้ ประโยชน์จากทรัพย์สินสมบัติที่หลบซ่อนอยู่^๕

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยเห็นความสำคัญของแนวทางการพัฒนาการจัดการ ความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม ในการ

^๕ สำราญ ท้าวเงิน และคณะ, ทุนทางภาษาและวัฒนธรรมกับการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์, (เพชรบูรณ์ : สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘).

เรียนรู้ การอนุรักษ์ร่วมกันเพื่อการนำไปสู่การจัดการทางสังคมและวัฒนธรรมให้ได้ออกมา ความรู้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ก่อนที่จะเสื่อมสลายไป

๑.๒ คำถามในการวิจัย

๑.๒.๑ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ การจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ แนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑. เพื่อศึกษาความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๑.๓.๒. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และนำเสนอแนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๑.๔.๒ ด้านเอกสาร

๑. ชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา หนังสือ เอกสาร วิชาการ และงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๔.๓ ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบมีโครงสร้าง (Structured In-Depth-Interview) เลือกแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ ชุมชนชาติพันธุ์ม้ง โดยแบ่งกลุ่ม ประชากรตัวอย่างออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย

๑) ผู้นำชุมชน จำนวน ๑๒ คน

๒) ผู้นำด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม จำนวน ๑๒ คน

๓) หน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๒ คน

๑.๔.๔ ด้านพื้นที่

ประชากรที่ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ ชุมชนชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การถ่ายทอดทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง การสั่งสอน อบรมเกี่ยวกับองค์ ความรู้ ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์เท่านั้น

กระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์เท่านั้น จะต้องเปิดโอกาสให้ กลุ่มคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนด แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดด้วยตัวเอง โดยเฉพาะขั้นตอนของการวางแผนและการแก้ไขปัญหา ในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กระบวนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ กระบวนการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และกระบวนการมีส่วนร่วมในการ ประเมินผล

ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง หมายถึง ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ตั้งในตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบถึงความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๑.๖.๒ ได้ทราบถึงการจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๑.๖.๓ ได้ทราบถึงแนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะสามารถนำไปเป็นข้อมูล เพื่อประยุกต์ใช้กับการ พัฒนาทุนมนุษย์ในหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
- ๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วม
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย
- ๒.๕ แนวคิดการจัดการความรู้
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
- ๒.๘ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๙ แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์
- ๒.๑๐ ความเป็นมาของชาติพันธุ์ม้ง
- ๒.๑๑ บริบทพื้นที่วิจัย
- ๒.๑๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยกำลังอยู่ในระบบ “เศรษฐกิจใหม่” (New Economy) ที่มีการใช้ประโยชน์จากปัจจัยการผลิตประเภท “สารสนเทศ” (Information) และ “ความรู้” (Knowledge) ตลอดจนการส่งเสริมให้สังคมมีนวัตกรรม เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ (National Competitiveness) ส่งผลให้สังคมในระบบเศรษฐกิจใหม่มีการมุ่งพัฒนาไปสู่ “สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้”^๖ (Knowledge-based Society) สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (Knowledge-based Society) เป็นผลจากการที่ประเทศและองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ ยอมรับและตระหนักว่า ความรู้ (Knowledge) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในการพัฒนาภายในประเทศและมิติการพัฒนาระหว่างประเทศ รวมทั้งความรู้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในกระแสการพัฒนาของโลกยุคสารสนเทศและยุคปฏิวัติข้อมูลข่าวสาร หรืออาจกล่าวได้ว่า “ความรู้” ซึ่งได้แก่ ความรู้ในตัวมนุษย์ความรู้ทางเทคโนโลยีและความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ เป็นปัจจัยหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจ

^๖ กรมศิลปากร, วัฒนธรรม : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร), ๒๕๕๔, หน้า ๓๒

และสังคม ในปัจจุบันการวัดความสามารถของประเทศต่าง ๆ ได้เปลี่ยนจากการวัดโดยสังเกตจาก อัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ หรือรายได้ประชาชาติต่อหัว ทั้งนี้เนื่องจากความรู้เป็นสิ่งกำหนด กฎกติกาและกำไรของเศรษฐกิจใหม่ กล่าวคือ ความรู้เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดและสามารถซื้อขายได้ การมีความรู้หรือทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดของ องค์กร ความร่ำรวยในเศรษฐกิจใหม่และการหาประโยชน์จากสินทรัพย์ใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของ องค์กร อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันโลกเรากำลังมุ่งเน้นไปที่ “ทุนทางปัญญา” หรือ “ทุนความรู้” เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความได้เปรียบให้กับสังคมและประเทศชาติเป็น พลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม การที่องค์กรต่าง ๆ จะมีความสามารถในการแข่งขันภายใต้ ภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในปัจจุบันได้นั้น องค์กรมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และความสามารถในการ บริหารจัดการความรู้ปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดและสามารถซื้อขายได้ การมีความรู้หรือ ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดขององค์กร ความร่ำรวยใน เศรษฐกิจใหม่และการหาประโยชน์จากสินทรัพย์ใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดขององค์กร

อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันโลกเรากำลังมุ่งเน้นไปที่ “ทุนทางปัญญา” หรือ “ทุนความรู้” เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความได้เปรียบให้กับสังคมและประเทศชาติเป็น พลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม การที่องค์กรต่าง ๆ จะมีความสามารถในการแข่งขันภายใต้ ภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในปัจจุบันได้นั้น องค์กรมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และความสามารถในการ บริหารจัดการความรู้ประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๒.๑.๑ ความรู้ทางวัฒนธรรม

ความรู้ทางวัฒนธรรม (Cultural Knowledge) หมายถึง ข้อมูลหรือสารสนเทศทาง วัฒนธรรมที่เป็นผลผลิตปัญญา อันทรงคุณค่าของมนุษย์ที่เกิดจากความรู้ ความคิด ทักษะ ประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และการเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญาและมนุษย์สามารถนำไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ โดยความรู้ทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก ๆ คือ ๑) ความรู้ทาง วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Knowledge) คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ที่สามารถมองเห็น สัมผัส หรือจับต้องได้ มีลักษณะเป็นกายภาพ (Tangible) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ศิลปจารึก พงศาวดาร หนังสือ ตำรา เป็นต้น ซึ่งความรู้ทางวัฒนธรรมประเภทนี้ ค่อนข้างยากต่อการสูญหาย และ ๒) ความรู้ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Knowledge) คือ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่ไม่สามารถมองเห็น สัมผัส หรือจับต้องไม่ได้ มี ลักษณะไม่เป็นกายภาพ (Intangible) เช่น ภาษา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ศิลปะการแสดง งาน ช่างฝีมือ เป็นต้น ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ การฝึกฝน การเรียนรู้ การอบรม ตลอดจนพรสวรรค์ ต่าง ๆ ที่ติดมากับตัวตั้งแต่เกิด ซึ่งความรู้ประเภทนี้มีโอกาสที่จะสูญหายได้ง่ายกว่าความรู้ชัดแจ้ง เนื่องจาก ความรู้ประเภทนี้มักฝังอยู่ในตัวคน (Embodied)^๗

^๗ กิตติ ลิ้มอภิชาติ, **ความรู้ทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๔,

๒.๑.๒ นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ปรีดา พูลสิน กล่าวว่า การจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ ถูกสร้างขึ้นเพื่อรวบรวมและจัดเก็บความรู้ภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะนำมาใช้หรือ ถ่ายทอดส่งผลให้เกิดการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน หากความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ดังกล่าวได้ถูกจัดเก็บอย่างเป็นระบบก็จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้สืบทอดและชุมชน^๘

สามารถ เทียงพูนวงศ์ กล่าวว่า เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อรวบรวมและจัดเก็บความรู้ภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะนำมาใช้หรือถ่ายทอดต่อกันทำให้เกิดการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งความรู้ดังกล่าวหากมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบก็จะสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุดทั้งต่อผู้สืบทอดและชุมชน^๙

ธโนศวรรย์ บุญมีอธิบายว่า จัดการความรู้เป็นกรรมวิธีในการบริหารจัดการองค์ความรู้ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยจัดการความรู้ที่อยู่ในและนอกตัวบุคคลด้วยการจัดเก็บต่อยอดพัฒนา และปรับปรุงอย่างเป็นระบบเพื่อให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อสังคมและอนุชนรุ่นหลังใน การสืบค้นและใช้ประโยชน์จากฐานความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ต่อไป^{๑๐}

ทับทิม เบ็งมล และคณะ กล่าวว่า การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ ในการสร้างและการถ่ายโอนความรู้ทางวัฒนธรรม อันเป็นสมบัติที่มีคุณค่าทางสังคมและเป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แสดงถึงความเจริญงอกงามของกลุ่มชน ให้เกิดการดำรงไว้ได้อย่างยั่งยืน ในสังคมไทย ซึ่งเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏชัดเจนในสังคม (Explicit knowledge) และ ความรู้ทางวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ในตัวผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม (Tacit knowledge)^{๑๑}

จากนิยามและความหมายของนักวิชาการที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นมานำความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ ทั้ง ๒ ประเภท คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) นำ ใช้ให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ อาทิ การบ่งชี้ความรู้การสร้าง และแสวงหาความรู้ การจัดเก็บและเข้าถึงความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้การเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นต้น

๒.๑.๓ กระบวนการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

^๘ ปรีดา พูลสิน, นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๕, หน้า ๔.

^๙ สามารถ เทียงพูนวงศ์, นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ชูติมาการพิมพ์), ๒๕๕๖, หน้า ๑

^{๑๐} ธโนศวรรย์ บุญมี, นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธิตพักร้าว), ๒๕๕๙, หน้า ๓.

^{๑๑} ทับทิม เบ็งมล และคณะ, นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๒

กระบวนการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม (Cultural Knowledge Management Process) เป็นการนำเอากระบวนการจัดการองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อกลไกอย่างหนึ่งที่จะช่วยในการสงวนรักษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย ๖ กระบวนการ ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บและเข้าถึงความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้

ก. การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) การบ่งชี้ความรู้เป็นกระบวนการค้นหา หรือกำหนด และจำแนกความรู้ทาง วัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ ว่ามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใดบ้างหรืออยู่ที่ใครบ้าง โดยให้ชุมชน กลุ่ม คนผู้สืบทอดหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับทรัพยากรวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว อาทิ การจำแนกประเภทของความรู้ การระบุแหล่งความรู้หรือการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ข. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) การสร้างและแสวงหาความรู้เป็นกระบวนการศึกษา ค้นคว้า รวบรวม และ สร้างความรู้ทางวัฒนธรรม ทั้งภายใน และภายนอกชุมชนมากลั่นกรอง เพื่อสร้างองค์ความรู้และสร้าง คุณค่าทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดและสงวนรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ผ่านรูปแบบ ต่าง ๆ อาทิ การวิจัย การประชุม การอภิปราย และการสนทนา เป็นต้น

ค. การจัดเก็บและเข้าถึงความรู้ (Knowledge Storage and Access) การจัดเก็บและเข้าถึงความรู้เป็นกระบวนการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยอาจจะมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดเก็บและเข้าถึงความรู้ทาง วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการเข้าถึงข้อมูลและยังใช้เป็นฐานความรู้ที่สำคัญในอนาคต อาทิ หนังสือ เอกสาร แผ่นพับ ภาพถ่าย วิกิพีเดีย เว็บไซต์ และระบบฐานข้อมูล เป็นต้น

ง. การเรียนรู้ (Learning) การเรียนรู้เป็นกระบวนการให้การศึกษ อบรม ส่งเสริมและถ่ายทอดองค์ ความรู้ทางวัฒนธรรมผ่านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกในการสืบ ทอด ส่งเสริมและสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ อาทิ การเรียนการสอน ในรายวิชาหลักสูตร ท้องถิ่น การฝึกอบรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

จ. การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) การแลกเปลี่ยนความรู้เป็นกระบวนการในการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน เผยแพร่ กระจาย ถ่ายโอนข้อมูลความรู้ทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ผู้สืบทอดชนผ่านสื่อกระแสหลักและ สื่อทางเลือก อาทิ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์การจัดบรรยาย การสาธิต การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

ฉ. การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application) การประยุกต์ใช้ความรู้เป็นกระบวนการที่นำความรู้ทางวัฒนธรรมไปประยุกต์ ใช้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ และก่อให้เกิด

คุณค่าหรือมูลค่าจากวัฒนธรรมเหล่านั้น อาทิ การนำไปใช้เพื่อการท่องเที่ยว การนำไปใช้เพื่อการแสดงการนำไปใช้เป็นสินค้าหรืออุตสาหกรรมทาง วัฒนธรรม เป็นต้น^{๑๒}

นอกจากกระบวนการที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น พบว่า ยังมีนักวิชาการด้านการจัดการทางวัฒนธรรม อีกหลายท่านที่ได้กำหนดกระบวนการ การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม ไว้อย่างหลากหลาย ตามแนวคิดและมุมมองที่แตกต่างกันออกไป ตามความเหมาะสมกับการนำไป ประยุกต์กับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในแต่ละประเภทหรือแต่ละบริบทของพื้นที่ทางวัฒนธรรม

๒.๑.๔ องค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) คน (People) ๒) กระบวนการ (Process) และ ๓) เทคโนโลยี (Technology) โดยทั้ง ๓ องค์ประกอบที่ได้กล่าวมานี้ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้การจัดการความรู้ ทางวัฒนธรรมนั้นประสบผลสำเร็จและสงวนรักษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน^{๑๓}

๑. คน (People) คือ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เนื่องจากแหล่งความรู้หรือองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่มักจะฝังอยู่ในตัวคนซึ่งเป็นผู้สืบทอดหรือเจ้าของมรดกวัฒนธรรม นอกจากนี้คนยังผู้ที่ทำหน้าที่รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความรู้ตลอดจนการนำความรู้ทางวัฒนธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์

๒. กระบวนการ (Process) คือ กลไก รูปแบบ หรือวิธีการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อ ทำให้เกิดกระบวนการส่งเสริม สงวนรักษา อนุรักษ์ เผยแพร่หรือสืบทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้ คงอยู่อย่างยั่งยืนทั้งองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะมรดกหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๓. เทคโนโลยี (Technology) คือ เครื่องมือที่เข้ามาช่วยในการสืบค้นจัดเก็บ แลกเปลี่ยนหรือเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อก่อให้เกิดการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ ความรู้ทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ และสามารถนำองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมไปใช้ได้อย่างสะดวก และรวดเร็วขึ้นมากยิ่งขึ้น โดยเทคโนโลยีในการจัดการความรู้ประกอบด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร เทคโนโลยีจัดเก็บข้อมูล ถ่ายโอนและสืบค้น และเครื่องมือสนับสนุนการทำงานร่วมกัน เป็นต้น

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการในการสงวนรักษาองค์ความรู้ ทางวัฒนธรรมที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ให้ออกมาเป็นองค์ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ให้ได้มากที่สุด หรือเป็นการถอดองค์ความรู้ประเภทมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ให้อยู่ในรูปของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Intangible Cultural Heritage) เพื่อสงวนรักษาองค์ความรู้ให้คงอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมสืบไป จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่าง

^{๑๒} ดวงเดือน จันทร์เจริญ, การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application), (กรุงเทพมหานคร: CURS ภาควิชาการ, ๒๕๕๙, หน้า ๑๓.

^{๑๓} นันทปพร สิทธิยา, องค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: CURS ภาควิชาการ, ๒๕๕๙, หน้า ๖๓.

ยิ่งต่อศาสตร์ทางด้านการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นกลไกหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยในการสงวนรักษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทำให้ทราบถึงประเด็นกลุ่มเหล่านี้คือ

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการหรือชุดของการกระทำ กิจกรรมหรือปฏิบัติการที่ดำเนินการเกี่ยวเนื่องกับโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ที่เป็นวัฒนธรรมเชิงรูปและทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงนาม ประเภทภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม โดย มีความมุ่งหมายของวัฒนธรรม คือ การสร้างประโยชน์สุข ซึ่งต้องทำความเข้าใจก่อนว่าทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นมีกี่ประเภท และมีคุณค่าอย่างไร และเราจะจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่ออะไร

วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวถึง การจัดการวัฒนธรรมว่าเป็นกระบวนการจัดการที่เกี่ยวข้อง ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา คุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยการอนุรักษ์ศาสนา ประวัติศาสตร์ ผู้คนในชุมชน การดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อจิตสำนึก เป็นประการสำคัญ เพื่อนำมาสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีหลายประเภท ซึ่งอาจแบ่งเป็นทรัพยากรทางโบราณคดี ทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นต้น ดังนั้น ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องวางเป้าหมายให้ชัดเจนและสอดคล้องกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ชุมชน และความเป็นมนุษย์^{๑๔}

ธนิก เลิศชาญฤทธิ ได้วางเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ได้ดังนี้^{๑๕}

๑. เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมสำหรับการวางแผนและการป้องกัน ๒. เพื่อปกป้องทรัพยากรวัฒนธรรม และทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมร่วมกับ การอนุรักษ์และสงวนรักษา ๓. เพื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชน นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจสามารถเข้าถึงแหล่ง ทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียม ๔. เพื่อใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และสามารถทำให้ ผู้เข้าศึกษาได้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองด้วย

๒.๒.๒ ประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรม

ทรัพยากรวัฒนธรรมแบ่งเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้อง ได้ และ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

^{๑๔} วิรุณ ตั้งเจริญ, กระบวนการจัดการวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๓.

^{๑๕} ธนิก เลิศชาญฤทธิ, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๑๖๔-๑๖๕

๑. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resources) หมายถึง ซากสิ่งของสิ่งก่อสร้าง วัตถุที่จับต้องได้และสัมผัสได้ด้วยมือและมองเห็นด้วยสายตา รวมถึงพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นอาหาร เป็นวัตถุดิบสำหรับทำสิ่งของเครื่องใช้ พิธีกรรม ที่อยู่อาศัย และสถานที่ก่อตั้งชุมชน

๒. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Resources) หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก การนำเสนอ ความรู้ ทักษะ รวมทั้งอุปกรณ์ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งชุมชน กลุ่มชนและปัจเจกบุคคลส่งผ่านหรือถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง รวมทั้งยังมีการผลิตซ้ำและสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม การปะทะสังสรรค์กับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองให้ยั่งยืน

๒.๒.๓ การประเมินคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม

ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่ต้องการจะจัดการนั้นมีความสำคัญ เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นเพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ อาจมีคุณค่าแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจของแต่ละสังคม เกณฑ์การประเมินจึงต่างกันไปตามเป้าหมายในการประเมินและความสนใจของผู้ประเมิน ดังนั้น ผู้ประเมินจึงต้องอ้างอิงจากเกณฑ์การประเมินต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ โดยยูเนสโก หรือ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention by UNESCO เกณฑ์การประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมและเกณฑ์การประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในที่นี้มุ่งเน้นการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม ด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหาร แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

ก. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม ซึ่งพิจารณาจากประวัติความ งดงาม รูปแบบ ลักษณะของศิลปะ ความหายาก ความเป็นของแท้ ความเป็นสัญลักษณ์ ความเป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม เป็นต้น

ข ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งพิจารณาจากประวัติ รูปแบบอาคาร การก่อสร้าง เทคนิคการสร้าง การประดับตกแต่ง ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความ สวยงาม ประโยชน์ใช้สอย ความเป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม

๒.๒.๔ เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มีดังนี้^{๑๖}

๑. เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม สำหรับการวางแผนและการ ป้องกันเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการดำเนินการอย่างอื่น

^{๑๖} พรธิดา วิเชียรปัญญา, เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๗๓

๒. เพื่อปกป้องทรัพยากรวัฒนธรรมและทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสม แต่การอนุรักษ์และสงวนรักษาเป็นเป้าหมายสำคัญรองลงมา เพื่อไม่ให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพหรือสูญหายก่อนเวลาอันควร

๓. เพื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชน นักวิจัย นักเรียนนักศึกษาสามารถเข้าถึง แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียม

๔. เพื่อใช้ทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นแหล่งให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีตและเพื่อให้ ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองด้วย

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มี ๓ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. การประเมินความสำคัญ คือ การแปลความหมายความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการวิเคราะห์ หลักฐานเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม และคุณค่าต่าง ๆ ของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยการลงพื้นที่สำรวจและทำการประเมินคุณค่าด้านศิลปกรรมและด้านสถาปัตยกรรมของทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดบวรนิเวศวิหารและศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๒. การวางแผนการจัดการ เป็นการกำหนดแผนการปฏิบัติงานหรือแผนการจัดการที่เหมาะสมในแผนการปฏิบัติงานควรจะมียุทธวิธีในการจัดการทรัพยากรที่กำหนดเป็นระยะยาวและผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดการ

๓. การกำหนดรายการการจัดการ คือ การจัดการตามข้อเสนอแนะและลำดับความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมที่ประเมินไว้ในขั้นตอนแรก โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งนี้จำเป็นต้องอาศัยความรู้และทักษะของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ

๒.๒.๕ กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน

กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน มี รูปแบบวัฒนธรรมองค์กร ดังต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการทำงาน การดำเนินงานแต่ละภารกิจ เมื่อมีการ มอบหมายจะมีการแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม เพื่อกระจายหน้าที่ในการทำงานโดยจะมีจุดมุ่งหมาย เดียวกันและมีการทำงานเป็นทีม (Team Work) แต่ละคนจะมีหน้าที่ประสานงานกันระหว่างกลุ่มมี ผู้นำชุมชนคอยควบคุมที่จะช่วยให้สมาชิกสามารถทำงานตรงตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

๒) การยึดมั่นในอุดมการณ์มีมาตรการที่สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันกำหนดเป็นข้อ ปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนั้น ที่สำคัญ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต เนื่องจากเป็นองค์กรที่จะมุ่งเน้นการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งสำคัญที่สุด คือ ความซื่อสัตย์สุจริตและต้องยึดมั่นในอุดมการณ์และที่ ความตั้งใจในการทำงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้อง

๓) การวางแผนการทำงาน การกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานแต่ละปีจะมี การจัดทำแผนงานประจำปี เพื่อเป็นแนวทางและกำหนดเป้าหมายในการทำงานในแต่ละปี รวมทั้ง ตัวชี้วัดการทำงานในแต่ละปีจะมีความชัดเจนโดยจะวัดจากเป้าหมายความสำเร็จที่กำหนดไว้ใน กิจกรรม/โครงการโดยเทียบผลการปฏิบัติงานกับมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ตกลงไว้

๔) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อบรรลุ เป้าหมายดังกล่าว องค์กรชุมชนมุ่งมั่นมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกเห็นความสำคัญและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีการกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อให้ได้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน

๕) การถ่ายทอดแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ภายในองค์กร มีการถ่ายทอดความรู้ การทำงาน ประสบการณ์ในการทำงาน เป็นการสอนงานในชุมชนโดยอาศัย องค์กรหน่วยงานในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน เพื่อถ่ายทอดวิถีของวัฒนธรรมขององค์กร

๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนี้เกิดได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบ หลายวิธีการ หลายกิจกรรม และหลายวัตถุประสงค์ ความแตกต่างเช่นนี้มีผลให้ไม่สามารถนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมได้อย่างครอบคลุมครบถ้วนและเป็นที่ยอมรับทั่วไป นอกจากนี้ข้อบ่งชี้เนื้อหาของสาระของการมีส่วนร่วมยังมีได้กระจำจชัดอีกด้วย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังต่อไปนี้

ดีเลน (Delen) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ การแบ่งอำนาจในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในการกำหนดหรือจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะไม่สามารถทำได้โดยขาดความเข้าใจร่วมกันได้จิตสำนึกและการประสานงานกัน โดยการร่วมมือกันของบุคคลส่วนใหญ่ที่แสดงออกโดยผ่านกลุ่มตัวแทนในการกำหนด และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันซึ่งจะทำให้บุคคลและกลุ่มบุคคลสามารถตัดสินใจในสิ่งที่กระทบต่อชีวิตเขา โดยเฉพาะผลประโยชน์ที่เขาควรได้รับจากบริการต่างๆ^{๑๗}

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้วหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่ก็ไม่หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้วย และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ และการประเมินผลในกิจกรรมพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นว่า การตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องกับเกือบโดยตรงกับการดำเนินงาน ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และ การประเมินผลด้วยเหมือนกัน กล่าวคือ ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการดำเนินงานและ ผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดใหญ่มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็มีผลสะท้อนกลับจากการประเมินผล และการดำเนินงานกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย^{๑๘}

นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา ได้อธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงเกิดจากกระบวนการทำงานจากเบื้องล่างขึ้นไป การมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญในการที่จะ

^{๑๗} Delen, Corazan Alma G , **People Participation**, (Philippine Encyclopedia of Social Works, ๑๙๗๗), PP. ๒๓๐ – ๒๓๖.

^{๑๘} Cohen, J.L. & Arato, A, **Civil Society and political theory**, (M.I.T.Press, U.S.A, ๑๙๙๗), P. ๗-๙.

ช่วยให้เกิดจากการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับการพัฒนาไปสู่สมาชิกของสังคมกิจกรรมต่างๆ จะเน้นไปที่การให้การศึกษาและการสร้างพื้นฐานขององค์กร การมีส่วนร่วมจึงต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลักๆ อยู่ ๓ ประการ คือ ๑) การแบ่งสรรอำนาจและได้รับทรัพยากรที่ขาดแคลนหายาก ๒) มีความพยายามอย่างจริงจัง โดยกลุ่มคนที่ควบคุมชะตาชีวิตของตนและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ และ ๓) เปิดโอกาสให้บุคคลที่อยู่ในกลุ่มชั้นล่าง ๆ ได้พัฒนา^{๑๙}

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ สรุปลความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่บุคคลกลุ่มคน ประชาชนหรือองค์กรได้ร่วมพิจารณาแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยร่วมกันวางแผนโครงการร่วมกันปฏิบัติงาน ประเมินผลงาน พิจารณาตัดสินใจและร่วมกันรับผิดชอบด้วยความสมัครใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ การเปลี่ยนแปลงในแนวนโยบายให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้การกำหนดและดำเนินการของประชาชนเอง^{๒๐}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมกันปฏิบัติ และร่วมกันรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชน^{๒๑}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ได้กล่าวถึงหลักสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของมนุษย์ในการพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัคร รูปแบบต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน^{๒๒}

สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นการร่วมมือ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง^{๒๓}

อุดม แยมสินพงษ์ สรุปได้ว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมในการทำงานของคณะกรรมการสภาตำบลกับประชาชน กลุ่มประชาชน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง

^{๑๙} บรินทร์ชัย พัฒนาพงศา, แนวทางการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^{๒๐} เอนก เหล่าธรรมทัศน์, “ประชาสังคมพัฒนาการและนโยบายแห่งอนาคต”, วารสารนิเวศวิทยา, (ฉบับที่ ๒๓, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔.

^{๒๑} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๒๒} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

^{๒๓} สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล, “การสร้างประชาสังคมโดยรัฐ : การปรับตัวของรัฐไทย” วิทยานิพนธ์คณะรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙.

องค์กรของรัฐบาลและเอกชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการอนุรักษ์แหล่งน้ำแม่น้ำท่าจีนใน ๕ ลักษณะ คือ ร่วมศึกษาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามผลและร่วมบำรุงรักษา^{๒๔}

สุเมธ ทรายแก้ว ได้ให้ความหมายกรณีการมีส่วนร่วมว่า การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมใน ขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับ ประชาชนที่เข้าร่วม มีการพัฒนา ภูมิปัญญาและการรับรูปร่าง สามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง^{๒๕}

นงเยาว์ หลีพันธุ์ สรุปได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาส ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อมาถึงตัวประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลง จะต้องยอมรับในปรัชญาทางการพัฒนาชุมชนที่ว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตน เพื่อกิจกรรมชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้า มีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง^{๒๖}

นิพนธ์ ทวีกาญจน์ สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใดๆ ต้องการดำเนินการของตนเอง แล้ว มีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามประสงค์ของตน จนมาสู่การ ตัดสินใจกระทำเพื่อให้บรรลุถึงความประสงค์นั้นๆ ซึ่งการกระทำก่อให้เกิดการพัฒนาความรูปร่างและ สติปัญญาอีกทางหนึ่ง^{๒๗}

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลได้ ร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ร่วมเสียสละเวลาแรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ เป็นเรื่องของจิตใจ อารมณ์ของบุคคล ในสถานการณ์ที่มีเหตุเร้าใจในการกระทำ เพื่อจะ

^{๒๔} อุดม แยมชื่นพงษ์, “ การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์แหล่งน้ำท่าจีนศึกษาเฉพาะกรณีแม่น้ำท่าจีน เขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม,” วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๒๕} สุเมธ ทรายแก้ว, “ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทรัพยากรธรรมชาติศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดนครสวรรค์,” วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๒๖} นงเยาว์ หลีพันธุ์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในจังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

^{๒๗} นิพนธ์ ทวีกาญจน์, อุตสาหกรรมโลก, (พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์เทียนวัฒนา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

บรรลุนิติภาวะที่บุคคลอยากจะทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ โดยมีการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์^{๒๘}

เอ็ดมุนด์ พูนขวัญ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าหมายถึง ความร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าจะของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มคน หรือองค์กร เพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์^{๒๙}

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนทั้งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน ร่วมมือร่วมรับผิดชอบ และร่วมเสียสละในการกระทำกิจกรรมการต่างๆ เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา ร่วมหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด และร่วมในการติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม

๒.๓.๒ ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

มีผู้เสนอปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมไว้หลายปัจจัยแตกต่างกันไป ดังนี้

คอฟแมน (Kaufman) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว รายได้ และระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๓๐}

รีดเดอร์ (Reeder) ได้สรุปปัจจัยต่างๆ ที่มีต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๑๑ ประการ ดังนี้

๑. การปฏิบัติตนให้คล้ายตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง

๒. มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง

๓. เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะส่งเสริมปกป้องและรักษาเป้าหมายของตนเอง

๔. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

๕. ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะมีความประพฤติตามแบบที่ตนคาดหวังว่า จะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วย

๖. การมองตัวเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตนเองควรกระทำเช่นนั้น

^{๒๘} ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, “การพัฒนาเขตบริเวณในเขตเมืองเก่า”, เมืองโบราณ, ที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑- ๔ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๔๓), หน้า ๓๐.

^{๒๙} เอ็ดมุนด์ พูนขวัญ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมองค์พระปฐมเจดีย์” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๓๐} Kaufman, H.F. Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities, (Agricultural Experiment Station Bulletin, ๑๙๔๙), P. ๕๒๘.

๗. การบีบบังคับ บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะทำการสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกที่ตนเองถูกบีบบังคับให้ทำ

๘. นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำการสิ่งต่างๆ ซึ่งเรามีนิสัยชอบกระทำในสถานการณ์นั้น

๙. โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำเช่นนั้น เท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา

๑๐. ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างที่คนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์นั้น

๑๑. การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขาารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดี เพื่อให้การกระทำเช่นนั้น^{๓๑}

นาคม ธีรสุวรรณจักร ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมดังนี้ คือ

๑. ความที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์ วิหาร

๒. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะกระทำเช่นนั้น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง

๓. อำนาจบังคับที่เกิดจากคนที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส^{๓๒}

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ (Cohen and Uphoff) เสนอว่าบุคคล ๔ ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท ประกอบด้วย ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีปัจจัย หลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ อายุและเพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษาสถานภาพทางสังคม อาชีพ รายได้และทรัพย์สิน ระยะเวลาในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ และพื้นที่ดิน ถือครองและสภาพการทำงาน^{๓๓}

^{๓๑} Reeder, William W, *Some Aspects of the Informal Social Participation of Farm Families in New York State* Cornell University, (Unpublished. Ph.D. Dissertation, ๑๙๗๔), P. ๓๓.

^{๓๒} นาคมน ธีรสุวรรณจักร, “ความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา ชาวอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี” วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

^{๓๓} Cohen, John M. Uphoff, Norman T. “Rural Development Participation: Concepts and Measures for Project Design Implementation and Evaluation”, Rural Development Monograph No.๖. Rural Development Committee Center for International Studies, (Cornell University, January, ๑๙๗๗), p. ๖.

รวิช เบญจาทิกุล ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๕ ปัจจัย ดังนี้ ๑) ปัจจัยทางด้านสังคม ๒) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ๓) ปัจจัยทางด้านการเมือง ๔) ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ๕) ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาสังคม^{๓๔}

สากล สถิตวิทยานันท์ ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมที่เกิดจากแนวคิดสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) ความสนใจและความหวังกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความหวังกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความหวังกังวลร่วมกันของส่วนรวม ๒) ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผน และลงมือปฏิบัติทำงานร่วมกัน ๓) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้ต้องรุนแรงและมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่จะสนองตอบความเห็นของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ^{๓๕}

ชูเกียรติ ภัยลี ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมมี ๓ ปัจจัย ดังนี้ ๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ๒) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม และ ๓) ปัจจัยทางการติดต่อสื่อสาร^{๓๖}

สุชา จันทรเอม ได้กล่าวถึงปัจจัยของการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ประการด้วยกันดังนี้ ๑) ปัจจัยของสิ่งจูงใจ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ นั้นจะมีเหตุผล สำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรก มองเห็นว่าตนจะได้รับผลตอบแทนในสิ่งที่ทำลงไป ประการที่สอง การได้รับการบอกกล่าวหรือได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่นให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ๒) ปัจจัยโครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้าร่วม การมองเห็นช่องทางในการมีส่วนร่วม และมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับหลังการมีส่วนร่วม ดังนั้น พื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางมีส่วนร่วม จึงควรมีลักษณะดังนี้ คือ ประการแรก เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบใด

รูปแบบหนึ่ง ประการที่สอง มีการกำหนดเวลาที่ชัดเจนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม จะสามารถกำหนดเงื่อนไขตามสภาพความเป็นจริงของตนได้ ประการที่สาม มีการกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร และ ๓) ปัจจัยด้านอำนาจ ในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม ประชาชนสามารถกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และผลประโยชน์ของกิจกรรมได้รูปแบบขั้นตอนการมีส่วนร่วมมีผู้เสนอรูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้มากมาย^{๓๗} ซึ่งมีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา
๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

^{๓๔} รวิช เบญจาทิกุล, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนากรณีศึกษาหมู่บ้านชาวเขา ชนะเลิศ การประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ประจำปี ๒๕๒๗, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕.

^{๓๕} สากล สถิตวิทยานันท์, *ภูมิศาสตร์ชนบท*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๖.

^{๓๖} ชูเกียรติ ภัยลี, “การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมระหว่างเขตพื้นที่ที่มีการปฏิบัติงานกับเขตพื้นที่ที่ไม่มีการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนแลมวลชนสัมพันธ์ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๒.

^{๓๗} สุชา จันทรเอม, *จิตวิทยาทั่วไป*. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔.

๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล^{๓๘}

กรณีการ ชมดี ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น ๑๐ รูปแบบ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมประชุม
๒. การมีส่วนร่วมออกเงิน
๓. การมีส่วนร่วมในกรรมการ
๔. การมีส่วนร่วมในผู้นำ
๕. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
๖. การมีชักชวน
๗. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
๘. การมีส่วนร่วมในผู้ริเริ่ม
๙. การมีส่วนร่วมในผู้ใช้แรงงาน
๑๐. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์^{๓๙}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ได้แสดงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

๑. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น
๒. ร่วมคิดค้นและสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาที่เกิด หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ หรือเพื่อสนองความต้องการ
๓. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหาและเพื่อสนองความต้องการ
๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๖. ร่วมกันลงทุนในกิจกรรม โครงการที่เกิดขึ้นตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
๘. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป^{๔๐}

^{๓๘} เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : คัดดีโสภากการพิมพ์), ฉบับที่ ๓ - ๔ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๒.

^{๓๙} กรณีการ ชมดี, “การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอลำปาง จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

^{๔๐} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕.

ขวัญชัย วงศ์นิติกร ได้จัดขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้^{๔๑}

๑. การร่วมประชุม
๒. การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
๓. การตีปัญหาให้กระจ่าง
๔. การออกเสียงสนับสนุน – คัดค้านปัญหา
๕. การออกเสียงเลือกตั้ง
๖. การบริจาคเงิน
๗. การบริจาควัสดุ
๘. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
๙. การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
๑๐. การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ

ประสพสุข ตีอินทร์ ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ ๗ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การสำรวจขั้นต้น
๒. การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
๓. การหาแนวทางแก้ไขปัญหา
๔. การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา
๕. การปฏิบัติตามโครงการ
๖. การประเมินผลโครงการ
๗. การพิจารณาบททวนโครงการที่ทำไว้แล้ว^{๔๒}

นงเยาว์ หลีพันธุ์ ได้สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมโดยแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้^{๔๓}

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวางแผนป้องกันเป็นการตัดสินใจว่าอะไรคือปัญหาอะไรคือสาเหตุและจะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไรโดยกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน
๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนป้องกันรักษา โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันตามวิถีทางและแนวทางให้เป็นไปตามโครงการและตามแผนการที่ได้กำหนดขึ้น
๓. การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา ซึ่งเกิดจากกิจกรรมหรือการดำเนินงานของชุมชน
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เป็นการประเมินการทำงานและประเมินสภาพภายนอกด้วย

จากดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปรูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

๑. ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา

^{๔๑} ขวัญชัย วงศ์นิติกร, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๔๒} ประสพสุข ตีอินทร์, “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านภาคเหนือ”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔.

^{๔๓} นงเยาว์ หลีพันธุ์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในจังหวัดจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

๒. ร่วมหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา

๓. ร่วมปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

๔. ร่วมติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษา

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างซึ่งมักจะคาบเกี่ยวกับการพัฒนานั้น ก็คือ การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจ ให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรีและสามารถพัฒนาศักยภาพของประชาชน/ชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะความรู้ ความสามารถ และการจัดการและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ และประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระการทำงานต้องเน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจนเนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่างๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้ ทั้งนี้ การจะเกิดสภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชนตามความหมายที่กล่าวถึงข้างต้นจะต้องเกิดสภาพการณ์หรือเงื่อนไขสำคัญ คือ การมีความตระหนักและความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนที่มีจำนวนมากพอต่อการริเริ่มโครงการ/กิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดที่เป็นความต้องการของส่วนรวม โดยความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามารับผิดชอบเพื่อการดำเนินการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการ โดยมีลักษณะเป็นการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ เงื่อนไขการมีส่วนร่วมและการวัดการมีส่วนร่วมนั้นการทำงานในแต่ละอย่างนั้น ต้องมีเงื่อนไขหรือข้อตกลงร่วมกันการทำงานแต่ละชิ้นจึงจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

๒.๓.๓ เงื่อนไขการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคมองค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นริเริ่มสร้างสรรค์การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจาก เป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม แต่การทำกิจกรรมต่างๆนั้นต้องมีเงื่อนไขที่จะต้องทำและปฏิบัติร่วมกันดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวถึงเงื่อนไขการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ประการ ดังนี้^{๔๔}

๑. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม

๒. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

๓. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วมนอกจากนี้ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ดังต่อไปนี้ ๑) ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม การมีส่วนร่วมรวมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ฉุกเฉิน ๒) ประชาชนต้องไม่เสียเงินทองค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินถึงผลตอบแทนที่จะได้รับ ๓) ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วม ๔) ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย และ ๕) ประชาชนต้องไม่รู้สึกกระตือรือร้นต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนร่วม

สรุปว่าการมีส่วนร่วม คือ เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความ ต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีการจูงใจ ความคิดริเริ่มโครงการ เพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมารวมกันใดควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือใน นามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์การ ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ ฉะนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำงานต่าง ๆ นั้นต้องมีกฎเกณฑ์ในการมีส่วนร่วมความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับความสามารถของแต่ละบุคคลให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่จึงจะต้องมีเกณฑ์การวัดผลที่ออกมาจากการปฏิบัติงานดังต่อไปนี้

๒.๓.๔ การวัดการมีส่วนร่วม

วิธีการวัดมีวิธีการวัดที่สำคัญอยู่ ๓ วิธีคือ

๑. การวัด เป็นการวัดเพื่อเทียบกับเกณฑ์วัดที่เป็นตัวเทียบวัด หรือที่เป็นเกณฑ์มาตรฐาน เช่น กำหนดส่วนสูงมาตรฐานไว้ที่ ๑๖๐ เซนติเมตร จึงจะผ่านเกณฑ์คัดเลือก

๒. การวัดความคืบหน้าหรือตีค่า เป็นการวัดหรือตีค่าเพื่อเทียบกับเป้าหมายของงานทั้งหมด หรือคุณค่าความสามารถของบุคคลหรือผลงานในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ มีประโยชน์เพื่อปรับปรุงระบบงานหรือคุณค่าของผลงานหรือบุคคล เช่น โครงการรณรงค์ส่งเสริมการขาย ๖ เดือนขณะนี้ผ่านมา ๑ เดือนแล้วมีผลงานเป็นจำนวนเท่าใด

๓. การวัดประเมินผล เป็นการวัดหรือตีค่าเมื่อดำเนินการไปจนครบกำหนดโครงการหรือช่วงเวลาที่กำหนด เช่น กำหนดเป้าหมายว่าสิ้นปีจะได้กำไร ๑๐๐ ล้าน เมื่อสิ้นปีมีผลกำไรเป็นเท่าใด และจะจัดอันดับความสามารถบรรลุผลของแต่ละฝ่ายหรือ แต่ละหน่วยงานในองค์การได้อย่างไรบ้าง

แคสเปอร์สัน และบริทแบท (Kassperson & Breifbat) ได้เสนอระดับการวัดการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำของแต่ละบุคคลมิได้เป็นการกระทำโดยกลุ่ม แต่การแสดงออกของบุคคลในกระบวนการการมีส่วนร่วมนั้น จะแสดงถึงค่านิยม การรับรู้และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ

^{๔๔} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๗.

กริยาที่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมก็คือกริยาของแต่ละบุคคลที่มีต่อการแสดงผลของการกระทำนั้นโดยตรง

๒. ความถี่ของการกระทำซึ่งแสดงออกโดยการมีส่วนร่วมกระทำที่บ่อยครั้งระยะเวลาของกิจกรรมที่ยาวนาน หรือมีความผูกพัน และมีแรงจูงใจในการกระทำ

๓. คุณภาพของการเข้าร่วมพิจารณาจากผล และผลกระทบของการกระทำในเบื้องต้น เช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับความสามารถ ยอมรับความคิดเห็นและมีการประเมินผล^{๔๕}

สมใจ เข้มเจริญ ได้เสนอตัวชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคมโดยได้กำหนดระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมไว้ดังนี้^{๔๖}

๑. การมีความสนใจและร่วมประชุม
๒. การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
๓. การเป็นสมาชิกและกรรมการ
๔. การเป็นเจ้าของหน้าที่

ทั้งนี้จะดูจากลักษณะต่างๆ ที่แสดงออก คือการเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุสิ่งของ และการเสียสละเวลา แรงงาน เป็นสมาชิกของคณะกรรมการ และเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมนั้นโดยตรง

สรุปแล้วจากแนวความคิดอันเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวมาจะเห็นว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกระทำกิจกรรมหนึ่งๆ ส่วนใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกันไม่แตกต่างกันมากนัก การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าว ด้วยผลของการทำงานร่วมกันสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓.๕ วัตถุประสงค์ ของการให้ประชาชนมีส่วนร่วม

การทำงานร่วมกันนั้นต้องมีวัตถุประสงค์คือข้อกำหนดที่เราตั้งขึ้นมาว่า เราทำสิ่งนั้นๆ เพื่ออะไรเป้าหมายและวัตถุประสงค์ต้องสอดคล้องกันและเป็นไปได้ในเชิงหลักการทางวิทยาศาสตร์เช่นเมื่อได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้แล้วก็นำมาซึ่งวัตถุประสงค์ที่จะทำร่วมกัน

นฤนาท พุทธิสง ได้สรุปว่าวัตถุประสงค์ของการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ มีดังนี้^{๔๗}

^{๔๕} Kasperson, R.E.&Breitbat,M, **Participation Decentralization and Advocacy Planning Resource No.๒๕**, (Association of American Geographers, Washington D.C, ๑๙๗๔), P. ๓๖.

^{๔๖} สมใจ เข้มเจริญ, "การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษากรณีตำบลละเหยบ อำเภอสองจังหวัดแพร่", วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

๑. เพื่อได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ หรือ กิจกรรมและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

๒. เพื่อช่วยในการชี้ประเด็นปัญหา และคุณค่าต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อม

๓. เพื่อแสดงความคิดเห็นอันอาจเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา

๔. เพื่อช่วยในการให้ข้อมูลย้อนกลับ และช่วยในการวิเคราะห์ผลกระทบ

๕. เพื่อขจัดปัญหาความขัดแย้งและเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกัน

๒.๓.๖ ข้อดีของการให้ประชาชนมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนา ในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนาหลักการในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเริ่มมาจากบทเรียนของความล้มเหลวในการพัฒนาชุมชนชนบท ที่ไม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาแบบยั่งยืน ประกอบกับกระแสความคิดของนักวิชาการทั้งในประเทศและในระดับสากล เกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจึงมีทั้งข้อดีและข้อเสียในการมีส่วนร่วม

นฤนาท พุทไธสง สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดประโยชน์หลายประการ ดังนี้^{๔๘}

๑. ทำให้ได้ข้อมูลกว้างขวางและหลายแห่ง โดยเฉพาะข้อมูลที่ไม่อาจจะพิจารณาตีความเป็นตัวเลขได้ง่าย ๆ

๒. ทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในหน่วยงานและการตัดสินใจของหน่วยงานนั้นมากขึ้น

๓. ช่วยตรวจสอบการตัดสินใจของทั้งฝ่ายการเมืองและการบริหาร

๔. เป็นการผลักดันให้หน่วยงานต่างๆ ต้องพิจารณาประเด็นผลกระทบให้กว้างขวางและรอบด้านมากขึ้น

นอกจากข้อดีของการให้ประชาชนมีส่วนร่วมดังกล่าวแล้ว การที่ประชาชนมีส่วนร่วมยังก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

๑. ทำให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยเมื่อได้รับความร่วมมือจากประชาชน

๒. ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมนั้นๆ พิจารณาข้อดี ข้อเสีย ในการดำเนินการต่างๆ มากขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเกิดผลกระทบน้อยที่สุด

^{๔๗} นฤนาท พุทไธสง, พ.ต.ต. "ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โบราณสถาน:ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

^{๔๘} นฤนาท พุทไธสง, พ.ต.ต. "ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน:ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", หน้า ๒๓.

๒.๓.๗ ข้อเสียของการให้ประชาชนมีส่วนร่วม

ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปแล้ว การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมและมีการจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ดีย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมาก แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าข้อเสียที่เกิดขึ้นนั้น ควรจะต้องนำมาพิจารณาด้วยเช่นกัน

นฤนาท พุทไธสง ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจก่อให้เกิดผลเสียบางประการ คือ

๑. ประเด็นที่กำลังพิจารณาอาจเกิดความสับสน เนื่องจากมีความหลากหลายมากเกินไป สาเหตุอาจเกิดจากผู้มีส่วนร่วมไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น หรือรับรู้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนไม่ถูกต้อง
๒. จากการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาอาจทำให้โครงการล่าช้ากว่ากำหนดและต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น
๓. มีแนวโน้มที่ประชาชนจะละเลยหรือให้ความสนใจน้อยลงเมื่อโครงการมีระยะเวลายาวนานเกินไป^{๕๙}

สรุปว่าวัตถุประสงค์หมายถึงเป้าหมายซึ่งต้องการให้กิจกรรมบรรลุผลหรือหมายถึงเป้าหมายระยะสั้นที่มีลักษณะเจาะจงซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่สามารถวัดได้จากความสำเร็จที่ได้วางกฎเกณฑ์ร่วมกัน ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานร่วมกัน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๔.๑ ความหมายการสร้างเครือข่าย

เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือองค์การที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่บุคคลหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนการสร้างเครือข่ายเป็นการทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ อีกทั้งให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง^{๕๐} เครือข่ายหมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กรหน่วยงาน หรือสถาบันใดได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำ กิจกรรมต่างๆ เช่น เช่น การปฏิรูปการศึกษาโดยกลุ่มเครือข่ายที่ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำ กิจกรรมร่วมกัน^{๕๑}

^{๕๙} นฤนาท พุทไธสง, พ.ต.ต. "ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน:ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", หน้า ๒๓.

^{๕๐} Paul Starkey, **Networking for Development**, London: International Forum for Rural Transport and Development, ๑๙๙๗.

^{๕๑} เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซัคเซสมีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายมีวิธีการทำงาน และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคล หรือกลุ่มเหล่านี้ ได้มาประสานงานกันมีระยะเวลานานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มี การวางรากฐานเอาไว้เปรียบเสมือนมีการต่อสายโทรศัพท์เอาไว้ เมื่อฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้ จะมีบางอย่างร่วมกัน เช่น มี เป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วม เป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น^{๕๒}

เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้ง สาเหตุ ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม และเป็นระบบเปิดที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ อย่างต่อเนื่องและสุดท้ายคือ ความเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ ระหว่างกัน หรือการมีปฏิริยาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง การเป็นพวกกันหลายๆ องค์กรชุมชน เพื่อ ทำงานร่วมกันอย่าง ต่อเนื่อง และมีเป้าหมายร่วมกันบางอย่างร่วมกัน เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เกิดจากการที่กลุ่มออม ทรัพย์ในชุมชนต่างๆ มารวมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ^{๕๓} ซึ่งสอดคล้องกับเสรี พงษ์พิศ ให้คำนิยามของ “เครือข่าย” ไว้ว่า เป็นการรวมกลุ่มของบุคคล ในชุมชนระหว่างชุมชน กลุ่ม กับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน โดยมีหลักยึดตามขอบเขตพื้นที่ ประเด็นเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่ง เดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่น เหมาะสมกับท้องถิ่นที่จะ ช่วยให้คุณและชุมชนสามารถ ดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติ แบบอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคม คมนาคม แบบการติดต่อที่สะดวก ยิ่งขึ้นทำให้การไปมาหาสู่ดูงาน การร่วมกันทำ ข้ามเขตแดนของชุมชน อำเภอ จังหวัดและภาคเป็นไปได้ง่าย^{๕๔}

เครือข่าย คือกลุ่มของคนหรือ องค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือ ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัด ระเบียบโครงสร้าง ที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความ เป็นอิสระ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะ เท่าเทียมกัน หรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และ การเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระ หรือความเป็นตัวของตัวเองของคน หรือ องค์กรนั้นๆ^{๕๕}

^{๕๒} กาญจนา แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนวพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สภาคทาอภิกแห่ง ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕.

^{๕๓} อคิน รพีพัฒน์, “การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ” ในคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อการพัฒนา, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๒๕๙.

^{๕๔} เสรี พงษ์พิศ, เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง : วัฒนธรรมองค์กรของยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๗ - ๑๙๘.

^{๕๕} ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ (๙ กันยายน ๒๕๔๒), หน้า ๒๖ - ๓๐.

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่ม หรือองค์กรที่มีความสนใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่นๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และ เห็นความตระหลักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

๒.๔.๒ องค์ประกอบของเครือข่ายประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร^{๕๖} ได้กล่าวถึงประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย

๑. จุดมุ่งหมายร่วม การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูงหากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น

๒. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย

๓. การเชื่อมโยง การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี

๔. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

๕. การพัฒนาที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถ และพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อทุกฝ่ายและผู้ที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

๖. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

๒.๔.๓ กระบวนการจัดการเครือข่าย

กระบวนการจัดการเครือข่ายว่า มี ๔ ขั้น ตอนตามวงจรชีวิตเครือข่าย ดังนี้^{๕๗}

๑. ขั้นการตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย เป็นขั้น ตอนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็น จุดเริ่มต้นของการใช้พลังกลุ่มและความเป็นเครือข่ายในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีวิธีการดังนี้ (๑) การศึกษาข้อมูลและสภาพการณ์ เป็นการศึกษาข้อมูล สภาพการณ์ ความพร้อม

^{๕๖} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘) หน้า ๑๑๘.

^{๕๗} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และสายชล ปัญญชิต, รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

ภายใน กลุ่มของตนเองและข้อมูลของกลุ่มเครือข่ายอื่นรวมทั้งสภาวการณ์ทางสังคม ทำให้ทราบถึงกิจกรรมและ บริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการที่จะส่งเสริมหรือจัดการเครือข่าย (๒) การสร้างศรัทธาและ หาแนวร่วม เป็นการสร้างความเชื่อถือให้กับฝ่ายต่างๆ เช่น ความเชื่อถือในเรื่องของข้อมูล บุคคล ความสำคัญของปัญหา สร้างความคุ้นเคยกับบุคคลที่เป็นผู้นำ (๓) การสร้างความตระหนักหรือการเสนอ ให้เห็นประเด็นปัญหา (๔) การแสวงหาข้อมูลทางเลือก การค้นหาความต้องการและการหาจุดร่วมในการ พัฒนาเครือข่าย (๕) การแสวงหาทางเลือกในการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการแสวงหาแกนนำเครือข่ายและ (๖) การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย

๒. ขั้นการสร้างพันธมิตรและการบริหารเครือข่าย เป็นขั้น ที่จะก่อเกิดความร่วมมือของความเป็นเครือข่าย และการบริหารจัดการทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย มีวิธีการจัดการดังนี้ (๑) การกำหนด วัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วม (๒) การกำหนดบทบาท หน้าที่ และการวางผังเครือข่าย (๓) การเสริมสร้าง และพัฒนาผู้นำ (๔) การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร (๕) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (๗) การส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์

๓. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ มีวิธีการดังนี้ (๑) การทบทวนและสรุปบทเรียน (๒) การเสริมสร้างผู้นำและหน่วยนำของเครือข่าย (๓) การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะ แลเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนความรู้ (๔) การขยายกิจกรรมและมนทัศน์ (๕) การสร้างความรู้ใหม่และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การเสริมสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายเพื่อขจัดความขัดแย้ง (๗) การเสริมสร้าง ความน่าเชื่อถือและระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม

๔. ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง มีแนวทางดังนี้ (๑) การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง (๒) การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกของเครือข่าย (๓) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วย เทคโนโลยีและความรู้ใหม่ (๔) การกำหนดและสร้างแรงจูงใจในการทำงาน (๕) การบริหารจัดการข้อมูล ระบบสื่อสาร และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาภายใน เครือข่าย (๗) การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงาน ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกัน ในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการระดมสรรพกำลัง อันรวมถึงคน สติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงาน เพื่อเอาชนะอุปสรรค ที่เป็นจุดอ่อนของระบบงานราชการ ดังกล่าวข้างต้น และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับ แนวคิดของการพัฒนาปัจจุบัน ที่ให้ยึดพื้นที่ ประสานภารกิจ และร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา ในขณะที่ เครือข่าย เป็นการเริ่มต้นด้วยการ สร้างเป้าหมายร่วมกัน ของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่า สมาชิกที่เกี่ยวข้อง จะมีบทบาทหน้าที่ความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมาย หรือปัญหาร่วมกันแล้ว สมาชิกแต่ละส่วน ก็จะได้ปรับ และ แสดงบทบาทตามศักยภาพ/ ความถนัดของตน เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายของเครือข่าย ได้อย่างตรงต่อ สภาพที่แท้จริง โดยมีต้องรอการสั่งการใดๆ จากผู้กำหนดนโยบายในสายงานบังคับบัญชา ซึ่งส่วนใหญ่ก็ มักจะมีได้รู้ หรือเข้าใจในสภาพปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่

๒.๕ แนวคิดการจัดการความรู้

ในปัจจุบันนี้การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ดังนั้นในยุคข้อมูลข่าวสารการได้มา การปรับปรุง และการประยุกต์ใช้ความรู้กลายเป็นหน้าที่หลักของเครือข่ายต่างๆ เครือข่ายส่วนมากมีการจัดการความรู้ สำหรับการจัดการความรู้ถือเป็นการพยายามที่จะรวบรวม จัดให้เป็นระบบ และจัดโครงสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องรู้ โดยสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องต่อการทำงาน^{๕๘}

แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นกลยุทธ์หลักที่ทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในชุมชนต่าง ๆ ในรูปแบบของเครือข่ายทางปัญญาก็สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศ เพราะเครือข่ายถือเป็นทุนมนุษย์ที่เปี่ยมศักยภาพและยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้น ความรู้ของเครือข่ายมิใช่อยู่นิรนามในรูปแบบของข้อมูลและสารสนเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรู้แจ้งที่มาจากกาแก้ไขปัญหามาจากประสบการณ์อีกด้วย ดังนั้นการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กร หน่วยงาน หรือชุมชน ค้นหา เลือกรวบรวม และเผยแพร่ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแก้ปัญหา การตัดสินใจและเป็นประโยชน์ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๕.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย การดำเนินการขององค์กรในการที่จะกำหนดสร้างทดแทนและกระจายความรู้สำหรับการนำมาใช้ใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการทั้งการรับรู้และการเรียนรู้ ต้นกำเนิดของการจัดการความรู้มาจากประเทศตะวันตก ประมาณปี ค.ศ. ๑๙๘๖ แต่ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาและต้องการมีเสถียรภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมการศึกษา และด้านอื่น ๆ จึงได้มีการนำการจัดการความรู้มาใช้ในประเทศเมื่อไม่นานมานี้เองแต่ประเทศไทยมีบริบทหรือสิ่งแวดล้อมที่ต่างกับประเทศตะวันตก ดังนั้นจึงต้องมีความยืดหยุ่นสูงในการปฏิบัติ จนเกิดการเคลื่อนกระแสการจัดการความรู้ในภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคประชาสังคมภาคราชการและภาคเอกชน^{๕๙}

นอกจากนั้น สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ ภาวะของการแข่งขันกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจยุคใหม่ (new economy) และความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ได้แก่ การเกิดความผิดพลาดซ้ำ ๆ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร และความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเมื่อลาออกไปความรู้ก็จะติดไปกับผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้น ทำให้องค์กรขาดความรู้กันไป หรือจากการที่องค์กรมี Best Practice แต่ไม่เคยนำมาใช้ และบางครั้งองค์กรก็ไม่รู้ว่า Best Practice ของตนคืออะไร^{๖๐} ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้องค์กรธุรกิจสมัยใหม่

^{๕๘} R. Agranoff, *Managing within Networks : Add value to Public Organization.* (Washington, D.C. : Georgetown University Press., ๒๐๐๗), P. ๒๙.

^{๕๙} วิจารย์ พานิช, *การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙),

หน้า ๖๘.

^{๖๐} ลำปาง แม้นมาตย์, *การจัดการความรู้ในองค์กร*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นามมีบุ๊กส์, ๒๕๕๐),

หน้า ๒๘.

ต้องตื่นตัวในเรื่องการจัดการความรู้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนั้น การจัดการความรู้จึงจัดเป็นนวัตกรรมในการบริหารองค์กรสมัยใหม่ที่น่าจะมีประโยชน์ต่อการเพิ่มศักยภาพในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร และเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันกับองค์กรอื่นอีกทั้งช่วยให้องค์กรนั้นสามารถเจริญเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนในระยะยาว

๒.๕.๒ ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ มีนักวิชาการกล่าวถึง และอธิบายความหมายไว้หลากหลายซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ในการที่จะทำให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับ และปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร ทั้งนี้การจัดการความรู้ไม่ใช่เครื่องมือที่จัดการกับตัวของความรู้โดยตรง แต่เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีระหว่างกันได้^{๖๑} การจัดการความรู้ คือการจัดการเพื่อเอื้อให้เกิดความรู้ใหม่โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ และประสบการณ์ของคนในองค์กร อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนานวัตกรรมที่จะทำให้มีความได้เปรียบคู่แข่งขัน^{๖๒} การจัดการความรู้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากร และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา และปรับปรุงองค์กร องค์กรจะต้องกระตุ้น และสร้างบรรยากาศที่ทำให้บุคคลทุกคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าลองผิดลองถูก โดยผู้บริหารจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่จะออกมา ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จที่ได้รับในการลงนำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติหากล้มเหลว ก็จะทำให้ผิดซ้ำสองอีก อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมวัฒนธรรมขององค์กรด้วย^{๖๓}

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูลสารสนเทศ ความคิดการกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายหรือไหลเวียนทั่วองค์กรอย่างสมดุล และเป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตขององค์กร ซึ่งจากทัศนะดังกล่าวนี้ เป็นการเน้นให้เห็นว่าการจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ และประสบการณ์ของบุคคล เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรม แล้วจัดเก็บความรู้ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายทอดไปยังบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถทั้งหมดขององค์กร การจัดการความรู้มีอยู่ในหลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก ไม่เรียกว่า “การจัดการความรู้” แต่เรียกว่า “การแลกเปลี่ยน

^{๖๑} C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaides, “If Only We Knew What We Know : The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice”, (The Free Press, USA., ๑๙๙๘), pp.๓

^{๖๒} Toyama, Ryoko, The Importance of leadership in knowledge management. In Asian Productivity Organization, (Tokyo : APO, ๒๐๐๒), p.๗๑.

^{๖๓} บุญดี บุญญาภิจ และคณะ, การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔.

เรียนรู้” (knowledge sharing) เพราะมีความเชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่จัดการไม่ได้ ซึ่งหมายความว่า การจัดการความรู้นี้จะบังคับให้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นเองโดยความสมัครใจหรือพร้อมใจ เป็นการพร้อมใจที่จะแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจากคำอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า องค์กรจะกำหนดให้มีการจัดการความรู้ โดยไม่ได้ความร่วมมือจากบุคลากรไม่ได้ อีกทั้งจะต้องได้รับการยอมรับหรือความร่วมมือจากบุคลากรทั้งองค์กร การแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้^{๖๔}

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการชาวต่างประเทศ กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้คือ การที่บุคคลสามารถที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนได้ และโดยการเรียนรู้นี้เองนำเราพัฒนาไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต^{๖๕} การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์^{๖๖} อธิบายว่า การเรียนรู้ (learning) หมายถึง กระบวนการของการได้มาซึ่งความรู้โดยผ่านประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของแต่ละบุคคล^{๖๗} การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานของพฤติกรรม เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยอัตราของการเรียนรู้ในองค์กร อาจเป็นแหล่งปัจจัยเดียวที่ทำให้องค์กรดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางโลกแห่งการแข่งขัน ซึ่งการส่งเสริมให้มีรูปแบบ และโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายและวิสัยทัศน์ได้อีกด้วย^{๖๘} การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กร เพื่อแสวงหา สร้าง จัดการ แลกเปลี่ยน และทำให้ความรู้ที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ขององค์กร ที่เน้นบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น ลูกคามีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์และบริการเพิ่มขึ้น รวมทั้ง ความซื่อสัตย์ของลูกค้าที่มีต่อองค์กรก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่องค์กรได้ใช้การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพขององค์กร^{๖๙} ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการความรู้ในองค์กร อีกทั้งยังทำให้เกิดองค์กรแห่งการ

^{๖๔} วิจารย์ พานิช, **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙),
หน้า ๑๓๔.

^{๖๕} P.M. Senge, **The fifth discipline: The art and practice of the learning organization**, (New York: Doubleday, ๑๙๙๐), p.๒๑๑.

^{๖๖} S.P. Robbins, **Organizational behavior** (๙th ed.). Upper Saddle River, (NJ : Prentice-Hall, ๒๐๐๑), P.๓๓๙.

^{๖๗} J.Leopold, **Human resources in organizations**. Harlow, (England: Prentice-Hall, ๒๐๐๒), p.๑๗๔.

^{๖๘} M. Strain, “Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning in late modern society”, **Educational Management Administration & Leadership**, Vol. ๒๘. No. ๓

(November ๒๐๐๐) : P.๒๘๑

^{๖๙} V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzevski, **Towards an integrated approach to knowledgemanagement : Hard, soft and abstract issues**. (Knowledge and Process Management, ๙(๒), ๙๐-๑๐๒, ๒๐๐๒), p.๙๖.

เรียนรู้ (learning organization) ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรมีบุคคลที่มีการเรียนรู้ และเพิ่มพูนความสามารถของตนอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลงานที่ปรารถนา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์กร และขยายขอบเขตความสามารถในการสร้างอนาคตอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้จะทำให้องค์กรสามารถสร้างประสิทธิภาพให้กับตัวเองได้อย่างเป็นผลดี และมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมการคิดอย่างเป็นระบบ^{๗๐}

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่านการใช้ประโยชน์ความรู้และประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ (knowledge base) ซึ่งจากนิยามความรู้ของ Marquardt นี้จะเห็นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้สร้างฐานความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันถือว่ามีผลสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรสมัยใหม่^{๗๑}

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการใช้ทุนทางปัญญาเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการเน้นการจัดการความรู้จากความรู้เดิม โดยอาศัยทุนทางปัญญาเป็นพื้นฐาน แล้วนำมาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้องค์กร^{๗๒} การจัดการความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงขององค์กรเพราะจะช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาสูงขึ้น หรือสามารถปรับตัวจากสถานะเดิมไปสู่สถานะที่ดีกว่าได้ตั้งนั้น ความสำเร็จดังกล่าวก็ขึ้นกับว่า ผู้นำองค์กรมีความมุ่งมั่นมากน้อยเพียงใดที่จะเป็นผู้นำซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร^{๗๓}

กล่าวโดยสรุปว่า เมื่อพิจารณาจากความหมายของการจัดการความรู้ของนักวิชาการจะเห็นได้ว่า การจัดการความรู้เป็นระบบบริหารจัดการทรัพย์สินความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบ แล้วการเตรียมการกรองความรู้ และเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ทั้งนี้ โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับเปลี่ยน และถูกยกระดับให้สูงขึ้น บุคลากรจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ แบ่งปัน และถ่ายทอดความรู้ให้แกกัน อันจะส่งผลให้องค์ความรู้ขององค์กรจะมีการยกระดับความรู้ซึ่งครอบคลุมความหมาย การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในด้านการจัดการความรู้เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรม และการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร

^{๗๐} วิชัย วงษ์ใหญ่, **พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนการทัศน์ใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๗๑} J.R. Schermerhorn, **Management**. (๙nd ed). (New York : John Willey & Sons, ๒๐๐๐), p.๒๑๑.

^{๗๒} M. Marquardt, **Building the Learning Organization**, (๒nd ed). Palo Alto, (CA : Davies-Black, ๒๐๐๒), p. ๘๒.

^{๗๓} J.L Chatzkel, **Knowledge capital**, (New York : Oxford University Press, ๒๐๐๓), p.๓๐๖.

๒.๕.๓ กระบวนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อต้องการใช้ความรู้ในการทำงานต้องการตอบคำถามหรือข้อสงสัยในสิ่งที่ยังไม่รู้และต้องการใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตซึ่งการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือต้องรู้ว่าจะใช้การจัดการความรู้ไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด รู้ว่าจะทำอะไรให้สำเร็จ โดยต้องรู้ว่าในปัจจุบันสิ่งที่ตนเองรู้ที่เป็นอยู่ อันได้แก่ทัศนคติความรู้และทักษะที่มีคืออะไรและสิ่งที่ต้องรู้ต้องมีมากขึ้นคืออะไรที่จะสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง โดยบรรลุถึงเป้าหมายและสิ่งที่มุ่งหวังได้ ทั้งนี้เมื่อศึกษาแนวคิดหรือนิยามของคำว่า “กระบวนการจัดการความรู้” พบว่ามีผู้รู้หลายท่านที่ได้ให้นิยามไว้หลากหลายดังนี้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย กิจกรรมและกระบวนการต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

๑. การขุดค้นและรวบรวมความรู้
๒. การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
๓. การจัดเก็บความรู้เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย
๔. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้
๕. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้
๖. การวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อยกระดับความรู้
๗. การสร้างความรู้ใหม่
๘. การประยุกต์ใช้ความรู้
๙. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้^{๗๔}

ขั้นตอนที่เป็นระบบของการจัดการความรู้โดยเริ่มจาก

๑. การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๗๕}

กรอบความคิดของการจัดการความรู้สามารถสรุปขั้นตอนหลัก ๆ ของกระบวนการความรู้ไว้

ดังนี้

- ๑.การค้นหาคำความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)

^{๗๔} บุญดี บุญญาภิกิจ และคณะ, การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ บริษัท ซีอีดีเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๗๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)

๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)

๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)

๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)

๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๗๖}

กระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ซึ่งตรงกับกิจกรรมของหน่วยงานส่วนกลางกรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้หรือการมองว่าเราจะไปทางไหนหรือพูดง่าย ๆ ว่าจะทำไปทำไม (Knowledge Vision)

๒. การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) คือ การเอาความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) มาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง หรือการจัดเวทีให้มีการแบ่งปันความรู้หรือแลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟัง โดยวิธีการเช่นนี้ อาจเรียกว่าเป็นชุมชนของการปฏิบัติที่ดี

๓. การนำความรู้ที่ได้มาเก็บไว้เป็นแหล่งความรู้หรือชุมชนทรัพย์สินความรู้^{๗๗}

สรุปได้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะต้องมีการบูรณาการทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องและสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือจะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมขององค์กรที่นำการจัดการความรู้ไปใช้ด้วย

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำเจริญ^{๗๘}

คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้นหรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือมนุษย์ก็ได้^{๗๙}

การพัฒนา หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คือ มีอาหารที่มีคุณค่ากิน มีสุขภาพดีขึ้นทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต มีงานทำ เดินทางไปมาติดต่อสื่อสารกันได้ทางใดทางหนึ่ง มีชีวิตความ

^{๗๖} บุญดี บุญญาภิจ และคนอื่น ๆ, การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : จีวีวัฒน์เอ็กซ์เพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๕๔-๕๙.

^{๗๗} ธีรวัฒน์ สิ้นชัย, การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคใช้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

^{๗๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^{๗๙} คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ความจริงของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗๓.

เป็นอยู่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน และสิ่งแวดล้อมและยังได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึง การพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ^{๕๐}

๑. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญ ทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านั้นได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควร หมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒. การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่และในการพัฒนาที่ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ อธิบายว่า การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนาจึงควร หมายถึง ความเป็นธรรม อีกด้วย โดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาตามควร ดังนั้น การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วยจากความหมายทั้งหมดสามารถ^{๕๑}

สรุปได้ว่า การพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิด การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่คุณค่าเพิ่มขึ้น และต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่า ภาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรม การบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนา ภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา^{๕๒} การพัฒนาแบบพุทธ เป็นการพัฒนาสังคมที่จะก่อให้เกิดสันติสุขต้องเป็นการพัฒนาที่ถือมนุษย์เป็นสาระโดยมุ่งให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคมพัฒนาการของบุคคลนี้ ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา คือ การทำให้เจริญ ซึ่งมีความหมายต่างจาก วัฒนธรรม ที่แปลว่า รัก การพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือ

^{๕๐} วิทยากร เชียงกุล, เพื่อศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

^{๕๑} โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, การพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

^{๕๒} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

การทำให้สังคมนั้นมีภาวะที่เอื้อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามนั้น หมายถึง ชีวิตที่ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความ
 ปิ๊บคั้น

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

๒.๗.๑ ความหมายของชุมชน

คำว่า ชุมชน ในสังคมไทยนั้นได้ถูกใช้ในความหมายที่แตกต่างกันไปอย่างหลากหลาย
 ตามแต่ทัศนคติของนักวิชาการและผู้รู้แต่ละคน ได้แก่ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งรวมกันโดยความรู้ สึก
 ผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามทำให้แต่
 ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นในความหมายดังกล่าว เป็นการที่กลุ่มชนมีความรู้สึกนึก
 คิด ผลประโยชน์และผูกพันตามเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกันโดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่
 ทางภูมิศาสตร์เดียวกันตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน^{๘๓} ชุมชน หมายถึง
 องค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และ
 สามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนได้^{๘๔}

ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ทางมีขอบเขตอันเดียวกันและผู้คนเหล่านั้นมี
 การพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งมีแนว
 พฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน และในปัจจุบันมีคำว่าชุมชนได้ถูกนำไปใช้ ในความหมายที่กว้างออกไป
 จากเดิม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่าง
 รวดเร็ว และมีผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนเดิม^{๘๕}

ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความ
 พยายามทำอะไรร่วมกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน
 (Communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และ
 สถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น ๑. ความเป็นชุมชนในครอบครัว ๒. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ๓. มี
 ความเป็นชุมชนวิชาการ ๔. ความเป็นชุมชนสงฆ์ ๕. ความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัว
 กันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน ๖. ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต ความเป็นกลุ่มก้อนหรือความ
 เป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมากเพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มีวัตถุประสงค์ร่วม มีความรัก มีการ
 กระทำร่วมกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน^{๘๖}

^{๘๓} สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์, “พัฒนาชุมชนคืออะไร”, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม
 ๒๕๕๔) : หน้า ๑๔.

^{๘๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔),
 หน้า ๑๒.

^{๘๕} ชนัญ นฤปทุม, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน, (กรุงเทพมหานคร :กรมการ
 พัฒนาชุมชน, ๒๕๔๗), หน้า ๘๗.

^{๘๖} ประเวศ วะสี, “วิสัยทัศน์ของกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิชาการ. ปี
 ที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๔๒) : หน้า ๘-๑๑.

สรุปได้ว่า ความหมายของคำว่าชุมชนมีความแตกต่างกันบ้างคล้ายคลึงกันบ้างแต่เนื่องจากสภาพทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ความหมายของคำว่า ชุมชนจึงควรมีความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่ ก็ได้แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน คำว่ามีพื้นฐานของชีวิตอย่างเดียวกัน นั้นหมายความว่า มีสถาบันสังคมหรือมีระบบวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เครือญาติการเมืองการปกครอง ศาสนา ศิลปะ เป็นต้นเมื่อพิจารณาจากความหมายก็พอจะมองเห็นได้ว่าความเป็นชุมชนนั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะกายภาพ ต้องอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันหรืออยู่กับตัวคนเท่านั้น แต่ปัจจัยชี้ขาดความเป็นชุมชนก็คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น

ฉะนั้นหากกล่าวโดยสรุป ความเป็นชุมชนจะพิจารณาได้จากการที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน (Harmonious) คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity) ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนกระทั่งถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน หรือที่เรียกว่า Supra – village ชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้นมีความหมายมากยิ่งขึ้นไปกว่าเพียงแค่การมีหมู่คนมาก ๆ มารวมตัวกัน แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือ จะทำอย่างไรให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมไม่ว่าจะอยู่ในเมือง หรืออยู่ในชนบทได้มาร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง การสร้างชุมชนให้เกิดมีพลังที่เข้มแข็ง จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นหากมองย้อนกลับให้ถี่กลงไปก็จะพบว่าชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้น ต้องเกิดจากความสมานฉันท์ของปัจเจกบุคคลในชุมชน ระดับปัจเจกบุคคลจึงเปรียบเสมือนฟันเฟืองหนึ่งในระบบจักรกลทั้งหมด ที่ทำงานกันอย่างประสานสอดคล้องและหมุนเนื่องกับฟันเฟืองอื่น ๆ เพื่อให้ระบบจักรกลทั้งระบบทำงานได้นั้นก็หมายความว่า ฟันเฟืองแต่ละตัวต้องรู้บทบาท หน้าที่ของตัวเอง และขณะเดียวกันก็ต้องรู้ว่าฟันเฟืองตัว อื่น ๆ มีบทบาท หน้าที่อย่างไร ระดับปัจเจกบุคคลจึงมีความสำคัญมีคุณค่าต่อมวลสมาชิกในชุมชน

๒.๗.๒ ความหมายขององค์กรชุมชน

มนุษย์จัดเป็นสัตว์สังคมที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีการพึ่งพาอาศัยกันและต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นชุมชนจึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในการให้คำนิยามเกี่ยวกับชุมชน นักวิชาการส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าองค์กรชุมชนเป็นองค์กรทางสังคมหรือพื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มีความสนิทสนมรู้จักกันโดยการรวมกลุ่มเป็นไปเพื่อความสงบสุขพร้อมทั้งเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นที่ส่วนใหญ่ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้ อย่างไรก็ตามผลของการพัฒนาประเทศโดยภาพรวมที่ผ่านมาของประเทศไทย การพัฒนาในเขตเมือง สามารถพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง แต่ชนบทกลับอ่อนแอลง ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดกระบวนการจัดองค์กรหรือกลุ่ม เพื่อผนึกกำลังของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดศักยภาพหรือพลังของชุมชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน^{๘๗}

^{๘๗} สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๕).

ดังนั้น “องค์กรชุมชน” จึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขการพัฒนาที่ขาดความสมดุล ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ มีนักวิชาการหลายคนได้นิยามไว้ สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกค่านิยามเป็น ๒ ลักษณะ คือการให้คำนิยามจากคำว่า องค์กรชุมชนโดยตรง และการให้คำนิยามจากคำอื่นๆ แต่มีนัยยะว่าเป็นองค์กรชุมชน เพราะในบริบทของสังคมไทยองค์กรมีคำเรียกหลายอย่าง เช่น องค์กรชาวบ้าน กลุ่มเกษตรกร องค์กรประชาชนลักษณะแรกเป็นการให้คำนิยามจากคำว่าองค์กรชุมชนโดยตรง จากคำนิยามของประเวศ วะสี ให้ความหมายขององค์กรชุมชนใกล้เคียงกันสรุปได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนที่มีทัศนคติ หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีการประสานความร่วมมือ การบริหารจัดการ และการจัดหาทรัพยากรด้วยตนเอง แต่การที่องค์กรชุมชนจะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน นอกจากต้องมีอุดมการณ์และวัตถุประสงค์ร่วมกันแล้ว การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และการมีผู้นำ ยังเป็นองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญด้วย องค์กรชุมชนยังถือเป็นช่องทางหรือเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบดำเนินงานพัฒนาในด้านต่างๆ ในฐานะเป็นเจ้าของและผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการพัฒนา^{๘๘}

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพึ่งตนเองขององค์กรชุมชน คือชุมชนต้องมีความเป็นอิสระ ตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของตัวเองได้รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาที่สมาชิกกำลังประสบ^{๘๙} สอดคล้องกับคำนิยามข้างต้นโดยเห็นว่าการเกิดขึ้นขององค์กรชุมชนนั้นมาจากคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน สมาชิกหลายคนติดต่อถึงกันมีความเกี่ยวข้องกัน เข้าใจในกิจกรรมกลุ่มด้วยกัน และมีการเรียนรู้การจัดการร่วมกัน และพร้อมทั้งได้เสนอขั้นตอนกระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชน ว่ามี ๔ ขั้นตอน ขั้นตอนที่หนึ่งคือการสร้าง ขั้นตอนที่สองคือ การระดมความคิด ขั้นตอนที่สามคือการทำให้เป็นปกติ และขั้นตอนสุดท้ายคือ การลงมือกระทำ^{๙๐}

องค์กรชุมชนมีฐานะเป็นโครงสร้างทางสังคมกล่าว คือ เมื่อคนรุ่นใหม่ได้รับการกล่อมเกลாதงสังคมทั้งค่านิยมระบบความเชื่อจากรุ่นก่อน ดังนั้น คนรุ่นนั้นๆ ได้สืบทอดการดำเนินการขององค์กรชุมชน ไปด้วย ยังรวมถึงความสามารถของกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกันในการจัดการปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน กลุ่มลักษณะดังกล่าวนี้ก็มีในฐานะเป็นองค์กรชุมชนลักษณะที่สองนิยามว่าองค์กรชุมชนมีฐานะที่เป็นความพยายามในประสานงานกันเพราะปัญหาบางอย่างอาจมีความยากเกินไปสำหรับชุมชนแห่งเดียวที่จะจัดการเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกัน และลักษณะสุดท้าย เป็นไปตามรูปของสภาชุมชน ก่อตั้งขึ้นเพื่อให้แต่ละองค์กรทราบว่ากำลังดำเนินการอะไร และเพื่อวางแผนสำหรับสิ่งที่ต้องการบริบทประเทศไทยองค์กรชุมชนมีคำเรียกหลายคำ ในกรณีที่เรียกว่าองค์กรชาวบ้าน ๓ แบบ เมื่อแบ่งตามวัตถุประสงค์ แบ่ง ๓ แบบ ได้แก่

^{๘๘} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพริกพ่อนเศรษฐกิจสังคม. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓.

^{๘๙} กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔.

^{๙๐} J. Galtung, *Self-Reliance a Strategy for Development*, (London : Boyle I' Overture Publication Ltd. ๑๙๘๐), p.๓๐.

องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม และองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง สำหรับองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจจะมีกิจกรรมเพื่อการเพิ่มรายได้แก่

ครอบครัวของสมาชิกโดยการส่งเสริมให้สมาชิกทำกิจกรรม ถัดมาแบบที่สองเป็น องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม ที่มีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตที่ดีกว่าแก่สมาชิก ซึ่งกระทำโดยวิธีการให้สมาชิกเก็บเงินออมเพื่อใช้จ่ายจำเป็น การให้ความสนใจต่อโภชนาการของเด็ก การเรียนรู้ของลูกหลานสมาชิก และแบบสุดท้ายเป็นองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง ที่มีกิจกรรมเพื่อการดำเนินงานอันเป็นส่วนร่วมของชุมชน เช่นการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น หรือการต่อรองกับหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อนำงบประมาณเข้ามาใช้ในกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน ในทัศนะของนักวิชาการอีกท่านหนึ่งเห็นว่าองค์กรชุมชนเป็นรูปแบบของการพัฒนาชุมชนในเขตที่มีมาตรฐานการครองชีพของประชาชนค่อนข้างสูง และเพียบพร้อมไปด้วยบริการสาธารณูปการต่างๆ อย่างไรก็ตาม การก่อตั้งองค์กรชุมชนสำหรับการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นสื่อสำหรับเชื่อมความสัมพันธ์ของประชาชนในชนบทให้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตที่มีระเบียบวินัย^{๙๑}

สำหรับองค์กรชุมชนในการศึกษาครั้งนี้ จากที่ได้สังเคราะห์คำนิยามที่หลากหลายข้างต้น ผู้วิจัยจึงให้นิยามว่าเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลภายในชนบทที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึง หรือ ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกัน มาสร้างพันธกรณีร่วมกันในการดำเนินการ หรือแสวงหาทางออกเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนและส่วนรวมโดยที่องค์กรชุมชนนี้อาจจะมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งที่แตกต่างกัน

๒.๘ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๘.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการต่างๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่าภูมิปัญญาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวมได้ดังนี้

ภูมิปัญญา ตรงกับตรงกับภาษาอังกฤษว่า (WISDOM) เป็นคำเรียกสำหรับความรู้ความสามารถและทักษะการดำรงชีวิตจากประสบการณ์ของมนุษย์ที่เข้าใจจริงและเคยผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์หรือการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดผลมาแล้วมีความสลับซับซ้อนหลายมิติที่เราจะต้องคำนึงถึงหรือนำมาใช้งานในระดับต่างๆภูมิปัญญาเป็นนามธรรมไม่มีตัวตนที่สามารถที่จะจับต้องได้เป็นความสำนึกความคิดความจำเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรืออยู่ในทุกคนที่อยู่รอบๆตัวเรา สิ่งเหล่านี้ได้ถูกสร้างสมไว้มากมายและเป็นระยะยาวนานแต่สามารถมองเห็นได้จากการแสดงออกจากการปฏิบัติและ

^{๙๑} วิรัช วิรัชนิการวรรณ, การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟอร์เพช , ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

ผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยมีค่าที่ใช้เรียกว่าภูมิปัญญาอย่างแพร่หลาย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทยหรือบางครั้งเรียกว่าผู้สืบทอดความรู้^{๙๒}

ลินธุ์ สโรบล กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาของมนุษย์ชาติที่มีบริบทของ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นรากฐาน มีพัฒนาการที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมและ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นองค์รวมอย่างบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาปัจจัยสี่อัน เป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีรากของการปฏิบัติที่มีความหลากหลายไม่ตายตัว ถ่ายทอดโดยการพาทำจริง ตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต ทั้งทางกายและใจของมนุษย์ ความเป็นผ้าพื้นบ้านหรือ มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม จึงมาจากรากฐานองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีใช้มาตราบว้จากฐาน อุตสาหกรรม แต่เป็นฐานที่เกื้อกูลและพัฒนาต่อคุณภาพชีวิตทั้งภายในและภายนอก^{๙๓}

สุจารี จันทสุข และคณะ สรุปความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง “ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และทางอ้อม คือ การเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรอบรู้ที่สะสม ทำให้เกิดศักยภาพ ในการประสบการณ์ และประสบการณ์ใหม่ๆ เข้ากับความรู้อันมีมาแต่ดั้งเดิมจนสามารถแก้ไขปัญหา ในแต่ละเรื่อง แต่ละสถานการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ที่มีเงื่อนไขเฉพาะแตกต่างกันไปหรืออาจกล่าว ได้ว่า เกิดการตกผลึกของความรู้ ที่ทำให้สามารถเกิดทางเลือกใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ อย่างมีความสุข”^{๙๔}

สุชาติ พิบูลแถว ได้กล่าวถึงความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ปรับเปลี่ยนไป ตามสถานการณ์ (Situating Knowledge) เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการผสมผสานการ ปรับตัว การจัดการ การผลิตซ้ำ ผลิตใหม่อยู่ตลอดเวลา มีใช้ความรู้ที่เป็นอุดมคติและหยุดนิ่งตายตัว มี ที่มาหลายแหล่งไม่ยึดติดกับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะที่ถูกใช้ประโยชน์อย่างตีมายาวนานก็เพราะว่ามีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็น กระบวนการของการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซ้ำบ้างเร็วบ้าง มี กระบวนการจัดการในลักษณะเชิงซ้อนประสานสัมพันธ์หลายระดับ จะเกิดความสมดุลตามสภาพ ความหลากหลายที่ทำให้ไม่เกิดความขาดแคลนแก้ปัญหา ปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมา จนเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจึงมีความจำเพาะเจาะจงกับคนในท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงกับชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างแยกกันไม่ออก^{๙๕}

^{๙๒} กนกพร ฉิมพลี, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานกรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา”, *ปรัชญาดุสิตบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๘.

^{๙๓} ลินธุ์ สโรบล, *นี่คือผ้าทอพื้นบ้าน*, (กรุงเทพมหานคร: หจก.วนิดาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

^{๙๔} สุจารี จันทสุข และคณะ, *ภูมิปัญญาท้องถิ่น*, (เอกสารคัดสำเนา), หน้า ๑๑.

^{๙๕} สุชาติ พิบูลแถว, “การศึกษากระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าจาก ชุมชนไท-ยวนราชบุรี ตำบล คูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ในมิติทางการพัฒนาชุมชน”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง “รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ” กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๒ ลักษณะ ดังนี้ ๑. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ๒. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากินการเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ^{๙๖}

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาหมายถึงความรู้ความสามารถที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแต่กระบวนการสั่งสมสืบทอดกันมานี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะตระกูลใดตระกูลหนึ่งแต่กระจายความรู้ให้ทั่วทั้งหมู่บ้านหรือท้องถิ่นนั้นๆอาจจะประสบปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นจึงทำให้ชุมชนหรือท้องถิ่นคิดหาวิธีแก้ไขจึงเกิดเป็นความรู้ร่วมกันเรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการคิด ทำเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านเองและอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตแต่ละวันของคนในชุมชนเพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมพัฒนาและถ่ายทอดสืบทอดกันมา ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายสู่ลูกหลานจากคนรุ่นสู่อีกรุ่นหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบันภูมิปัญญาเป็นศาสตร์คือเป็นความรู้ที่มีคุณค่าดีและงามที่คนได้ค้นคิดขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือด้วยจิตวิญญาณภูมิปัญญาสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุล กับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย และสามารถเป็นความคิดที่จะสามารถร่วมพัฒนาประเทศชาติได้ต่อไปในอนาคต

๒.๘.๒ ความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

๑. ภูมิปัญญาไทยแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ที่ดีงาม ทั้งจารีตประเพณี วัฒนธรรมและการประดิษฐ์คิดค้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีคุณค่า เช่น การนวดแผนไทยสมุนไพรไทย

๒. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์คุณค่าทางสังคมใหม่ ทั้งในสิ่งที่ป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่นภูมิปัญญาการบวชป่าไม้ เป็นต้น

๓. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการผลิตภัณฑ์ การแปรรูป และการสร้างอาชีพใหม่ทั้งด้านการผลิตสิ่งใหม่และวิธีการผลิตสิ่งใหม่ ๆ เช่น การผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

๔. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่นการทำปลาตะเพียนด้วยใบลานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การทำขนมหม้อแกงของจังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

๕. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดศิลปะของชาติ ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์งานศิลปะไว้มากเช่นจิตรกรรมลายไทย ศิลปะกาต่อสู่มวยไทย การฟ้อนรำ เครื่องดนตรีไทย เป็นต้น ทำให้ประเทศไทยมีศิลปะเป็นของตนเองที่แสดงถึงความเป็นอารยธรรมของชาติ

^{๙๖} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : หมู่บ้าน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

๖. ภูมิปัญญาไทยได้เสริมสร้างความสงบสุขในการดำรงชีวิต โดยสามารถนำมาปรับปรุงอุปนิสัยที่มีความโดดเด่นของคนไทย เช่น ยิ้มสยาม ความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรักความสงบ ความขยันและความอดทน เป็นต้น

๗. ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมได้ เนื่องจากได้รับการยอมรับและยกย่องจากชาวต่างชาติว่ามีขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม มีความสอดคล้องกับการรักษาคุณค่าทางธรรมชาติ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

๘. ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ทั้งที่เกิดขึ้นจากการที่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมช่วยสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

๙. ภูมิปัญญาไทยสามารถเสริมสร้างให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจ ในศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของความเป็นไทย

๑๐. ภูมิปัญญาไทยสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เกิดการดำรงชีวิตเหมาะสมได้ตามยุคตามสมัยคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาไทยที่บรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้ประสบการณ์ แล้วถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังนั้นเป็นสิ่งที่มีความค่า สมควรที่ชาวไทยทุกคนมีส่วนร่วมในการศึกษา อนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยให้อยู่คู่กับคนไทย เป็นประจักษ์ต่อสายตาของชาวโลกต่อไป

สรุปได้ว่า ความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทยเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างมากที่มนุษย์ได้ค้นพบจากเกิดจากประสบการณ์แล้วนำมาใช้ในการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอดของตน มีการผ่านกระบวนการศึกษาสังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาตถกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ใช้ประกอบการทำมาหากินและสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนและสังคมได้ จากความรู้และประสบการณ์โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานแห่งองค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการแก้ปัญหาและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันและยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่างๆ มากมายซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมายมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรกๆเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและได้รับการรื้อฟื้นและแพร่หลายกันมากขึ้น

๒.๘.๓ ที่มาของแนวคิดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ได้จากการสืบทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อต่างๆ ที่เกิดขึ้น เก็บสั่งสมเป็นประสบการณ์เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นองค์ความรู้ที่รวบรวมมาจากความรู้หลายๆด้าน ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในสังคมไทย และชุมชนต่างๆ เกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ ที่ผ่านการคัดกรอง เรียนรู้ปรับแต่งและได้รับการสืบทอดกันมาในชุมชน เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้นให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง จึงมีการศึกษารวบรวมถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นชุมชนและประเทศชาติภูมิปัญญาเป็นไปอย่าง

ต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านกันเองทำให้สังคมชาวบ้านเป็นปรีกแผ่นมันคงไม่แตกสลายภูมิปัญญาจึงเปรียบเสมือนเชือกร้อยรัดคนในสังคมชุมชนให้มีความสัมพันธ์ที่ดีมีอหยาศัยไมตรีจิตที่ดีต่อกันภูมิปัญญาไม่เพียงแต่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังสามารถเชื่อมไปถึงมนุษย์กับธรรมชาติให้อยู่ด้วยกันอย่างเอื้อเพื่อซึ่งกันและกันคนในชุมชนจึงไม่ได้คิดว่าตัวเองแปลกแยกจากธรรมชาติ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนจึงมีทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ แต่ต่อมาการพัฒนาประเทศชาติในช่วงที่ผ่านมาได้รับเอาวัฒนธรรมในยุควัฒนธรรมชาวตะวันตกเข้ามา ก็บ่มองว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัยกับการพัฒนาในโลกปัจจุบัน แต่กลับไปเน้นวิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาประเทศกันอย่างล้นหลาม ประชาชนโดยส่วนมากกลับนิยมชมชอบกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จนลืมนึกความรู้เดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่นกันสิ้น แต่แล้วปัญหาที่ตามมาอย่างมากมายกลับการพัฒนาในยุคของเทคโนโลยีทางชาวตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านเศรษฐกิจฝืดเคือง ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาระบบนิเวศกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน สังคมและประเทศชาติ ทำให้รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐต้องกลับมาทบทวนการพัฒนาแบบยั่งยืน บนพื้นฐานของรากหญ้าเพื่อเป็นรากฐานของประเทศชาติที่มั่นคงต่อไปในอนาคต

การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านท้องถิ่นจึงได้ถูกนำมาหยิบยกอีกครั้งในการพัฒนาพื้นฐานของประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งของพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ท่านได้ตรัส พระราชทานพระราชดำรัสหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง ” ครั้งแรกในงานพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ไว้ว่า^{๙๗} “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนเป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาเมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไปหากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกฐานะทางเศรษฐกิจขั้นได้รวดเร็วแต่ประการเดียวโดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ และของประชาชนโดยสอดคล้องด้วยจะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ได้ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด” การหันมายอมรับน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นข้อคิดในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความพอมีพอกินแล้วถือว่าได้สนับสนุนการวางรากฐานขั้นพื้นฐานของความพอเพียงได้ว่าหลักสัมมาอาชีวะหรือสัมมาอาชีพในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมิได้หมายถึงแต่การใช้แรงงาน เพื่อให้เกิดผลผลิต แล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหมายรวมถึงการทำหน้าที่อย่างถูกต้องด้วยทำให้การวัดคุณค่าของการงานอาชีพจะวัดเฉพาะการสนองความต้องการของคนอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ได้ไม่เพียงพอ เพราะอาจเป็นการวัดความสามารถในการตอบสนองความต้องการด้วยต้นทุนเท่านั้น โดยการพิจารณาการงานนั้นได้เกื้อกูลต่อชีวิตของคนนั้น ๆ หรือต่อสังคมหรือไม่หลักพุทธธรรมในศาสนาพุทธเน้นด้านจิตใจ เน้นที่เจตนามากเป็นการกระทำที่มีเจตนาดี หรือจิตเป็นกุศลแล้ว ย่อมคาดหวังได้ว่าผลลัพธ์ตามมาก็จะเป็นไปในทางที่ดีตาม

^{๙๗} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ,พระราชดำรัส พอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.chaoprayanews.com/> เข้าถึงเมื่อ [๓ สิงหาคม ๒๕๖๓].

หลักกฎแห่งกรรม เพราะเจตนาดีหรือจิตที่เป็นกุศลอีกด้วยสัมมาอาชีพนี้นี้ต้องก่อให้เกิดผลอันเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคมด้วยเช่นกันการดำเนินกิจกรรม เศรษฐกิจพอเพียงด้วยหลักสัมมาอาชีวะขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงย่อมนำมาซึ่งผลที่เกิดขึ้นในทางเกื้อกูลต่อมนุษย์และสังคมด้วยเช่นนี้การดำรงเลี้ยงชีวิตด้วยการผลิตสิ่งที่ไม่ควรผลิตคือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ หรือสารเคมีที่ใช้เป็นยาฆ่าแมลง สารเสพติดให้โทษ สารที่สร้างความมีนเมา ที่ทำให้ขาดสติและความยังคิดผิดศีลข้อ ๕ ย่อมถือได้ว่าไม่เป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะ ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือในกรณีของการผลิตที่มีขนาดใหญ่ด้วยระบบสายพานที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นคน งานและคนงานกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตเนื่องจากต้องทำงานในสภาวะที่บีบคั้น ทุรนทุราย เร่งรีบ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ใช่หลักสัมมาอาชีวะตลอดจนไม่ส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ พอเพียง พอประมาณ มีเหตุมีผลตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปได้ว่าการนำหลักธรรมของพุทธศาสนาและ จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพบว่า การจะพัฒนาหรือทำสิ่งใดจะต้องมีการคิดให้รอบคอบก่อนโดยเฉพาะการพัฒนาที่มีความมั่นคงแล้วจะต้องมีการวางรากฐานให้ดี มีความมั่นคง ปรัชญาเศรษฐกิจก็คือ หลักคิด เพื่อจะให้เรารับมือ กับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไป และองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนรากฐานของการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ที่จะให้มีองค์กรนั้นๆ มีความมั่นคงถาวรต่อไปในอนาคต

๒.๘.๔ ประโยชน์ของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างมากเพราะคนเราได้ใช้การภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพในการดำรงชีวิต บางครั้งภูมิปัญญาสร้างรายได้ให้กับผู้คนสร้างความสำเร็จให้กับชีวิต นอกจากนั้นภูมิปัญญายังเป็นรากฐานของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติอีกด้วยนอกจากนั้นภูมิปัญญายังมีประโยชน์อีกอย่างมาดั่งนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวถึงองค์ประกอบ องค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาเป็นของคู่กับคนไทยมาช้านานที่บรรพบุรุษของเราที่ใช้ในการดำรงชีพ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความสามารถและทักษะ ประสบการณ์ของมนุษย์ที่ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อนำมาใช้และแก้ปัญหาในการดำรงชีพของมนุษย์โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากแหล่งเรียนรู้จากคนจากสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ บางครั้งภูมิปัญญาเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถทำให้ผู้ประกอบการอาชีพได้ประสบความสำเร็จในชีวิต นอกจากนั้นภูมิปัญญายังเป็นรากฐานของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติสามารถทำให้อุดหนุนอุปสรรคและวิกฤตมาได้ยังเป็นรากแก้วอันเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาในทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญายังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมากในการช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพ ความรักความสามัคคี ของคนในชาติยังความเป็นเอกลักษณ์ให้ยั่งยืนยาวนานต่อไปนอกจากนั้นภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนและประเทศชาติและเป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับ มีลักษณะเด่นคือ สร้างสำนึกเป็นหมู่คณะทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ พื้นเพจากฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากบรรพบุรุษ หรือความรู้ที่สั่งสมสืบต่อกันมาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นสติปัญญาเป็นความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มี

อยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมีหลายท่านที่ให้ความคิดเห็นประโยชน์ของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

คุณค่าของภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ประโยชน์ และความสำคัญของภูมิปัญญา ที่บรรพบุรุษไทย ได้สร้างสรรค์ และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรัก และความภาคภูมิใจ ที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ภูมิปัญญาไทย จึงมีคุณค่าและความสำคัญดังนี้

๑. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชน แสดงความดีต่อร้อน ก็สามารถตีระฆัง เพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศชาติร่วมกันสร้างบ้านเรือนจนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญากระทำยุทธหัตถี จนชนะข้าศึกศัตรู และทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนมาได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียงสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ ทรงใช้พระปรีชาสามารถ แก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ จนรอดพ้นภัยพิบัติได้หลายครั้ง

๒. สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรี เกียรติภูมิแก่คนไทย คนไทยในอดีตที่มีความสามารถปรากฏในประวัติศาสตร์มีมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ เช่น นายขนมต้ม เป็นนักมวยไทย ที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าของแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกันแม้ในปัจจุบัน มวยไทยก็ยังถือว่าเป็นศิลปะชั้นเยี่ยมเป็นที่นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลกไม่ต่ำกว่า ๓๐,๐๐๐ แห่ง ชาวต่างประเทศที่ได้ ถือเป็นมรดก ภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย เช่น มรดกภูมิปัญญาทาง ภาษาและวรรณกรรม โดยที่มีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะ ได้อรรถรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา ด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พิซที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และราคาถูก มี คุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรคเพราะ ส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด กะเพรา เป็นต้นเหล่านี้เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่มีคุณค่าอย่างมากในการดำรงชีพที่ได้มีการสืบทอดกันมานาน

๓. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนของศาสนา มาปรับใช้ในวิถีชีวิต ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ แม้จะอดอยากเพราะแห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันกันแบบพริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้ เป็นต้น

๔. สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่งเช่น

ประเพณีไทย ๑๒ เดือน ตลอดทั้งปี ล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น จึงมีการรดน้ำดำหัว ทำความสะอาดบ้านเรือน ส่วนประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชา ระลึกถึงบุญคุณของน้ำ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของ คน พืช และสัตว์ ให้ได้ใช้ทั้งบริโภค และอุปโภค ในวันลอยกระทงและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนจึงทำความสะอาดแม่น้ำ ลำธารบูชาแม่น้ำ จากตัวอย่างข้างต้น ล้วนเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติ ทั้งสิ้นในการรักษาป่า ไม้ต้นน้ำลำธาร ได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่า ให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติ และ สภาพแวดล้อม ยิ่งความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำ ลำธาร ให้พื้นสภาพกลับคืนมาได้ ถือเป็นภูมิปัญญาที่ สร้างความ สมดุลระหว่างคน สังคมธรรมชาติ

๒.๘.๕ กระบวนการสร้างภูมิปัญญา

กระบวนการสร้างภูมิปัญญาไทย มีกระบวนการเกิดที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิด ทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคกับสมัยแล้วเกิด องค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดเช่นภาษาถิ่น แพทย์แผนไทย การ ทอผ้า การจักสาน เป็นต้นเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของ บรรพบุรุษและการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีพื้นฐานจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ และอิทธิพลจาก ภายนอก วัฒนธรรมภายนอกบางอย่างที่ไทยรับมานั้นได้ถูกนำมาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพสังคมไทย จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเป็นอย่างไรก็ดี แม้ว่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจะช่วยให้เรา เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจะช่วยกันอนุรักษ์และสืบทอดต่อไปในภายหน้า ภูมิปัญญา ไทย คือ ความรู้ความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตในสังคมไทย ภูมิปัญญา ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมีมากมายหลายด้านภูมิปัญญาบางด้านสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมี อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยในด้านต่างๆหลายด้านได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านคติความ เชื่อ ด้านการดำเนินชีวิต ด้านศิลปวัฒนธรรมได้มีนักคิดหลายท่านได้ให้ความเห็นไว้ต่างๆดังนี้

กระบวนการทางปัญญา หรือที่เรียกว่า Cognitive Process ที่สังเกตได้จากความเป็น “มนุษย์” ของชาวบ้านคือ มีการเชื่อมโยงความรู้ใหม่ที่ได้รับเข้ามา และเกิดการ Link กับความรู้เดิม หรือประสบการณ์เดิมที่ตนเองมี และสร้างความหมายในสิ่งที่ตนเองรู้ (Meaning Making) จนเกิดเป็น ความหมายที่ลึกซึ้ง (Meaningful) และเกิดเป็นความเข้าใจ (Understanding) และสื่อออกมาไม่ว่า จะเป็นคำพูด การกระทำหรือพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ก็เริ่มมาจาก กระบวนการทางปัญญาของคน ชุมชน หลอมรวมกันเป็นภาพรวมของชุมชนเกิดขึ้นนอกจากนี้สิ่ง สำคัญที่ได้พบคือ กระบวนการคิดของชาวบ้าน (Thinking Process) ผู้ซึ่งเรียกและมองตนเองว่าจบ แค่ ป.๔ ซึ่งมีทั้งการวิเคราะห์ การคิดเชิงบูรณาการ การคิดเชิงวิจารณ์ญาณ และการคิดเชิงวิพากษ์ที่มี ต่อประเด็นการพัฒนาการดูแลสุขภาพตนเองในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการทางปัญญา

ของชาวบ้านมีอยู่แล้ว ภาระที่สำคัญคือว่าจะส่งเสริมให้เขาใช้กระบวนการทางปัญญานี้ได้เต็ม ศักยภาพได้อย่างไร^{๔๘}

ดังนั้น จากการศึกษาแนวคิดภูมิปัญญา สรุปได้ว่า ตรงกับภาษาอังกฤษว่า (wisdom) เป็น คำเรียกสำหรับผู้รู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตจากประสบการณ์ และมีความสลับซับซ้อนหลาย มิติ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ได้จากการสืบทอดความคิดความเชื่อต่างๆ เก็บสะสมเป็นประสบการณ์ เพื่อ ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นพื้นฐานของการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และ ประเทศชาติ นอกจากนั้นภูมิปัญญายังทำให้เกิดเป็นผลผลิตมีการสร้างสรรค์งานที่เป็นเอกลักษณ์อัน โดดเด่นในตัว หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการทางภูมิปัญญามีความเกี่ยวเนื่องกันเพราะ บางอย่างจะต้องอาศัยหลักการของภูมิปัญญาเป็นพื้นฐาน มีผู้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้มากมาย หลายความคิดเช่นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถและ ประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอด กันมา ซึ่งภูมิปัญญาอาจแบ่งได้ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการดำรงชีวิต
๒. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนา
๓. ภูมิปัญญาที่เกิดจากสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม
๔. ภูมิปัญญาไทยที่เกิดจากอิทธิพลภายนอก
๕. ภูมิปัญญาที่อาศัยประสบการณ์

การถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้ ถ่ายทอดผ่านการสอดแทรกทางกิจกรรมการผลิตพิธีกรรม ทางจารีตประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะ ภาษา และวัฒนธรรม ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น นิทาน คำกลอน เพลง คติธรรม สุภาษิตคำพังเพย การละเล่น ยา การปรุงยา และกรรมวิธีรักษา โรคภัยไข้เจ็บ

๒.๙ แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และ เชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทาง สายเลือด ซึ่งมีลักษณะทางชีวภาพและรูปร่าง(เชื้อชาติ) เหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทาง วัฒนธรรมด้วย ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือด และทางวัฒนธรรม พร้อมๆ กันไป เป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์^{๔๙} ขณะที่ ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology) ตามความหมายของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์สังคมวิทยา คือ การศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มมนุษยชาติ และบางครั้งเรียกว่า มานุษยวิทยาวัฒนธรรม วิธีการนี้เป็น วิธีการของนักมานุษยวิทยารุ่นแรกๆ ที่ต้องการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มคนหรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่ม

^{๔๘} นิภาพร อุดรวงษ์ อนุชา หนูนุ่น , กระบวนการทางภูมิปัญญาชาวบ้านในไตรภาคี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.gotoknow.org เข้าถึงเมื่อ [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗].

^{๔๙} อมรา พงศาพิชญ์, สังคมและวัฒนธรรม: มนุษย์กับวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

ใดกลุ่มหนึ่งอย่างลึกซึ้งรอบด้าน ใช้เวลาศึกษาที่ยาวนานเพื่อให้ครอบคลุมทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รายงานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในลักษณะนี้เรียกว่า “ชาติพันธุ์วรรณนา” หรือ “ชาติพันธุ์พจนานุกรม” (Ethnography) ซึ่งมักเป็นการรายงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนดั้งเดิมหรือกลุ่มชนที่ไม่มีตัวหนังสือ^{๑๐๐}

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายเชื้อชาติโดยมีการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่เป็นเวลานาน ซึ่งอาจเนื่องมาจากการที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ทำให้มีกลุ่มชนหลากหลายอพยพเข้ามาอยู่อาศัย ซึ่ง ดับเบิลยู. เอ.อาร์. วูด (W.A.R. Wood) นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ ได้กล่าวว่าบริเวณประเทศไทยในปัจจุบันมีชาวพื้นเมืองดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ก่อนที่ชนชาติไทยจะอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานมีอยู่ด้วยกัน ๓ เชื้อชาติ ได้แก่^{๑๐๑}

๑. เนกรีโต เป็นพวกที่มีผมหยิก ผิวดำ ตัวเล็ก เป็นบรรพบุรุษดั้งเดิมของชนเผ่า บางพวกที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เช่น พวกเงาะ เขม็ง อาศัยอยู่ในประเทศมาเลเซีย และภาคใต้ของไทย เป็นต้น

๒. อินโดนีเซียน เชื้อสายของกลุ่มนี้ในปัจจุบัน ได้แก่ พวกเขม็ง และพวกชาไก ซึ่งอาศัยอยู่ในคาบสมุทรมลายู คนมลายูหรือคนไทยทางแถบแหลมมลายู

๓. พวกลัวะ อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย และประเทศพม่าที่อยู่กระจัดกระจายในหลายแห่ง ปัจจุบันประกอบอาชีพล่าสัตว์และเพาะปลูก ประชากรของกลุ่มนี้ค่อยๆ ลดจำนวนลง ชาวลัวะปัจจุบันส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณภูเขาทางภาคเหนือของประเทศไทย ขณะที่แนวคิดของนักมานุษยวิทยาแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยออกเป็น ๕ กลุ่มตามตระกูลภาษา ได้แก่

๑) ภาษาตระกูลไท (Tai language family) มีจำนวน ๒๔ กลุ่มภาษา ในประเทศไทยมีผู้พูดภาษาในตระกูลนี้เป็นจำนวนร้อยละ ๙๔ ของประชากรในประเทศ

๒) ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic language family) มีจำนวน ๒๒ กลุ่มภาษาหลักพบในประเทศไทย ในปัจจุบันทั้งหมดเป็นภาษากลุ่มมอญเขมร

๓) ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan language family) มีจำนวน ๑๑ กลุ่มภาษาหลัก มีจำนวนกว่า ๒๐๐ ภาษา ในประเทศไทยพบในเขตภาคเหนือและตะวันตกเป็นส่วนมาก

๔) ภาษาตระกูลออสเตรเนเซียน หรือ มลายูโพลีเนเซียน (Austronesian or Malayo-Polynesian language family) ภาษาในตระกูลนี้ในประเทศไทยพบในเขตภาคใต้เป็นส่วนมาก ได้แก่ มลายู/ยาวิ (มลายูถิ่นไทย) อูรังละไว้วัย มอเก็น/มอเกลิน

๕) ภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน (หรือแม้ว-เย้า) (Hmong-Mien or Miao-yao language family) ในประเทศไทยพบในภาคเหนือเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ม้ง (แม้ว) เช่น ม้งดำ ม้งขาว และ เมี่ยน (เย้า) เป็นต้น

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔

^{๑๐๑} อุดม เขยกิจวงศ์, วัฒนธรรมขอมกับความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา, (กรุงเทพมหานคร : ภูมิปัญญา, ๒๕๕๓). หน้า ๔๗.

ส่วนกลุ่มคนที่เรียกว่า “คนไทย” ในปัจจุบันนั้น ได้ให้ความเห็นว่า “มนุษย์ในยุคหินเก่าที่ค้นพบนั้น อาศัยอยู่ที่บริเวณบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ในสมัยหินใหม่กับมนุษย์ในปัจจุบันไม่มีลักษณะแตกต่างกันอย่างชัดเจนจนพอจะแบ่งได้ว่าเป็นคนละเชื้อชาติ จึงน่าจะเชื่อได้ว่าโครงกระดูกของมนุษย์ในสมัยโบราณที่ขุดพบอาจเป็นบรรพบุรุษของคนไทยที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน การสมมุติฐานดังกล่าวอาศัยการพรรณารอยกระดูก ดินแดนประเทศไทยในปัจจุบันมีผู้คนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยหินเก่า หินกลาง หินใหม่ ยุคโลหะ จนเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงเชื่อกันว่าคนไทยอยู่ในดินแดนประเทศไทยมาโดยตลอดจึงน่าจะเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม โดยคนไทยในปัจจุบันถูกจัดอยู่ในกลุ่ม เชื้อชาติมองโกลอยด์หรือผิวเหลือง ที่เดินทางผ่านประเทศจีนลงมาจากทางเหนือ และคนไทยจัดอยู่ในกลุ่มเอเชียอาคเนย์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่บริเวณภาคใต้ของจีน ไทย เวียดนาม พม่า และอินโดนีเซีย ส่วนกลุ่มมองโกลอยด์ที่เข้ามาใหม่มีการผสมผสานกันในด้านเผ่าพันธุ์กับกลุ่มที่อยู่ดั้งเดิม

นอกจากนี้นักมานุษยวิทยาได้จัดประเภทของมนุษย์สมัยโบราณรุ่นแรกๆ ของไทยว่าอยู่ในตระกูลออสโตรเนเซียน ซึ่งตระกูลนี้เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยเมื่อหลายพันปีที่แล้ว รวมทั้งเป็นบรรพบุรุษของชนชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบัน ต่อมามนุษย์ในตระกูลมอญและเขมรได้อพยพเข้ามาจากจีนหรืออินเดียเข้ามาอยู่ในดินแดนไทย ก่อนที่พวกไทยจะอพยพเข้ามาแย่งชิงดินแดนจากพวกละว้า ซึ่งพงศาวดารโยนกเรียกว่าพวกขอมตา กลุ่มนี้ตั้งหลักแหล่งอยู่กันเป็นเมือง ชาวละว้าเป็นชาวพื้นเมืองเดิมที่เมื่อโดนรุกรานก็กระจ่ายไปอยู่ตามป่าตามเขา หรือผสมผสานกับกลุ่มชนที่รุกรานเข้ามาจนกลายเป็นชนกลุ่มใหม่ในสังคม

ดังนั้นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมในดินแดนไทยจึงมีอยู่อย่างหลากหลายตามหลักฐานและแนวคิดของแต่ละคนที่นำเสนอ แต่ทั้งนี้กลุ่มชนเหล่านี้ อาจจะเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมของไทยทั้งหมดแต่ได้มีการอพยพไปมา และในที่สุดจึงได้มีการผสมผสานจนเป็นคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมประเทศไทยเป็นประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์จากหลากหลายเชื้อชาติอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น ชาวเปอร์เซียในแถบอยุธยา ชาวมาคะซาร์ในเขตมัทกะสัน ชาวจีน ชาวตะวันตก ลาว มอญ ฯลฯ กลุ่มชนเหล่านี้ในอดีตนับว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทย แต่กลุ่มชนเหล่านี้ได้นำวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาเผยแพร่และผสมผสานจนกลายเป็นวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน ขณะเดียวกันแม้ว่ากลุ่มชนเหล่านั้นในอดีตเป็นชนกลุ่มน้อย แต่ปัจจุบันกลุ่มชนเหล่านั้นบางกลุ่มกลับกลายเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ของสังคม ขณะที่ชนกลุ่มน้อยในปัจจุบันกลับหมายรวมถึงกลุ่มชนชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย และชาวเขาเหล่านี้ในอดีตเคยเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของแผ่นดินไทย เช่น มลาบรี ส่วย กวย เป็นต้น ขณะเดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยังได้มีการผสมผสานกับชนกลุ่มอื่นๆ ทำให้ในปัจจุบันการแสวงหาคนในลักษณะที่เป็นกลุ่มเชื้อชาติที่บริสุทธิ์จึงแทบเป็นไปไม่ได้เลย แต่เกิดกลุ่มชนที่เป็นชาติพันธุ์ขึ้นมามากมาย ซึ่งส่วนใหญ่ดำรงชีวิตร่วมกันในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งจนทำให้เกิดภาษาและวัฒนธรรมร่วมกัน

ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยจึงเป็นกลุ่มชนที่ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่มีการเคลื่อนไหวติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน คนไทยในทุกวันนี้ จึงไม่ใช่ชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่มีสายเลือดบริสุทธิ์ แต่เป็นกลุ่มชนที่มีการผสมกับกลุ่มชนหลากหลาย จึงสรุปได้ว่าในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมและอพยพเข้ามาภายหลัง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่

ใกล้เคียงกันย่อมมีการติดต่อกันและทำให้เกิดการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมจนกลายเป็นคนไทยและวัฒนธรรมไทยอย่างที่พบในปัจจุบัน

กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group)^{๑๐๒} เป็นกลุ่มสังคมแบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยผู้คนที่มีความวัฒนธรรมและประวัติความเป็นมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน สังคมต่างๆ มักจะประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ตัวอย่างเช่น สังคมไทย ประกอบด้วยกลุ่มชาวอินเดีย ชาวจีน เขมร ฯลฯ ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษลักษณะหนึ่งกลุ่มชาติพันธุ์อาจเป็นชนกลุ่มใหญ่ หรือชนกลุ่มน้อยในสังคมก็ได้ และถ้ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ กลุ่มนั้นย่อมมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองมากกว่า ถ้าสังคมใดประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม โอกาสที่จะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งย่อมมีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม สังคมต่าง ๆ จะหนีไม่พ้น การมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้เนื่องจากโลกแห่งสังคมแคบลง ผู้คนมีการติดต่อ มีการอพยพเข้าไปอยู่ในต่างสังคมอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น การอพยพของชาวจีน ชาวเขมร เข้ามาอยู่ในสังคมไทยเนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมือง ดังนั้น ปัญหาในสังคมจึงมีโอกาสเกิดขึ้น ได้เสมอ และย่อมจะนำผลเสียให้แก่สังคมนั้น แต่บางกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอาจมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมบ้างก็ได้ จากการที่สังคมนั้น ได้รับวัฒนธรรมใหม่ๆ จากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอยู่ ทั้งนี้ย่อมขึ้น อยู่กับการรู้จักนำเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมของตนด้วย

โดยทั่วไปเป็นที่ยอมรับกันว่าการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และเรื่องชนกลุ่มน้อยในเมืองไทยมีน้อย ไม่ว่าจะป็นนักวิชาการคนไทยหรือชาวต่างประเทศ นักวิชาการที่สนใจเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups)^{๑๐๓} มักจะเป็นนักมานุษยวิทยาหรือนักสังคมวิทยา ทั้งนี้เพราะนักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา คือนักวิชาการที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ที่มีเผ่าพันธุ์ต่างๆ กันการเลือกศึกษาสังคมมนุษย์ สังคมใดสังคมหนึ่งขึ้น อยู่กับว่ามนุษย์ในสังคมนั้น มีเผ่าพันธุ์อะไรหรือกลุ่มชาติพันธุ์ใด นักสังคมศาสตร์ในสาขาวิชาอื่น ๆ มักจะไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับชาติพันธุ์เท่าใดนัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าสิ่งที่นักสังคมศาสตร์สาขาวิชาอื่นสนใจมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถาบันทางสังคม เช่น เรื่องเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา แทนที่จะเป็นเรื่องกลุ่มคนหรือกลุ่มชาติพันธุ์นอกจากนี้ยังมีมุมมองทางรัฐศาสตร์ที่มองเรื่องชนกลุ่มน้อย ว่าเป็นเรื่องความขัดแย้งภายในประเทศระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นปัญหาทางการเมืองที่สร้างความลำบากให้แก่ผู้บริหารประเทศไม่ว่าจะเป็นนักปกครองหรือนักการเมืองได้มากความคิดเรื่อง “กลุ่มชาติพันธุ์” เป็นความคิดใหม่ไม่ได้ปรากฏเห็นเด่นชัดในสมัยก่อน คณะกรรมการบัญญัติศัพท์สังคมวิทยา ให้ความหมายศัพท์ภาษาอังกฤษ (ethnic) ว่า “เกี่ยวกับชาติพันธุ์” การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ในประเทศไทยหรือแถบเอเชียอาคเนย์ (บางครั้ง นิยมใช้คำว่าอุซาคเนย์)

๒.๑๐ ความเป็นมาของชาติพันธุ์ม้ง

^{๑๐๒} เรณู หอมหวล. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ,, หน้า ๘๓ .

^{๑๐๓} อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม(กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม), (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, -๒๕๓๖), หน้า ๑๓๗ .

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Ethnic group Hmong) เป็นชาวเขาเผ่าที่มีการกระจายตัวมากที่สุด อาศัยอยู่กระจัดกระจายตั้งแต่ตอนใต้ของจีน เวียดนาม ลาวและประเทศไทย ในประเทศไทยนั้นเป็น ชาวเขาเผ่าที่ใหญ่เป็นอันดับสองรองจากกะเหรี่ยง และมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือของประเทศ นักมานุษยวิทยาได้จัดภาษาม้ง

อยู่ในกลุ่มภาษาจีน-ทิเบต (ม้ง-เมี่ยน) ปกติชาวม้งจะอาศัยอยู่ในเทือกเขาที่ระดับสูงประมาณ ๑,๐๐๐-๑,๒๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ทำให้ชาวม้งต้องทำการเพาะปลูกแบบไร้เลื่อนลอยด้วยพืชที่เหมาะสมกับสภาพอากาศหนาว เช่น ปลูกข้าวเพื่อบริโภค ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ผักผลไม้เมืองหนาวต่าง ๆ เพื่อบริโภคและขายเป็นรายได้ ลักษณะทางครอบครัวชาวม้งเป็นครอบครัวขยายและจัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในเศรษฐกิจและสังคม โดยที่ชาวม้งมีการถือลำดับวงศ์ตระกูลแซ่ฝ่ายชายเป็นใหญ่ในครอบครัวตลอดจนบูชาบรรพบุรุษเป็นสิ่งสูงสุดตำนานชาวม้งที่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ถิ่นกำเนิดของชาวม้งอยู่ที่มุมหนึ่งของโลก เป็นดินแดนที่มีอากาศหนาวเย็นปกคลุมด้วยหิมะ น้ำตามลำน้ำจับกันเป็นน้ำแข็ง บรรดาคนและต้นไม้มีขนาดเล็ก มีเวลากลางคืนยาวนานถึง ๖ เดือน ม้งในประเทศไทยก็รำลึกถึงถิ่นกำเนิดดั้งเดิมเริ่มแรกในทำนองว่า ถิ่นกำเนิดของม้งอยู่ห่างออกไปใช้เวลาเดินทางหลายปี เวลาครึ่งปีเป็นกลางวัน และครึ่งปีหนึ่งเป็นกลางคืน เวลากลางคืนน้ำจะแข็งตัวจับกันเป็นก้อนเป็นแก่งหิน และทรายสีขาว มนุษย์สัตว์และต้นไม้ต้องทนอยู่กับความหนาว สรรพสิ่งทั้งหลายมีขนาดเล็กกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอากาศที่หนาวเย็นทำให้ทุกคนต้องสวมหนังสัตว์^{๑๐๔}

บาทหลวงชาวيناเชื่อว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีถิ่นกำเนิดจากแห่งใดแห่งหนึ่งในแคว้นเมโสโปเตเมีย มีเชื้อสายมาจากชาวแลปส์ โดยสืบสาวจากนิยายปรัมปราของชาวม้ง ซึ่งเล่าถึงดินแดนที่ปกคลุมไปด้วยหิมะและน้ำแข็ง เอกสารบางแห่งได้อ้างว่า ชาวม้งมีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนเหนือของทวีปเอเชีย และอาจเป็นถิ่นที่หลงเหลืออยู่ของชาวดูริน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงน่าจะเป็นเลือดผสมระหว่างคอเคเซียนและมองโกลเลียน ต่อมาบรรพบุรุษของม้งได้อพยพลงมาทางใต้ มาตั้งหลักแหล่งในบริเวณแม่น้ำเหลืองของประเทศจีนในราว ๓,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล^{๑๐๕}

จากการค้นคว้าของนักโบราณคดีและนักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส ชาแวงและเบอร์นัทซิชิล กล่าวถึงประวัติของกลุ่มชาวม้งไว้ว่า กลุ่มของชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากตามลุ่มแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง) และได้แผ่ขยายอาณาเขตออกมา ด้วยการสู้รบขับไล่ชนชาติต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในถิ่นนั้น ซึ่งกลุ่มที่ถูกชาวจีนได้ขับไล่ได้แก่บรรพบุรุษของชนชาติไทย กลุ่มชาวม้ง และชนชาติอื่น ๆ การต่อสู้ระหว่างชนชาติจีนโบราณกับบรรพบุรุษของชาวม้งเป็นไปอย่างรุนแรงและยืดเยื้อต่อมาชาวม้งพ่ายแพ้ต่อกลุ่มชนชาติจีน ส่วนหนึ่งยอมตกอยู่ใต้อำนาจของจีน และยอมรับวัฒนธรรมจีน แต่มีหลายกลุ่มที่ไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจของชนชาติจีน จึงอพยพหลบหนีไปอยู่ตามป่าเขาและร่นไปอยู่ทางตะวันตก (มณฑลเสฉวน) และทางใต้ (มณฑลตงเกีย)^{๑๐๖}

^{๑๐๔} สุนทรีย์ พรหมเมศ, ชาวเขาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

^{๑๐๕} เงาศิลป์ คงแก้ว, ชีวิตบนเส้นด้ายของ ๑๓ เผ่าไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๖๙.

^{๑๐๖} กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง, องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง, (เชียงใหม่ : สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและ

ยัง มีอดีตแต่ง ได้กล่าวไว้ในหนังสือประวัติเมืองว่า เท่าที่ทราบอย่างแน่นอนนั้น ชาวเมืองแต่เดิมอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง (ในประเทศจีน) ครั้งแรกได้อพยพไปทางทิศตะวันตกตามแถบภูเขา มณฑลกุ้ยชิว และมณฑลต่าง ๆ ที่มีดินแดนติดกัน คือ มณฑลชุนาน กวางสี และเสฉวน สำหรับมณฑลกุ้ยชิวเป็นถิ่นที่ชาวเมืองกลุ่มต่าง ๆ มารวมตัวกันและอยู่ใกล้กันมากที่สุด เข้าใจว่าเป็นศูนย์กลางที่พวกเขายึดเป็นที่ตั้งหลักแหล่งครั้งที่สอง หลังจากที่เคยอยู่ลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง ต่อมาเมื่อมีการเคลื่อนไหวจึงมีการอพยพไปยังมณฑลชุนาน กวางสีและร่นลงมาตามแถบภูเขา^{๑๐๗}

ผู้เฒ่าชาวเมืองเล่าต่อ ๆ กันมาให้ลูกหลานฟังว่า นานมาแล้วครอบครัวของชาวเมือง ๓๕ ครอบครัวถูกชาวจีนรุกรานจนต้องอพยพหนีลงมาทางใต้ ในขณะที่เดินทางนั้นก็มีผู้ชายที่เก่งกล้า ๔ - ๕ คน คอยต่อสู้หน่วงเหนี่ยวเวลาให้ ๓๕ ครอบครัวได้หนีมาก่อน สายเลือดของชาวเมืองจึงเต็มไปด้วยสายเลือดของนักรบและรักความเป็นอิสระ^{๑๐๘}

จากเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังมีหลักฐานแสดงว่า บรรพบุรุษของชาวเมืองเคยอาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเหลือง เมื่อราว ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล สมัยนั้นพวกเมืองเคยต่อต้านการขยายตัวของพวกจีนอย่างทรหด ภายหลังจากต่อสู้ที่ยืดเยื้อซึ่งผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะหลายครั้งหลายหน ในที่สุดชาวเมืองก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และถูกบังคับให้ยอมรับวัฒนธรรมจีน อย่างไรก็ตามพวกชาวเมืองจำนวนมากได้ถอยร่นเข้าไปอยู่ในท้องที่ที่ซึ่งยากแก่การเข้าถึง ในสมัย ๑,๐๐๐ ปี ต่อมาคือในสมัยขงจื้อ เอกสารจีนเล่มหนึ่งได้กล่าวถึงชนพวกนี้ว่า เป็นพวกอนารยชนแห่งขุนเขาและเป็นพวกกบฏที่รังเกียจของจีน ดูเหมือนว่าในระยะแรกของการรวมเป็นเผ่าพันธุ์นี้ ชนชาวเมืองได้สร้างวัฒนธรรมประจำเผ่าพันธุ์ของตนไว้อย่างมั่นคงแล้ว

ภายหลังที่จีนได้ใช้ความพยายามต่าง ๆ เพื่อที่จะเอาชนชาวเมืองแต่ล้มเหลวลง ต่อมาเมื่อพระเจ้าจักรพรรดิจีนหลายพระองค์ได้เปลี่ยนไปใช้นโยบายใหม่ โดยมุ่งที่จะแทรกซึมพวกชาวเมืองอย่างสันติวิธี คือการใช้มาตรการทางด้านการปกครอง โดยการยกย่องให้ตำแหน่งชาวเมืองในกลุ่มต่าง ๆ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือ กลุ่มเมืองเหล่านี้จะไม่รบกับชาวจีน และต้องส่งเครื่องบรรณาการให้กับกษัตริย์จีน (ธรรมเนียมวิธีปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยตามชายแดนของจีน) เอกสารของจีนได้กล่าวว่า พวกจีนมิได้รับความสำเร็จตามกุศโลบายนั้นมากนัก เพราะพวกชาวเมืองกระจายกันอยู่ทั่วไปบนภูเขา และไม่ยอมปรองดองด้วย ชาวจีนจากเมืองหลวงที่ส่งไปประจำอยู่กับชาวเมืองนั้น สามารถใช้อำนาจปกครองได้แต่เพียงเท่าที่พวกเมืองจะยอมให้ต่อมาในสมัยหนึ่ง มีพระเจ้าจักรพรรดิจีนผู้ทรงพระปรีชาสามารถพระองค์หนึ่งได้ตระหนักว่า การทราบเรื่องราวเกี่ยวกับชนชาวเมืองอย่างลึกซึ้งซึ่งคงจะอำนวยความสะดวกในการปกครอง สามารถทำให้พวกป่าเถื่อนเหล่านี้้อยู่กันเป็นหลักแหล่งได้ ดังนั้นเพื่อที่จะศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมของคนนอกศาสนาพวกนี้ จึงทรงสั่งให้ผู้ที่มีความรู้ติดตามพวกจีนจากเมืองหลวงขึ้นไปบนภูเขาด้วย บันทึกเหตุการณ์ตอนนี้ได้กล่าวไว้ว่า พวกที่มีความรู้เหล่านั้นไปได้เพียงที่ใกล้ ๆ ที่สามารถเข้าไปถึงได้เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อไม่ต้องผจญกับอันตราย เมื่อกลับมาแล้วก็ไม่สามารถรายงานอะไรได้มากไปกว่าสิ่งที่รู้ ๆ กันอยู่ก่อนแล้ว

วัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (Impact), ๒๕๔๕ (อัคราเนนา).

^{๑๐๗} กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง, องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง, หน้า ๖๙-๗๐.

^{๑๐๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙-๗๐.

เมื่อการดำเนินการดังกล่าวไม่ได้ผล พระเจ้าจักรพรรดิจีนจึงตกลงพระทัยใช้นโยบายรุนแรง คือให้ทรมานและประหารชีวิตพวกม้งที่จับได้และกำหนดเขตให้แก่พวกที่ยอมจำนน ถึงกระนั้นก็ตามพวกชาวจีนมิเคยบรรลุสันติภาพถาวรกับชาวม้ง ในศตวรรษต่อมาหลักฐานการสู้รบต่อต้านชาวจีนอย่างดุเดือดของพวกม้ง เริ่มต้นอีกครั้งในคริสต์วรรษที่ ๑๗ เมื่อราชวงศ์แมนจู (เหิง) มีอำนาจปกครองประเทศจีน กษัตริย์จีนในราชวงศ์เหิงได้ทำการปราบปรามให้ชาวม้งยอมจำนนโดยสิ้นเชิง แต่ชาวม้งก็ยังไม่ยอมจึงได้มีการต่อสู้กันอย่างรุนแรงในหลายแห่ง เช่น ที่เมืองพังหยุนในปี พ.ศ. ๒๐๐๙ มีการต่อสู้ในมณฑลไกวเจาในระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๗๖ – ๒๒๗๘ และมีการต่อสู้ในมณฑลเสฉวนและไกวเจาในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๐๖ – ๒๓๑๘ กับครั้งหลังสุดในปี พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๒๔ ซึ่งในการสู้รบแต่ละครั้ง ชาวม้งประสบกับความพ่ายแพ้ สูญเสียพลรบประชากรเป็นจำนวนมาก พวกม้งได้พยายามต่อสู้อย่างหมดหวังในการที่จะกลับสู่เอกราชทางการเมืองของตนเอง^{๑๐๙}

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และ ๒๔ กลุ่มชาวม้งก็ได้มุ่งหน้าอพยพลงมาจากใต้เข้าสู่ตั้งเกี้ยวและประเทศญวน ตามธรรมดาชาวม้งได้ครอบครองอาณาบริเวณภูเขาด้วยความสงบ แต่เมื่อถูกคุกคามก็จะต่อสู้ตอบโต้อย่างดุเดือด ใน พ.ศ. ๒๔๐๓ พวกม้งได้ทำความปราชัยให้กับกองทัพญวนใกล้เมืองฟูเยินมินห์ แต่ต้องหยุดยั้งลงเพราะพวกญวนนำกำลังทางใต้มาเพิ่มเติม อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าพวกม้งได้ถอนตัวออกจากที่ราบ ซึ่งมีอากาศร้อนชื้นด้วยความสมัครใจของพวกเขาเอง เนื่องจากไม่สามารถทนต่ออากาศในเขตร้อนได้ และค่อย ๆ ถอยกลับขึ้นภูเขาและได้อยู่ต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนี้ก็มีชาวม้งอีกจำนวนหนึ่งที่อพยพเข้าสู่พม่าโดยได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณภูเขาเช่นเดียวกัน^{๑๑๐}

จากเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ของหมอสอนศาสนาชาวฝรั่งเศส ที่เคยทำงานกับชาวม้งอ้างว่า เขาเคยถามคนม้งสูงอายุหลายคนในจังหวัดน่านและเชียงใหม่ ซึ่งเขาได้รับคำยืนยันจากคนม้งเหล่านั้นว่า พวกเขาเกิดในประเทศไทยเมื่อราว ๆ ปี ค.ศ. ๑๙๐๐ (พ.ศ. ๒๔๔๓) และพ่อแม่ของพวกเขาเข้ามาในประเทศไทยราว ๆ ปี ค.ศ. ๑๘๙๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) แต่ตัวหมอสอนศาสนานั้นมีแนวโน้มเชื่อว่า ชาวม้งเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยราว ๆ ปี ค.ศ. ๑๘๔๐-๑๘๗๐ (พ.ศ. ๒๓๘๓-๒๔๑๓) โดยเดินทางจากจุดต่าง ๆ ๔ ทาง คือ ๑) จากทางอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งตรงข้ามกับเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้วในประเทศลาว ๒) จากอำเภอปัว จังหวัดน่าน ซึ่งติดกับแขวงไชยบุรีของประเทศลาว ๓) จากทางด้านประเทศพม่า บริเวณดอยอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และ ๔) จากทางจังหวัดเลย^{๑๑๑}

^{๑๐๙} สโมสรพระนิสิตนักศึกษา ม้งร่วมกับสถาบันชาติพันธุ์ศึกษา, เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการชาติพันธุ์ม้ง ครั้งที่ ๑ เรื่อง สถานการณ์ชาติพันธุ์ม้งในปัจจุบันกับการจัดการความรู้, (เชียงใหม่ : สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค, ๒๕๕๗) (อัดสำเนา).

^{๑๑๐} ขจัดภัย บุรุษพัฒนา, ชาวเขา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่วิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๑๘), หน้า ๒๑-๒๓.

^{๑๑๑} กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง, องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง, สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (IMPACT), ๒๕๔๕, หน้า ๒.

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น ๓ กลุ่ม โดยอาศัยจากการดูลักษณะของเครื่องแต่งกายและภาษาพูดเป็นหลัก คือ

๑. ม้งจั่ว (Hmoob ntsuab) แปลตามศัพท์ว่า ม้งเขียว หรือ ม้งน้ำเงิน เพราะกระโปรงของผู้หญิงจะออกสีน้ำเงินเขียว ลักษณะของเครื่องแต่งกายที่เด่นชัด คือ ผู้ชายนุ่งกางเกงสีด้ายยาวมีลายปักที่ปลายขา กางเกง มีผ้าคาดเอวสีคราม ปลายปักลวดลาย เสื้อแขนยาวมีลายปักที่ปลายแขนตัวเสื้อช่วงตัวสั้นเวลาใส่ด้านขวาจะทับด้านซ้ายมีลายปักขอบเสื้อด้านล่างรอบตัว ส่วนผู้หญิงนุ่งกระโปรงปักด้วยมือและเขียนด้วยขี้ผึ้งออกสีน้ำเงินเขียว มีผ้ากว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตรพาดอยู่ข้างหน้า เหมือนเช่นคนไทยใช้ผ้าหน้างานที่คนม้งเรียกว่า “เส” (Sev) เสื้อแขนยาวผ่ากึ่งกลางด้านหน้า โดยที่ชายเสื้อทั้งสองข้างและปลายแขนมีลายปัก เวลาใส่จะสอดขวาทับซ้าย ภาษาพูดบางคำจะแตกต่างไปจากม้งขาว

๒. ม้งเตอะ (Hmoob dawb) แปลว่า ม้งขาว เพราะผู้หญิงใส่กระโปรงสีขาวล้วน มีลักษณะของเครื่องแต่งกายที่เด่นชัด ผู้ชายนุ่งกางเกงที่มีขนาดของเป้าสั้น ขาเป็นรูปทรงกระบอกเหมือนกางเกงของคนจีน ส่วนผู้หญิงใส่กระโปรงสีขาวล้วน หรือนุ่งกางเกง เช่นเดียวกับผู้ชายปัจจุบันจะนิยมนุ่งกระโปรง เฉพาะในงานพิธีทางประเพณีที่สำคัญเท่านั้น เช่น เทศกาลปีใหม่และพิธีแต่งงาน เป็นต้น ภาษาพูดบางคำจะแตกต่างไปจากภาษาม้งเขียว

๓. ม้งกั่วบ่า (Hmoob quas npab) แปลว่า ม้งแขนปล้อง หรือ ม้งแขนลาย มีเครื่องแต่งกายที่สังเกตเห็นได้เด่นชัด คือ ผู้ชายแต่งชุดเหมือนม้งเตอะ แต่ผู้หญิงจะแตกต่างจากผู้หญิงม้งเตอะที่แขนเสื้อจะมีผ้าเย็บเป็นลายปล้อง ตั้งแต่บ่าลงไปถึงข้อมือของแขนทั้งสองข้าง ม้งกั่วบ่า พบตามศูนย์อพยพในประเทศไทย ซึ่งอพยพมาจากประเทศลาวหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๘ แต่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงชุดแต่งกายไปมาก^{๑๑๒}

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งนอกจากแบ่งกลุ่มตามลักษณะการแต่งกายแล้วยังจำแนกความแตกต่างตามลักษณะของสายตระกูลอีกด้วย ซึ่งการแบ่งตามสายตระกูลเช่นนี้ทำให้สามารถที่จะสืบทอดเชื้อสายหรือตระกูลที่บรรพบุรุษร่วมสายเลือดได้ เนื่องจากการสืบทอดสายตระกูลนั้นจะดูที่แม่เป็นตัวหลักในการสืบเชื้อสายบรรพชน ซึ่งจะคลุกเคล้าระหว่างม้งกลุ่มต่าง ๆ

การจำแนกตามลักษณะของการแต่งกาย ซึ่งลักษณะของการแต่งกายไม่อาจแบ่งแยกตามสายตระกูลได้ เพราะสายตระกูลจะมีความใกล้ชิดมากกว่าการแต่งกายที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ” สำหรับลักษณะกลุ่มแม่ตระกูลนั้นไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากการแบ่งตามสายแม่ตระกูลแล้วในแต่ละกลุ่มแม่ยังมีกลุ่มย่อยลงไปตามสายบรรพชนด้วย หรือที่เรียกว่าแบ่งตามลักษณะการประกอบพิธีกรรมที่จะแยกย่อยและสลับซับซ้อนมากขึ้นอีก ในแต่ละแม่ตระกูลอาจมีคำเรียกตนเองต่างกับสายแม่ตระกูลเดิม หรือเรียกตนเองเหมือนสายแม่ตระกูลเดิมก็มี การแบ่งตามแม่ตระกูลซึ่งจะมีกลุ่มแม่หลักดังนี้

๑. แซ่ลี	เรียกว่า	ม้งใจ Moob cai
๒. แซ่ว่าง	เรียกว่า	ม้งวะ Moob vaaj/vai

^{๑๑๒} กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง, องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง, หน้า ๒.

๓. แซ่ฟ้า	เรียกว่า	มั่งฟ้าง Moob faaj/faj
๔. แซ่ย่าง	เรียกว่า	มั่งย่าง Moob yaaj/yaj
๕. แซ่ไซ้ง	เรียกว่า	มั่งมื่อ Moob mob/xyooj
๖. แซ่หมั่ว	เรียกว่า	มั่งหย่า Moob zaag/muas
๗. แซ่หาร	เรียกว่า	มั่งต่ำ Moob taag/tag
๘. แซ่วื้อ	เรียกว่า	มั่งวื้อ Moob wuj
๙. แซ่เท้า	เรียกว่า	มั่งดลู้ Moob dub/thoj
๑๐. แซ่เล่า	เรียกว่า	มั่งกือ Moob nkws/lauj
๑๑. แซ่จาง	เรียกว่า	มั่งจั้ง Moob tsaab/tsab
๑๒. แซ่จ้าว	เรียกว่า	มั่งปลัว Moob plua
๑๓. แซ่เฮ้อ	เรียกว่า	มั่งดลั่ว Moob hawj
๑๔. แซ่กง	เรียกว่า	มั่งกง Moob Koo
๑๕. แซ่เส	เรียกว่า	มั่งเส Moob xev ^{๑๓๓}

ชาวมั่งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มคือ มั่งขาวและมั่งเขียว การแบ่งชื่อกลุ่มย่อยของชาวมั่งดังกล่าว แบ่งตามการเรียกชื่อของชาวมั่งเอง กล่าวคือ มั่งขาวเรียกตนเองว่า “ฮ่ม้ง เตื่อว” (Hmong Daw/Hmoob Dawb) และมั่งเขียวเรียกตัวเองว่า “มั่ง นัจว”

(Hmong Njua/Hmoob Ntsuab) การเรียกชื่อกลุ่มย่อยมั่งเขียวในประเทศไทยนับว่ามีความแตกต่างจากกลุ่มอื่น เพราะชาวมั่งกลุ่มนี้มีชื่อเรียกโดยคนต่างเผ่าในชื่อต่าง ๆ ว่า มั่งน้ำเงิน, มั่งลาย, มั่งดอก, มั่งดำ ซึ่งชื่อเหล่านี้ต่างก็หมายถึง มั่งเขียว (Hmong Njua/Hmoob Ntsuab) ทั้งสิ้น แต่ชื่อที่นิยมใช้เรียกชื่อชาวมั่งกลุ่มนี้มากที่สุดคือ มั่งน้ำเงิน^{๑๓๔}

ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในประเทศไทยประกอบด้วย ๑๕ กลุ่มแซ่ตระกูลด้วยกันคือ

๑. แซ่ม้า หรือ แซ่หมั่ว (Xeem muag)
๒. แซ่ย่าง หรือ แซ่ยะ (Xeem yaj)
๓. แซ่ท้าว หรือ แซ่เผ่า (Xeem toj)
๔. แซ่กือ หรือ แซ่เล่า หรือ แซ่โล่ (Xeem nkwg / Xeem laug)
๕. แซ่ไซ้ง (Xeem xyooj)
๖. แซ่วื้อ (Xeem wuj)
๗. แซ่ฟ้า (Xeem faj)
๘. แซ่จ้าว (Xeem tsom)
๙. แซ่หาร (Xeem han)

^{๑๓๓} กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมมั่ง, องค์ความรู้ชนเผ่ามั่ง, หน้า ๒-๓.

^{๑๓๔} สโมสรพระนิสิตนักศึกษา มั่งร่วมกันสถาบันชาติพันธุ์ศึกษา, เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ ชาติพันธุ์มั่ง ครั้งที่ ๑ เรื่อง สถานการณ์ชาติพันธุ์มั่งในปัจจุบันกับการจัดการความรู้, หน้า ๓๕.

๑๐. แซ่จาง (Xeem tsab)
 ๑๑. แซ่ลี (Xeem lis)
 ๑๒. แซ่เฮ้อ (Xeem hawj)
 ๑๓. แซ่ว่าง หรือ แซ่วะ (Xeem vaj)
 ๑๔. แซ่คำ (Xeem khab)
 ๑๕. แซ่เส้ (Xeem xem)^{๑๑๕}

๒.๑๑ บริบทพื้นที่วิจัย

เพชรบูรณ์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย ในทางภูมิศาสตร์และอุตุนิยมวิทยาจัดอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๖๖๘ ตารางกิโลเมตร ซึ่งใหญ่เป็นอันดับ ๙ ของประเทศ มีประชากร ๙๙๔,๓๙๗ คน^{๑๑๖} แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๑ อำเภอ และมีเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์เป็นศูนย์กลางของจังหวัด เป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติ มีความอุดมสมบูรณ์ และมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก

๑. ศัพทมูลวิทยา

ชื่อของจังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อสมัยก่อนน่าจะชื่อว่าเมือง "เพชบุระ" ตามที่ปรากฏในจารึกลานทองคำ ที่พบจากเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ ซึ่งหมายถึงเมืองแห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่ในระยะหลังต่อมาได้เพี้ยนหรือเปลี่ยนเป็นชื่อ "เพ็ชรบูรณ์"^{๑๑๗} และเปลี่ยนเป็น "เพชรบูรณ์" กลายความหมายเป็นเมืองที่อุดมด้วยเพชร และได้นำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด

๒. ประวัติศาสตร์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการรวบรวมหัวเมืองตามชายแดนที่สำคัญตั้งเป็นเขตการปกครองใหม่ ขึ้นเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ มณฑลเพชรบูรณ์ได้ตั้งขึ้นเป็นอิสระ เนื่องจากท้องที่มีภูเขาล้อมรอบ มีการเชื่อมต่อคมนาคมกับมณฑลอื่นไม่สะดวก ลำบากแก่การติดต่อราชการ และโอนเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า อำเภอวังสะพุง มาขึ้นกับมณฑลเพชรบูรณ์ ยุบเมืองวิเชียรบุรีเป็นอำเภอ โอนอำเภอบัวชุม (ปัจจุบันเป็นตำบล) อำเภอชัยบาดาลขึ้นกับเมืองเพชรบูรณ์ มณฑลเพชรบูรณ์จึงมีสองเมือง คือ หล่มสัก กับ เพชรบูรณ์^{๑๑๘}

^{๑๑๕} สถาบันวิจัยชาวเขา, *ชาวเขาในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

^{๑๑๖} กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, "ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๗" [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://stat.bora.dopa.go.th/stat/pk/pk_๕๗.pdf ๒๕๕๘. สืบค้น [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗].

^{๑๑๗} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๔ ตอนที่ ก วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๔๖๐.

^{๑๑๘} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเพชรบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓).

พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้ยุบมณฑลเพชรบูรณ์ และได้ตั้งเป็นมณฑลอีกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ และได้ยุบอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จังหวัดเพชรบูรณ์ในขณะนั้นมี ๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอวัดป่า (ปัจจุบันคือตำบลในอำเภอหล่มสัก) อำเภอวิเชียรบุรี และกิ่งอำเภอชนแดน^{๑๑๙} จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ยกเลิกมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๓. ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง

จังหวัดเพชรบูรณ์มีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย โดยเกณฑ์การแบ่งภาคของราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดให้เพชรบูรณ์เป็นจังหวัดในภาคกลาง จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นจังหวัดที่มีแนวเขตติดต่อระหว่างภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประมาณเส้นรุ้งที่ ๑๖ องศาเหนือ กับเส้นแวง ๑๐๑ องศาตะวันออก ส่วนที่กว้างที่สุดวัดจากทิศตะวันออกถึงทิศตะวันตกยาว ๕๕ กิโลเมตร ส่วนที่ยาวที่สุดวัดจากทิศเหนือถึงทิศใต้ยาว ๒๙๖ กิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๓๔๖ กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๑

๔. ภูมิประเทศ

จังหวัดเพชรบูรณ์มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๖๖๘.๔๑๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๙๑๗,๗๖๐ ไร่ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๑๔ เมตร มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่ ๙ ของประเทศ ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดเพชรบูรณ์นั้นเป็นพื้นที่ราบลุ่มแบบท้องกระทะ ประกอบด้วยเนินเขา ป่า และที่ราบเป็นตอน ๆ สลับกันไป พื้นที่มีลักษณะลาดชันจากเหนือลงไปใต้ ตอนเหนือมีทิวเขาสูง ตอนกลางเป็นพื้นที่ราบและมีเทือกเขาขนาบกันไปทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นรูปเกือกม้า มีแม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำสายสำคัญโดยไหลจากจังหวัดเลย เพชรบูรณ์ ผ่านไปสู่จังหวัดในภาคกลาง แล้วลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ตามลำดับ จึงส่งผลให้พื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ดินมีสภาพอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชทำการเกษตร

๖. ภูมิอากาศ

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศล้อมรอบด้วยภูเขา ทำให้สภาพภูมิอากาศแตกต่างกันมากในแต่ละฤดูกาล คือ อากาศจะร้อนมากในฤดูร้อน และหนาวจัดในฤดูหนาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่อำเภอน้ำหนาว อำเภอเขาค้อ และอำเภอหล่มเก่า ส่วนพื้นที่บนภูเขาจะมีอากาศเย็นตลอดทั้งปี ในฤดูฝนมีฝนตกชุก และมีน้ำป่าไหลหลากมาท่วมในที่ราบ โดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนใต้ของจังหวัด ในฤดูแล้งน้ำจะขาดแคลนไม่เพียงพอกับการเกษตรกรรม ในฤดูร้อนและฤดูฝน จะมีอุณหภูมิตั้งแต่ ๒๐-๒๔ องศา

จังหวัดเพชรบูรณ์แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๑ อำเภอ ๑๑๗ ตำบล ๑,๔๓๐ หมู่บ้าน ซึ่งอำเภอทั้ง ๑๑ อำเภอมี ดังนี้ ๑) อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ๒) อำเภอชนแดน ๓) อำเภอหล่มสัก ๔)

^{๑๑๙} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเพชรบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓).

อำเภอหล่มเก่า ๕) อำเภอวิเชียรบุรี ๖) อำเภอศรีเทพ ๗) อำเภอหนองไผ่ ๘) อำเภอบึงสามพัน ๙) อำเภอน้ำหนาว ๑๐) อำเภอวังโป่ง ๑๑) อำเภอเขาค้อ

จังหวัดเพชรบูรณ์มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวม ๑๒๘ แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง, เทศบาลเมือง ๓ แห่ง, เทศบาลตำบล ๒๒ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๐๒ แห่ง เทศบาลเมือง ได้แก่ เทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ เทศบาลเมืองหล่มสัก และเทศบาลเมืองวิเชียรบุรี

๗. เศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบูรณ์ในปี ๒๕๓๙ พบว่า ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว ๒๘,๙๘๒ บาทต่อปี เป็นอันดับ ๕๖ ของประเทศ โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวม ๒๖,๕๗๖.๗๒๙ ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาการเกษตรมากที่สุดถึงร้อยละ ๓๓.๓๐ คิดเป็นมูลค่า ๘,๘๔๙.๐๖๔ ล้านบาท รองลงมา เป็นสาขาค้าส่ง และค้าปลีกร้อยละ ๒๐.๖๔ คิดเป็นมูลค่า ๕,๔๘๖.๑๕๑ ล้านบาท และสาขาบริการร้อยละ ๑๒.๕๒ คิดเป็นมูลค่า ๓,๓๒๗.๑๒๖ ล้านบาท อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจร้อยละ ๘.๐๓

๘. การเกษตรและอุตสาหกรรม

ภาวะเศรษฐกิจจังหวัด ภาวะการค้าของจังหวัดโดยทั่วไป เศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบูรณ์ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ปรับตัวดีขึ้นจากภาคการเกษตร โดยผลผลิตที่สำคัญเพิ่มขึ้น ได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเขียวผิวมัน และข้าวฟ่าง เนื่องจากราคาปีก่อนสูงใจให้ขยายพื้นที่ปลูก ประกอบกับสภาพอากาศเอื้ออำนวย มีปริมาณฝนตกอย่างต่อเนื่อง ส่วนการอุตสาหกรรมขยายตัวตามการลงทุนด้านอุตสาหกรรมการเกษตร เช่น โรงสีข้าว โซโลบเมิลด์พีช ซึ่งเป็นโรงงานขนาดกลางใช้เงินทุน ตั้งแต่ ๑๐ ล้านบาทขึ้นไป จังหวัดเพชรบูรณ์มีผลไม้ที่ขึ้นชื่อ คือ มะขามหวาน ซึ่งนิยมเป็นของฝาก

๙. การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว อยู่ในเกณฑ์ดี โดยจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นมากในช่วงฤดูการท่องเที่ยวของจังหวัด เนื่องจากภาครัฐบาลและเอกชน ได้จัดรายการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้เดินทางท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทำให้เกิดการใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยวมากขึ้นเป็นอย่างมาก^{๑๒๐}

จากการศึกษา บริบทในจังหวัดเพชรบูรณ์ได้มีการจัดการของเครือข่ายวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถสรุปการศึกษาได้ ดังนี้

๑. ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเพชรบูรณ์ภาษาที่หลากหลายเป็นของชุมชนที่อยู่ร่วมกันและยอมรับในวัฒนธรรมของชุมชนในเรื่องของภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีความเป็นอยู่การประกอบอาชีพ ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนในอำเภอต่าง ๆ ของกลุ่มภาษา สิ่งต่าง ๆ ที่หลากหลายนี้เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ในการ

^{๑๒๐} ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและงานปกครอง, กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, "ข้อมูลการปกครอง" [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.dopa.go.th/padmic/jungwad๗๖/jungwad๗๖.htm> [ม.ป.ป.]. สืบค้น [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗].

ดำรงชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นและถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมสามารถสรุปได้ดังนี้

๑.๑ กลุ่มภาษาถิ่นไทยกลาง เป็นภาษาที่ใช้พูดทั่วไปในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะเพชรบูรณ์เป็นเมือง ที่มีประชากรมาจากหลายท้องที่อพยพเข้ามา จึงใช้ภาษาถิ่นไทยกลางในการสื่อสาร แต่การใช้ภาษาจะมีศัพท์ภาษาเดิมผสมผสานกันบ้าง

๑.๒ กลุ่มภาษาถิ่นไทยอีสาน เป็นภาษาที่ใช้พูดทั่วไปเช่นเดียวกับกลุ่มภาษาไทยกลางเป็นภาษาลาวในสาขาเวียงจันทน์^{๑๒๑} ส่วนใหญ่ผู้คนจะอพยพมาจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น อุดรธานี ชัยภูมิ นครราชสีมา ร้อยเอ็ด มหาสารคาม เป็นต้น

๑.๓ กลุ่มภาษาไทยหล่ม เป็นภาษาถิ่นที่ใช้กันทั่วไปในเขตอำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก อำเภอน้ำหนาว เป็นภาษาไทยถิ่นในสาขาหลวงพระบาง ภาษาไทหล่มมีการใช้ศัพท์คล้ายกับภาษาไทยอีสาน แต่แตกต่างกันที่ สำเนียง ภาษาไทหล่มจะมีสำเนียงคล้ายกับภาษาลาวที่ใช้พูดในเมืองหลวงพระบาง

๑.๔ กลุ่มภาษาลาว เป็นภาษาที่ใช้กันในกลุ่มลาวพวน ลาวเงี้ยว ลาวครั่ง ที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยมากอาศัยกระจายกันอยู่ในบริเวณเขตอำเภอหนองไผ่ อำเภอบึงสามพัน อำเภอวิเชียรบุรี อำเภอศรีเทพ อำเภอชนแดน อำเภอวังโป่ง

๑.๕ กลุ่มภาษาจีน เป็นภาษาที่ใช้ในชุมชนชาวจีนที่ประกอบการค้าตามย่านการค้าที่สำคัญของจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มจีนแต้จิ๋วและไหหลำ เป็นภาษาหนึ่งในตระกูลภาษาจีนหมิ่น-หนาน จัดเป็นหนึ่งในตระกูลภาษาของฮกเกี้ยน

๑.๖ ภาษากลุ่มชาวนบ หรือญฮกูร (NyahKur) หรือ เนียะกุล (Nia Kuoll) ชาวนบเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมของเพชรบูรณ์ สืบเชื้อสายมาจากละว้า มีภาษาพูดเป็นของตนเอง จัดอยู่ในตระกูลมอญ-เขมร เป็นภาษาย่อยของมอญโบราณ ที่พูดอยู่ในสมัยอาณาจักรทวารวดี ซึ่งเป็นอาณาจักรที่เก่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย

๑.๗ ภาษากลุ่มชาวเขา ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดเพชรบูรณ์มีรูปร่างคล้ายกะทะ มีภูเขาล้อมรอบ ทุกด้าน จึงมีประชากรส่วนหนึ่งอาศัยอยู่บนเขา ภาษาที่ชาวเขาในจังหวัดเพชรบูรณ์ประกอบด้วยภาษาม้งขาว ภาษาม้งเขียว อาศัยอยู่ที่ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ นอกจากนั้นก็จะ เป็นภาษาเย้า ภาษาลีซอ ภาษามูเซอ อาศัยอยู่ที่บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ

สรุปได้ว่า จังหวัดเพชรบูรณ์มีการจัดการของเครือข่ายวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีตำนานสืบต่อมาแต่โบราณกาล ทำให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงการจัดการชีวิตความเป็นอยู่ของคนในจังหวัดเพชรบูรณ์มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์แต่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความอุดมสมบูรณ์ มีการอนุรักษ์ภาษา วัฒนธรรม สืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้และสืบสานต่อไป

^{๑๒๑} Brown, J. Marvin. From Ancient Thai to Modern Dialects. Bangkok: Social Association Press of Thailand, ๑๙๖๕.

๒.๑๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระศรีสุวรรณ อมรรณโม ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง” พบว่า ๑) ผลการศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วยการเรียนรู้ ๕ ด้าน คือ (๑) ด้านความเชื่อ (๒) ด้านพิธีกรรม (๓) ด้านประเพณี (๔) ด้านการทอผ้าและการแต่งกาย (๕) ด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การจัดการเรียนรู้ในลักษณะทั้ง ๕ ด้าน เป็นปัจจัยในการเรียนรู้ภูมิปัญญา และอนุรักษ์ดำรงความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ อย่างเหนียวแน่น ๒) การจัดการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีการจัดการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ (๑) จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรม (๒) จัดตั้งเป็นชมรมของกลุ่มชาติพันธุ์ (๓) จัดการเรียนรู้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น (๔) การจัดการเรียนรู้ตามภูมิปัญญา คติธรรม ความเชื่อ ๓) ผลการบูรณาการภูมิปัญญาการศึกษาตลอดชีวิต ในสถานการณ์ที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่กลุ่มชาติพันธุ์เล็ก ๆ ก็ยังคงสืบทอดภูมิปัญญา ความเป็นมาทั้งวัฒนธรรมประเพณีและภาษาไว้อย่างเหนียวแน่น แม้ว่าการเรียนการสอน จะพัฒนามาไปสู่ ศตวรรษที่ ๒๑ แล้วก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่บุคคลได้รับ ตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิด จากการลงพื้นที่สำรวจ และเก็บข้อมูลทำให้ได้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์มีกิจกรรม เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งปลูกฝังให้ได้เรียนรู้แบบบูรณาการ ตามทฤษฎีหลักการ จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ คือ (๑) ต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่า ต้องการให้ผู้เรียน เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไร (๒) ในการสอนแต่ละครั้ง ต้องพยายามสอดแทรกคุณสมบัติที่ ต้องการเน้นในตัวผู้เรียน (๓) บูรณาการความรู้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน (๔) จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักสังเกต วิเคราะห์ วิวิจารณ์ และอภิปรายถกเถียงด้วยเหตุและผล (๕) ได้รับความสนใจแก่ผู้เรียน^{๑๒๒}

พระปลัดพิระพงษ์ ฐิตธมโม,ดร. (โชตินอก) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดเพชรบูรณ์” พบว่า การจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัด เพชรบูรณ์ดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมส่วนตัวหรือส่วนรวมที่มีผลต่อ ความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เพราะแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็อาศัยป่าไม้เป็นหลัก นับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย การดำรงชีพด้วยการหาของป่า การปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นความเชื่อ ที่นับถือธรรมชาติหรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ที่สถิตอยู่ในที่นั้น ๆ ทำให้เกิดมีการบูชา จนกลายมาเป็นประเพณีและค่านิยมที่จะต้องยึดถือปฏิบัติเป็นประจำทุกปี หากปีใดไม่ได้ดำเนินการจะทำให้คน ในหมู่บ้านหรือในชุมชนเกิดความไม่สบายใจ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดทุกคนในหมู่บ้านจะร่วมมือกันทำด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เกิดเป็นสิริมงคลหรือความดีงามแก่ชุมชน ซึ่งอาจได้รับการแนะนำ ชี้แนะหรือความร่วมมือจากพระสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งอยู่

^{๑๒๒} พระศรีสุวรรณ อมรรณโม, “การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), บทคัดย่อ.

ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด จะต้องสร้างความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนตลอดไป ข้อเสนอแนะควรมีการศึกษาแบบเจาะลึกเกี่ยวกับนวัตกรรมการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำว่า มี ลักษณะเป็นอย่างไร และมีนวัตกรรมอะไรใหม่ ๆ ที่ช่วยในการอนุรักษ์ได้บ้าง ศึกษาพฤติกรรม การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันส่งผลต่อการพัฒนาระบบนิเวศวิทยาของแต่ละท้องถิ่น ศึกษาการ สร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำ แผนแม่บทการพัฒนาท้องถิ่นควรทำ ศึกษาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ด้านการอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถนำถ่ายทอดเป็นเทคนิค วิธีการ และกระบวนการ ควรนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปเสริมสร้างเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม เพื่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์^{๑๒๓}

สุพล ศิริ ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์” พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านสะเดียง บ้านนาแซง บ้านเข็กน้อย บ้าน น้ำเลา ผู้นำของชุมชน และชาวบ้านให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมเป็นอย่างดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะที่ร่วมกันทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็งานบุญ ประเพณีของชุมชน เช่น การจัดงานเลี้ยงเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เป็นต้น ด้านการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น ได้ประชาสัมพันธ์ให้ลูกหลาน เยาวชนได้รับรู้ถึงกิจกรรมที่จัดขึ้น ได้เห็นความสำคัญวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนของตนเองที่คุณค่าแก่การรักษาไว้ให้ตราบนานเท่านาน ด้านการเข้าร่วมจัดกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม มีการเชิญชวนให้เข้าร่วมอย่างพร้อมเพียงกัน เพื่อ เป็นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเอาไว้ให้คงอยู่ ด้านการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ได้เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ด้านการให้ความรู้การอนุรักษ์ ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีใน การอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนเอาไว้ ตลอดทั้งวิถีชีวิต และยังคงสืบสานประเพณีเอาไว้ให้ อนุชนรุ่นหลังได้รู้ได้เห็นต่อไป^{๑๒๔}

พระสราวุฒิ ปณฺธิตธมฺโม (ปรีโสตะโย) ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ และชุมชนในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ด้านความรู้มีการจัดทำแผนการจัดการ ความรู้ จัดทำฐานข้อมูลให้เป็นระบบ ทำคู่มือทรัพยากรวัฒนธรรม และจัดทำเป็นแผ่นพับเผยแพร่องค์กร ความรู้การจัดการทรัพยากรแบบสมดุล ด้านคุณค่าทางวัฒนธรรม เน้นการอนุรักษ์ การรักษา การประยุกต์ และสืบทอดเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาทรัพยากร วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

^{๑๒๓} พระปลัดพระพวงศ์ ฐิตธมฺโม,ดร. (โชตินอก), “การจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

^{๑๒๔} สุพล ศิริ, “รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

สามารถผสมผสานเข้าด้วยกันเป็นอันหนึ่งของเศรษฐกิจและชุมชน ด้านสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมโดยการอนุรักษ์และต่อยอดโบราณสถาน เช่น การก่อสร้าง วิหาร เจดีย์ อุโบสถ กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ และศาสนสถานภายในวัดก็จะได้รับแรงค์จัดสร้างตาม แบบศิลปะล้านนา การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมพบว่าการปลูกจิตสำนึกให้คนใน ชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานและร่วมรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับทรัพยากรทาง วัฒนธรรม นอกจากนี้ การรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมโบราณสถานนั้น, คนในชุมชนควรมีจิตสำนึกเห็นคุณค่าและตระหนักถึงภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น รวมถึงการใช้กฎหมายเรื่องการห้ามบุกรุกและทำลาย โบราณสถานและโบราณวัตถุและใช้กฎระเบียบในเรื่องทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับ ต้องไม่ได้ การสร้างคุณค่า หมายถึงการสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น คุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ของวัดที่สะท้อนออกมาผ่านทางภาพจิตรกรรมที่มีความสวยงามและโดดเด่น รวมถึง มูลค่าของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมซึ่งสามารถทำให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่ประ นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป นอกจากนี้, การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ยังสามารถ สร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยว การผลิตของที่ระลึกที่เป็นลักษณะเฉพาะสามารถสร้างรายได้ให้ ชุมชนอีกทางหนึ่ง^{๑๒๕}

เดชชาติ นิลวิเศษ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร ผลการศึกษาพบว่า วัดบวรนิเวศวิหารมีลักษณะทางกายภาพ และมีทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่างๆที่สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี และทรงคุณค่าทั้งคุณค่าทางด้านศิลปกรรมและคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม การจัดรูปแบบการเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร มี ๓ รูปแบบ ได้แก่ ๑)การศึกษาในระบบ ๒)การศึกษานอกระบบ และ๓)การศึกษาตามอัธยาศัยมีความสอดคล้องกันและเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมวัดบวรนิเวศวิหารจัดให้มีการเผยแพร่ศาสนธรรมไปพร้อมกับการจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้มาโดยตลอดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภายในวัดบวรนิเวศวิหารในปัจจุบันมีแนวทางดำเนินการอยู่ในปัจจุบันได้แก่ ๑) การจัดทัศนศึกษานำชมของจริงภายในวัดบวรนิเวศวิหาร ๒) การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบวรนิเวศวิหาร ๓) การดูแล อนุรักษ์ บูรณปฏิสังขรณ์ ทรัพยากรวัฒนธรรมต่างๆภายในวัด ๔) การจัดทำเอกสารเผยแพร่ และ ๕) การจัดทำเว็บไซต์วัดบวรนิเวศวิหาร ผลการวิจัยยังพบว่าข้อจำกัดอันเป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร คือ เนื่องจากวัดบวรนิเวศวิหารดำรงบทบาทเป็นศาสนสถาน ทำให้บทบาทด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้มีข้อจำกัดเช่นการขาดนโยบายอันเด่นชัด การจัดสรรงบประมาณ และผู้รับผิดชอบจึงทำให้การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ยังไม่อาจพัฒนาได้สมบูรณ์เท่าที่ควร^{๑๒๖}

^{๑๒๕} พระสราวุฒิ ปณฺธิตฺตมโม (ปรีโสตะโย), “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ และชุมชนในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔), บทคัดย่อ.

^{๑๒๖} เดชชาติ นิลวิเศษ, “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๔ - ๑๖๖.

พระครูประสิทธิ์ธรรมาภรณ์ บุญบุตร และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนากรณีศึกษาภูโป ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอห้วยผึ้งจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ภูโปมีชุมชนโดยรอบ ๗ ชุมชน มีความสำคัญด้านวิถีชีวิต และ ประเพณีวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีบุญเดือน ๖ โดยมีพื้นที่สำคัญทางวัฒนธรรม ๓ ส่วนคือ ๑) ทางกายภาพ ๒) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ พระพุทธไสยาสน์ทั้งสององค์ บ่อน้ำ ศักดิ์สิทธิ์ รอยพระพุทธรหัส ถ้ำพระ ถ้ำพระรอด ถ้ำหินแยกถ้ำหมัด ๓) พื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยมีพิธีกรรมสงฆ์ปิดทององค์พระพุทธไสยาสน์ การบวงสรวง การจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย พรอมทั้งมีแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ๕ แนวทางการจัดการคือพื้นที่ทางกายภาพ, พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์, พื้นที่ทางวัฒนธรรม,ทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้, และพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งทั้งหมดต้องมีส่วนร่วมด้วยหน่วยงานภาครัฐเอกชนและชุมชน^{๑๒๗}

กฤษฎา มณีเชษฐา และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์และวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ที่มีต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจส่งออกขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่าผู้ประกอบการส่งออกมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับค่อนข้างมากที่สุดรองลงมาคือการจัดการทรัพยากรมนุษย์ วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์และผลการดำเนินงานอยู่ในระดับมาจากการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงโครงสร้างสรุปได้ว่าการจัดการทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลทางตรงต่อวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์มากที่สุด รองลงมาวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์มีอิทธิพลทางตรงต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์มีอิทธิพลทางตรงต่อการจัดการทรัพยากรมนุษย์^{๑๒๘}

สุภาสพงษ์ รุ่ทำนอง ได้ทำการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิสารสนเทศด้านการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษา พบว่า สามารถรวบรวมและสร้างชุดชั้นข้อมูล ได้ ๔ กลุ่ม ๓๘ ชั้นข้อมูลที่สำคัญเช่น พื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม พื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง พื้นที่เหมาะสมในการปลูกพืชแหล่งท่องเที่ยว และภูมิปัญญาการวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม ๕ ระดับพบว่ามีพื้นที่เสี่ยงมากร้อยละ ๓.๙๒ และมากที่สุดร้อยละ ๐.๘๑ การวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงภัยแล้งพบว่า มีพื้นที่เสี่ยงมากร้อยละ ๕๙.๐๐ และมากที่สุดร้อยละ ๑๗.๘๔ การวิเคราะห์พื้นที่เหมาะสมในการปลูกพืช พบว่าพืชที่เหมาะสมที่จะปลูกในพื้นที่มากที่สุดคือ มันสำปะหลังและอ้อย การประเมินผลการฝึกอบรมพบว่าโดยภาพรวมผู้อบรมมีความพึง

^{๑๒๗} พระครูประสิทธิ์ธรรมาภรณ์ บุญบุตร และคณะ, “แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนากรณีศึกษาภูโป ตำบลภูโปอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอห้วยผึ้งจังหวัดกาฬสินธุ์”, วารสารสถาบันวิจัยพัฒนธรรม, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑๔๙.

^{๑๒๘} กฤษฎา มณีเชษฐา และคณะ, “การจัดการทรัพยากรมนุษย์และวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ ที่มีต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจส่งออกขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย”, วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์วิชาการ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐): หน้า ๒๖.

พอใจระดับมากที่สุดส่วนการประเมินหนังสือเล่มเล็กและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์พบว่า ผู้ใช้สื่อมีความพึงพอใจระดับมากถึงมากที่สุด^{๑๒๙}

ศทาเทพ พงศ์ทอง และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมชุมชน บ้าน หมากรวม และบ้านหมากรวม ในเขตเทศบาลตำบลไทรบุรี ในยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า จากวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๑ ตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมชุมชนในยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่เหมาะสมจะใช้การบูรณาการวงจร Deming (PDCA) และขับเคลื่อนผ่านกลไก ศษ. (ครอบครัวชุมชนศาสนาโรงเรียน) จากวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๒ ชุมชนมีแนวทางการจัดการวัฒนธรรม ชุมชนสอดคล้องกับวงจร Deming อันสามารถปรับปรุงการดำเนินกิจกรรม และปรับเปลี่ยนตามบริบทได้อย่างเหมาะสม และจากวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๓ ประชาชนในชุมชนมีทัศนคติชัดเจนและต้องการรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรม ท้องถิ่นอันสะท้อนถึง ชาติพันธุ์ทั้งไทยมอญและจีนของตนเองเอาไว้และมีความเป็นไปได้สูงในการจัดกิจกรรม ต่างๆที่ชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่ามีความสำคัญในการสงวนรักษาวิถีและอัตลักษณ์ของตน^{๑๓๐}

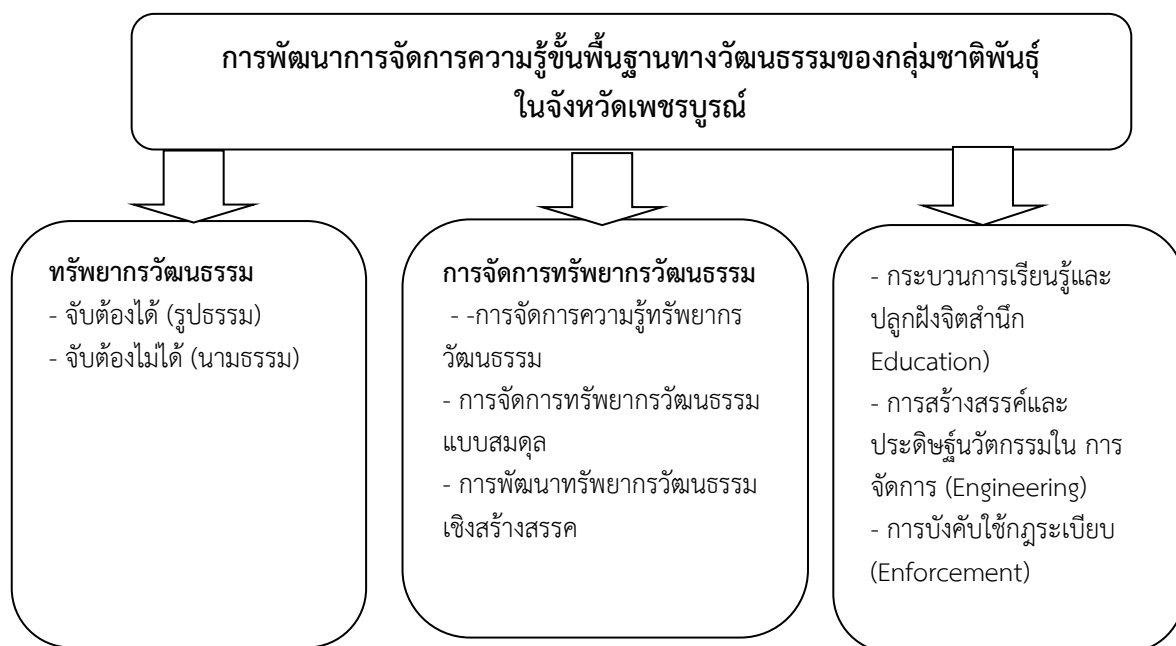
เกศราพร พรหมนิมิตกุล และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ผลการศึกษา พบว่า ๑) ผู้จัดการวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนซึ่งเป็นลักษณะกลุ่มอาชีพในชุมชน ทำร่วมกับคนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอกท้องถิ่น ๒) การจัดการกิจกรรมเพื่อเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ได้แก่ กิจกรรมเดินชมวิถีชีวิตท้องถิ่น พักโฮมสเตย์ (home stay) กิจกรรมงานหัตถกรรม ทำอาหารท้องถิ่น กิจกรรมชมสถานที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นต้น ๓) การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม ด้วยการรับการถ่ายทอดจากครอบครัว บรรพบุรุษ ครูพักลักจำ การเรียนรู้ด้วยตนเอง ๔) การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการบรรยาย สาธิต การให้ลงมือทำ การให้ลองชิม การเรียนรู้ด้วยตนเอง ๕) การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยการบอกเล่าความเชื่อเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ศาสนา ภูมิปัญญา และจิตวิญญาณชุมชน ๖) การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างความภาคภูมิใจและตระหนักอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การประสานการทำงานระหว่างช่วงวัยในชุมชนเพื่อการ ถ่ายทอดวัฒนธรรม ๗) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการวัฒนธรรม ผู้จัดการวัฒนธรรม ขาดความรู้ความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศได้ด้วยตนเอง วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ไม่แยกแยะ รูปแบบ ตามลักษณะกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่แตกต่างกัน ๘) แนวทางการจัดการวัฒนธรรม การประสานการทำงานให้มีคณาจารย์เอกเทศหรือมีคณาจารย์ท้องถิ่นช่วยทำหน้าที่แปลภาษา และพัฒนา ทักษะการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้จัดการวัฒนธรรม และจัดระบบ

^{๑๒๙} สุภาสพงษ์ ฐิ์ทานอง, “การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิสารสนเทศด้านการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร”, วารสารการพัฒนาศาสตร์ และคุณภาพชีวิต, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – กันยายน ๒๕๖๑): หน้า ๔๒๗ - ๔๒๘.

^{๑๓๐} ศทาเทพ พงศ์ทอง และคณะ, “ตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมชุมชนบ้านหมากรวม และบ้านหมากรวมในเขตเทศบาลตำบลไทรบุรี ในยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”, มนุษย์สังคมสาร (มสส.), ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๒): หน้า ๔๙ - ๕๐.

การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะ และนักท่องเที่ยวทั่วไป^{๑๓๑}

๒.๑๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๑๓๑} เกศราพร พรหมนิมิตกุล และคณะ, “การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK”, *Journal of Liberal Arts, Prince of Songkla University* Volume 12, Issue 1, (January - June 2020): 201 - 202.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาความรู้ขั้นพื้นฐานทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ๒) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย
- ๓.๓ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษารายละเอียด

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน ๓ แบบ คือ

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์การจัดการทุนมนุษย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมคุณธรรมของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ และ

๓. แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิงชุมชน ได้แก่ ๑) กลุ่มผู้บริหารระดับสูง ๒) กลุ่มผู้บริหารระดับปฏิบัติการ ๓) ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่น ๔) กลุ่มนักวิชาการด้านศาสนา และรัฐประศาสนศาสตร์

๓. สนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย และมีขั้นตอนดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research)

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและประกอบการอธิบายโดยศึกษาจาก

๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ บทความ วารสาร สืบค้นหาข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการศึกษาทบทวนเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความและเอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๑.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

โดยการลงพื้นที่สำรวจบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ขั้นพื้นฐานทางแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางทรัพยากรทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างรูปแบบแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์โดยเน้นการทำงานวิจัยมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยในแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผน คัดเลือกชุมชน และการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์พื้นที่ชุมชน โดยการนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอในจังหวัดเพชรบูรณ์ หรือเป็นขั้นตอนการปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์โดยการ

สนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

ขั้นตอนที่ ๔ การเข้าร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยแนว อย่างเท่าเทียม

ขั้นตอนที่ ๕ เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อมูลผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยได้เลือกการแนวทางทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พื้นที่ทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มเครือข่ายทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๓ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

๓.๓.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวทางทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ได้แก่ ชุมชนชาติพันธุ์ม้ง โดยแบ่งกลุ่ม ประชากรตัวอย่าง ออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย

- ๑) ผู้นำชุมชน จำนวน ๑๒ คน
- ๒) ผู้นำด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม จำนวน ๑๒ คน
- ๓) หน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๒ คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๓๖ รูป/คน

๓.๓.๒ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

- ๑) ผู้นำชุมชน จำนวน ๑๒ คน
- ๒) ผู้นำด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม จำนวน ๑๒ คน
- ๓) หน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๒ คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๓๖ รูป/คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการลงพื้นที่เป้าหมายในทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยจะมีโครงร่างการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

๒. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งผู้วิจัยจะมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับพื้นที่แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ในการระดมความเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย ๑) ผู้นำชุมชน ๒) ผู้นำด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๓) หน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ที่เชื่อมโยงต่อทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓. ชุดปฏิบัติการทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์เนื้อหาประกอบด้วย ๑) การจัดการความรู้ทรัพยากรวัฒนธรรม ๒) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแบบสมดุล ๓) การพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น ๕ ระบบ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ ๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์การจัดสัมมนากลุ่มย่อย การประเมินเพื่อประเมินทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียงและความพร้อมของอุปกรณ์ เครื่องมือการทำงาน

ระยะที่ ๒ การศึกษาภาคสนาม (Field Study) และการลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่ทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลชุมชน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

ระยะที่ ๓ เป็นการระดมความเห็นของตัวแทนทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และผู้ประกอบการต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงต่อการพัฒนาการจัดการความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

ระยะที่ ๔ การสรุปองค์ความรู้ของทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในพื้นที่โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกของเครือข่ายและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ระยะที่ ๕ การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ ทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และกิจกรรมเชิงทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ของเครือข่าย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์ เพื่อหาความเชื่อมโยงสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับเก็บข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การพัฒนากิจกรรม ในทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์และการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง และจำแนกเหตุการณ์หลัก ๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่องเพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย จากผลการลงพื้นที่สำรวจการพัฒนาการจัดการความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้ทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาสัมพันธ์ ในชุมชนหรือพื้นที่ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์และจัดทำสื่อพิมพ์ ผลงานวิจัย วิทยุทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการ

จัดทำแผนพับโบซัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ และการ
จัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาความรู้ขั้นพื้นฐานทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ๒) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๔.๑. ความรู้ขั้นพื้นฐานทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในปัจจุบัน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีการร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นรูปธรรม แม้บางครั้งอาจมองว่าเป็นความร่วมมือเพียงเล็กน้อย แต่สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและความยั่งยืนอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม ลักษณะความร่วมมือการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมแต่ละชาติพันธุ์ก็มีลักษณะที่เหมือนกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง ขึ้นอยู่กับการเป็นอยู่ของชุมชนนั้น ๆ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงนำผลการเปรียบเทียบมาเสนอไว้ดังนี้

จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประเพณี เพราะประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์โดยมีภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ เป็นเอกลักษณ์ อันได้แก่ กลุ่มภาษาถิ่นไทยกลาง กลุ่มภาษาถิ่นไทยอีสาน กลุ่มภาษาไทลุ่ม กลุ่มภาษาลาว และภาษา กลุ่มชาวเขา ได้แก่ ภาษาม้ง ภาษาเย้า ภาษาลีซอ ภาษามูเซอ และภาษาจีนฮ่อ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เช่น ประเพณีบุญข้าวจี ประเพณีบุญข้าวหลาม ประเพณีบุญกำฟ้าของชาวลาวพวน ประเพณีพิธีกินข้าวใหม่ ประเพณีใส่กำไลคอ ประเพณีปีใหม่ของชาวเขาเผ่าม้ง เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ เนื่องจากจังหวัดเพชรบูรณ์มีความหลากหลายในเรื่องชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม ระบบสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์จึงมีโครงสร้างแบบหลวม ๆ แต่ยังสามารถผสมผสานได้อย่างกลมกลืน จนเป็นสังคมที่มีลักษณะเฉพาะรักอิสระ ยึดมั่นในสถาบันศาสนา พระมหากษัตริย์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ยอมรับในระบบอาวุโสและระบบอุปถัมภ์ ไม่นิยมความรุนแรง ชอบการประนีประนอม และใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย แม้ในปัจจุบันชาวเพชรบูรณ์จะได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว การคมนาคมมีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น และมีการเปลี่ยนค่านิยมในการบริโภค ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิตบางประการ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพ การเป็นอยู่ ที่อยู่อาศัย หรือแม้แต่ประเพณีพิธีกรรมบางอย่าง แต่วิถีชีวิตส่วนใหญ่ยังคงมีความเป็นเอกลักษณ์อย่างเด่นชัด

กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีภาษา วัฒนธรรมประเพณี เป็นของตนเอง อาทิเช่น ภาษาพูดของกลุ่มพื้นเมือง บ้านสะเดียง ภาษาสะเดียงเป็นภาษารากของสำเนียงภาษาท้องถิ่นของเพชรบูรณ์ทั้งหมด เช่น คำว่า บ่ เต้ เต้อ ตั่งสะ แน้ว บี้ย จัก เฮยา ๆ ก้อเอ็ง แก่ เอง เณร ฯลฯ อีกคำที่ถือว่าเป็นศัพท์คำพูดในภาษาสะเดียงที่มีเสน่ห์และมีอัตลักษณ์สูง คือ “ซอล่อ” เมื่อใครได้ยินคนสะเดียงพูดกันก็จะอดยิ้มไม่ได้ อาชีพหลักของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ได้แก่ การทำไร่ ทำนาทำสวน มีวิถีชีวิตอยู่กับป่าไม้ แม้บางกลุ่มชาติพันธุ์จะเป็นชุมชนเมือง ได้แก่ กลุ่มชาวพื้นเมือง บ้านสะเดียง แต่ก็ยังอาศัยป่าไม้ในการประกอบอาชีพ ที่เด่นชัดที่สุดได้แก่ กลุ่มชาวเขา บ้านเข็กน้อย หมู่บ้านแห่งนี้มีวิถีการดำเนินชีวิตด้วยการทำการเกษตรกรรม เป็นระบบการเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ มีอาชีพทางการเกษตร พืชที่ปลูกจะมีอยู่หลายชนิด เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันเทศ กะหล่ำปลี แครอท กระชายดำกระชายขาว และไม้ผล เป็นต้น ระบบการเกษตรของตำบลเข็กน้อย อาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ในการทำการเกษตรเกือบทั้งหมดเป็นที่ลาดชัน จึงไม่สามารถก่อสร้างระบบชลประทานเพื่อการเกษตรได้ กอปรกับในตำบลเข็กน้อยเป็นพื้นที่ราชพัสดุของกรมธนารักษ์ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน และจำนวนพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ จึงทำให้ราษฎรส่วนหนึ่งได้กระจายตัวทำการเกษตรตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตตำบลเข็กน้อย ๒ จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจในการอนุรักษ์และพัฒนาระบบนิเวศให้มีความสมดุลอย่างต่อเนื่อง เพื่อการเป็นอยู่ที่มั่นคงและยั่งยืนของลูกหลานสืบไป

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย พบว่า ความร่วมมือการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

๔.๑.๑ ระบบความเชื่อ (Beliefs)

กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ล้วนแต่มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม จึงมีความเชื่อว่า ในธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลให้มนุษย์ได้อยู่เย็นเป็นสุข ได้รับสิ่งที่เป็นมงคล จึงจำเป็นต้องร่วมแรงร่วมใจกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบวชป่า การปลูกไม้ทดแทนการป้องกันไฟป่า เป็นต้น ๓ บางกลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อสิ่งเหล่านั้นจนกลายเป็นกฎหมายสังคม เช่น มีการดำรงชีวิตที่กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เชื่อถือสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่ชาวเข็กน้อยหรือชาววังถือว่าเป็นศาสนา หรือการนับถือผี ล้วน มีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และแฝงไว้ด้วยกฎแห่งการควบคุมทางสังคมอยู่ในตัว ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมทางจริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม หรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า ชาวเขาบ้านเข็กน้อยมีความเชื่อว่า ในธรรมชาติ เช่น ป่า แหล่งน้ำ จอมปลวก ล้วนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองพิทักษ์รักษาอยู่ หากบุคคลใดทำร้ายโดยไม่มีความจำเป็นก็จะได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้สามารถปกป้องคุ้มครองมนุษย์จากภัยธรรมชาติ สัตว์ป่า และโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อที่ปกป้องรักษาป่าและให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ผู้เคารพนับถือเช่นกันกล่าวคือด้วยสมัยก่อนมีการตั้งด่านในการรักษา ๓ ด่าน ได้แก่ด่านเจ้าขุนรามอินทร์ (เจ้าพ่อด่าน) ด่านศาลเจ้าบ้าน และด่านไอ้ซำโล จึงจัดตั้งคณะกรรมการสมาชิกราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) ขึ้นเพื่อการอนุรักษ์และปกป้องป่า อันจะนำมาซึ่งความพึงพอใจของเจ้าพ่อที่ปกป้องรักษาป่า แล้วจะอำนวยพรให้คนในหมู่บ้านได้รับความสุข ความเจริญ สำเร็จในสิ่งที่พึงปรารถนา

๔.๑.๒ ค่านิยม (Values)

ในแต่ละสังคมย่อมจะมีค่านิยมที่แตกต่างกัน เป็นสิ่งที่บุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดพฤติกรรมของบุคคล เพราะเป็นสิ่งที่บุคคลพอใจหรือเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า แล้วยอมรับไว้เป็นความเชื่อหรือความรู้สึกนึกคิดของตนเอง แล้วประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ค่านิยมจะอยู่ในตัวบุคคลในลักษณะของความเชื่อตลอดไป จนกว่าจะพบค่านิยมใหม่ อาจกล่าวได้ว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ช่วยให้คนในสังคมมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ทำให้มีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ อย่างเดียวกัน ดังนั้นค่านิยมของสังคมจึงจัดว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยให้แก่สังคม จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันได้แก่ รักอิสระ แต่งกายเรียบง่าย เป็นคนทำงานหนัก หนักเอาเบาสู้ง ไม่เกียจงาน มีน้ำใจ มีความรักความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน รวมถึงการปลูกฝังอนุชนรุ่นหลังให้มีความรักแผ่นดินเกิด หรือรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของบรรพบุรุษไว้ด้วย อาทิ ชาวบ้านสะเดียงเป็นคนชอบสนุกสนาน มีการละเล่นเพลงฉ่อยบ้านสะเดียงหรือการเล่นตุบแก่ง ซึ่งเป็นการบรรเลงเล่นในพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานเทศกาลสงกรานต์หรืองานอุ้มพระดำน้ำ และพยายามปลูกฝังลูกหลานให้สืบทอด

๔.๑.๓ จารีตประเพณี

เป็นระเบียบพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ที่ยอมรับนับถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีจารีตประเพณีหลัก ๆ แตกต่างกัน แม้จะมีวิถีชีวิตอาศัยป่าไม้หรือสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน เช่น ประเพณีการกินข้าวใหม่ของชาวเข็กน้อย ซึ่งจะทำกันในเดือนตุลาคมของทุกปี ข้าวใหม่คือข้าวที่ปลูกขึ้นมาเพื่อที่จะเช่นถวายให้กับผีปู่-ผีย่า จะเริ่มเกี่ยวได้เมื่อรวงข้าวสุกแต่ยังไม่เหลืองมาก นำข้าวเปลือกที่นวดเรียบร้อยแล้วมาคั่วให้เมล็ดข้างแข็งและเปลือกข้างแห้ง เพื่อสะดวกในการตำข้าว ในอดีตนั้นนิยมการตำข้าวด้วยโคกกระเดื่อง เมื่อตำเสร็จเรียบร้อยแล้วนำข้าวมาหุงเพื่อเช่นไหว้ผีปู่-ผีย่า โดยการนำไก่ตัวผู้มาเช่นไหว้ตรงผีประตูก่อน และประเพณีฉลองปีใหม่ม้ง ที่เรียกกันว่า “น่อเป็ใจว้อ” แปลตรงตัวได้ว่า “กินสามสิบ” สืบเนื่องจากกลุ่มชาวเขา บ้านเข็กน้อยหรือชาวม้งจะนับช่วงเวลาตามจันทรคติ โดยจะเริ่มนับตั้งแต่ขึ้น๑ ค่ำ ไปจนถึง ๓๐ ค่ำ ซึ่งตามปฏิทินจันทรคติจะแบ่งออกเป็นข้างขึ้น ๑๕ ค่ำ และข้างแรม ๑๕ ค่ำ เมื่อครบ ๓๐ ค่ำ จึงนับเป็น ๑ เดือน ดังนั้นในวันสุดท้าย คือ ๓๐ ค่ำของเดือนสุดท้ายหรือเดือนที่ ๑๒ ของปีจึงถือได้ว่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ประเพณีนี้เป็นการพบปะกันระหว่างกลุ่มญาติ มีประเพณีขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้อาวุโส เป็นวันที่หนุ่มสาวในหมู่บ้านจะได้เลือกคู่ และมีการละเล่นต่าง ๆ มากมาย เช่น ลูกข่าง ลูกช่วง ยิงหน้าไม้ โดยทั่วไปการเลือกคู่ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ จะไม่มีลักษณะเช่นนี้ ส่วนใหญ่จะยังคงกำหนดให้ฝ่ายชายเป็นผู้หาสินสอดหรือของหมั้นไปขอฝ่ายหญิง นอกจากนี้ยังมีประเพณีพันดรุชของกลุ่มชาวบนบ้านน้ำเลา อันเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าหรือสิ่งแวดล้อมและวิญญาณบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครอง รักษาลูกหลานให้มีอยู่เย็นเป็นสุข

๔.๑.๔ ความสามัคคี

ในการดำเนินงานทุกกิจกรรมจะต้องอาศัยความร่วมมือ ความสมัครสมานสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จึงจะนำความสำเร็จมาสู่ชุมชน ในการจัดการระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม จำต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เริ่มจากการกระตุ้นให้คนในชุมชนสำนึกรักและหวงแหนป่า

ไม้ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมแรงร่วมใจกันสร้างความสมดุลให้เกิดแก่ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมมือด้านกำลังกาย กำลังทรัพย์ หรือ กำลังสติปัญญา เพื่อให้ธรรมชาติได้คงอยู่คู่จังหวัดเพชรบูรณ์และประเทศชาติสืบไป จากการศึกษาพบว่า แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีความสามัคคีในการร่วมกันบริหารจัดการระบบนิเวศน์ ทั้งป่าไม้ แหล่งน้ำ และภูเขา ให้มีสภาพสมบูรณ์ เช่นกลุ่มชาวนน บ้านน้ำเลา ช่วยกันสร้างฝายชะลอน้ำ และปลูกต้นไม้เพิ่มความสมบูรณ์

๔.๑.๕ ความเสี่ยสละ

เป็นองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์สามารถบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตใจกว้างขวาง ยอมรับความคิดเห็นของกลุ่ม ยอมรับปฏิบัติตามข้อตกลงโดยไม่มีข้อแม้ เช่น การเสี่ยสละพื้นที่ทำมาหากินของตนบางส่วนเพื่อสร้างเป็นฝายชะลอน้ำ ปลูกต้นไม้ทดแทน สร้างระบบน้ำหมุนเวียน หรือเสี่ยสละทรัพย์เพื่อร่วมกันจัดตั้งกองทุนรักษาป่า เป็นต้น

๔.๑.๖ การอนุรักษ์

กิจกรรมประการหนึ่งที่ทำให้การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเกิดความยั่งยืนนั้นคือการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่มักจะเห็นว่า มีการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเป็นประจำ แต่ไม่ค่อยอนุรักษ์ ในพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมายจะมีป่าไม้ แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ บางส่วนถูกทำลายจนมองเห็นเป็นภูเขาหัวโล้น (ไม่มีต้นไม้) ทำให้เกิดภาวะแห้งแล้ง ฝนไม่ตก น้ำในแหล่งน้ำขาดแคลน เนื่องจากป่าไม้ต้นน้ำมีจำนวนน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะที่อาศัยธรรมชาติเป็นหลักจึงได้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดในการหาของป่า ร่วมกันปลูกป่าทดแทน ร่วมกันป้องกันไฟป่าซึ่งอาจเกิดจากธรรมชาติเองหรือมนุษย์เป็นผู้ก่อขึ้น ๑๓ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายน้อยที่สุด รวมทั้งต้องมีการกระจายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง ดังนั้น การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถปฏิบัติได้ในระดับบุคคล องค์กร และระดับประเทศ

๔.๑.๗ การสร้างองค์ความรู้

การจัดการระบบนิเวศวิทยานั้นจะต้องอาศัยการสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง ในที่นี้ได้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย เป็นที่ทำมาหากิน หรือเป็นแหล่งสร้างรายได้ของชุมชน การสร้างความรู้ได้ดำเนินการหลากหลายรูปแบบ เริ่มจากปลูกจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนให้รู้จักประโยชน์และคุณค่าจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยที่ชาวเขา บ้านเข็ญน้อย ได้จัดกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชน ประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเข็ญน้อย จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ การสร้างรายได้

เสริมจากป่าชุมชน รวมถึงการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมด้วยและจัดอบรมชาวบ้านให้รู้ เข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของป่าไม้ โทษของการทำลายป่าไม้และธรรมชาติ รวมถึงการฝึกอบรมให้รู้จักนำวัสดุจากป่าไม้มาทำเป็นเครื่องมือใช้สอยอย่างประหยัดและคุ้มค่า เป็นต้น

๔.๑.๘ บทบาทองค์กรทางศาสนา

องค์กรทางศาสนาถือเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่จะหลอมรวมความคิด ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ แม้บางชาติพันธุ์จะไม่ยึดหลักศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นแนวดำเนินชีวิตโดยเฉพาะ ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศวิทยานั้นจำเป็นต้องอาศัยความเชื่อเป็นพื้นฐาน ผู้นำทางศาสนาจึงมีส่วนสำคัญในการที่จะนำพากลุ่มชาติพันธุ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสามเณร หรือบาทหลวงในคริสต์ศาสนาเนื่องด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีหลักความเชื่อผสมผสานระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับคำสอนทางศาสนา บางชาติพันธุ์เช่น กลุ่มชาวเขา ถือธรรมชาติเป็นศาสนาด้วยซ้ำไป เพราะส่วนใหญ่จะยึดถือความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งที่สถิตอยู่กับธรรมชาติเป็นที่เคารพนับถือ เมื่อมีผู้นำทางศาสนาเข้าไปเผยแผ่ศาสนา แนะนำในสิ่งที่ประโยชน์ ก็ยอมรับมาประพฤติปฏิบัติแต่อาจจะเป็นแนวทางรองลงไป อย่างไรก็ตาม การจัดการระบบนิเวศวิทยาให้มีความยั่งยืนนั้น องค์กรทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนา หรือคริสต์ศาสนา ต่างก็ร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่พยายามหาวิธีและแนวทางที่จะรักษาป่าและสิ่งแวดล้อมไว้ไม่ให้ถูกทำลาย ขณะเดียวกันก็พยายามเพิ่มพื้นที่ป่ามากขึ้น ด้วยแนวคิดและวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสม โดยดึงชุมชนเข้ามาร่วมขับเคลื่อนไปด้วยกันและวิธีหนึ่งที่นิยมทำต่อมาแพร่หลายในหลายพื้นที่คือ การบวชต้นไม้ โดยการนำผ้าเหลืองหรือจีวรมาพันรอบต้นไม้ โดยมีพระเป็นผู้ทำพิธี นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ได้จัดทำโดยกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ อาทิเช่น การทอดผ้าป่าต้นไม้ โครงการปลูกป่าชุมชน การจัดทำฝายชะลอน้ำ การปลูกหญ้าแฝกป้องกันการชะล้างหน้าดิน เป็นต้น องค์กรทางศาสนาที่เป็นหลักในการดำเนินการได้แก่ ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย ได้นำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นหลักให้ชาวเข็กน้อยได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับป่าไม้ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

๔.๑.๙ บทบาทหน่วยงานภาครัฐ

องค์กรภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยทำการสงวน อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดนั่นคือองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มชาติพันธุ์ใด ๆ หรือชาวบ้านจะมีความคิดหรือร่วมแรงร่วมใจกันอย่างไรก็ตาม หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ก็ไม่สามารถดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้ หน่วยงานภาครัฐก็เช่นกัน อาจมีนโยบายที่ดีหรือนำประโยชน์มากมายแก่ประชาชน ในขณะเดียวกัน หากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือก็ไม่สามารถดำเนินการได้เช่นกัน แม้ภาครัฐจะมีนโยบายตามบทบาทหน้าที่ ก็จะต้องดำเนินการตามความต้องการของประชาชน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังแนวคิดด้านการใช้ การดูแลรักษา และปรับปรุง ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารได้แก่ ป่าไม้ ดิน และน้ำ ด้วยวิธีการที่เหมาะสม โดย

ให้มีการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติแต่น้อย แล้วได้รับประโยชน์คุ้มค่า อีกทั้งยังรวมถึงการป้องกัน และรักษาทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างความร่วมมือของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน มีการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าและพื้นที่สาธารณประโยชน์ สำรวจแหล่งต้นน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ๑๙ อย่างไรก็ตาม การที่จะดำเนินงานให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง หน่วยงานภาครัฐต้องมีการกำหนดนโยบายและวางแผนในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เป็น หลักการในการบริหารจัดการ และกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปยึดถือและปฏิบัติ

๔.๑.๑๐ การส่งเสริมและสนับสนุนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

การดำเนินงานด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็น ผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง องค์กรทางด้านศาสนา และหน่วยงานภาครัฐแล้ว ยังมีผู้ที่ให้การส่งเสริม และสนับสนุนการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาให้มีสภาพที่สมบูรณ์อื่นอีก ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงาน ภาคเอกชน หรือปราชญ์ชาวบ้าน เช่น การจัดตั้งโครงการป่าเพื่ออนาคตในประเทศไทยของฮิตาชิ กรุ๊ป ซึ่งมีคำขวัญในการดำเนินงานว่า ปลูกต้นไม้เพื่อโลก, ปลูกต้นไม้เพื่ออนาคต โดยเริ่มโครงการจาก พนักงานของบริษัท และขยายไปยังประชาชนทั่วไป จุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นการปลูกป่าทดแทน อีก โครงการที่ถือเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนได้แก่ “โครงการคืนป่าให้ชุมชน เพื่อสังคมยั่งยืน” ของฟิวเจอร์พาร์ค ซึ่งได้ปลูกต้นไม้ในรูปแบบของการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าไม้ แต่เนื่องจากตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันระหว่างป่า คน และชุมชน จึงปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็น “การปลูกป่า ทดแทนป่าสงวนแห่งชาติ” มีการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ และชาวบ้านสามารถเก็บเกี่ยวใช้ สอยได้ ตลอดจนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมเข้ามาช่วยเหลือ การดำเนินงานได้รับความร่วมมือจากกรมป่าไม้ ในการคัดเลือกแปลงปลูกป่า ประสานกับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ให้ร่วมกันดูแลฟื้นป่าเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานเอกชน นอกจากจะดำเนินการโดยองค์กรเองแล้วยังให้การ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ทางวัฒนธรรม ช่วยกันดูแลรักษาให้ระบบนิเวศวิทยาคงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อ ประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน ไม่ว่าจะด้วยงบประมาณบางส่วน หรือวัสดุอุปกรณ์ในการ ดำเนินการ รวมถึงการประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักระหว่างหน่วยงาน ของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

๔.๑.๑๑ กฎหมาย (Law)

การดำเนินการเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนอกจากอาศัย ข้อตกลงร่วมกันแล้ว จำเป็นต้องมีกฎหมาย คำสั่งหรือข้อบังคับที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ความสัมพันธ์ ระหว่างกัน เพื่อควบคุมความประพฤติของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ แม้การปฏิบัติบางครั้งอาจจะเกิดจาก ความไม่เต็มใจที่จะปฏิบัติ แต่หากเป็นคำสั่ง คำบัญชาแล้ว ผู้รับคำสั่ง คำบัญชา ต้องปฏิบัติตาม หาก ขัดขืนไม่ปฏิบัติตามก็จะเกิดสภาพบังคับของกฎหมาย อันเป็นผลร้ายต่อผู้ฝ่าฝืนคำสั่งนั้น ดังนั้น กฎหมายจึงองค์ประกอบหรือเป็นมาตรการสุดท้ายในการดำเนินการแก่กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไม่ปฏิบัติตาม ข้อตกลงของกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่นกลุ่มชาวบน บ้านน้ำเลา มีการเป็นที่อาศัยป่าไม้เป็นหลัก จำเป็นจะต้องร่วมมือร่วมใจกันรักษาป่า จึงมีข้อตกลง ร่วมกันที่จะรักษาป่า ด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันไฟป่า และคณะกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า

ไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศน์เกิดความสมบูรณ์แล้วการดำรงชีพของคนในชุมชนก็จะยั่งยืนตามมา หรือกลุ่มชาวเขา บ้านเข็ญน้อย ได้ตั้งกติกาในการรักษาหน้าดิน ป้องกันการเสื่อมโทรมของดิน ให้ชาวบ้านปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่การทำกินของตนเองทุกปี รวมถึงในพื้นที่ใช้สอยร่วมกันด้วย

สรุปได้ว่า องค์ประกอบความรู้ขั้นพื้นฐานทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเชื่อ ความร่วมมือหรือความสามัคคี การอนุรักษ์ การสร้างองค์ความรู้แก่ผู้มีส่วนได้เสีย หรือการส่งเสริมและสนับสนุนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตหรือการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลักในการประกอบอาชีพจึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมกันบริหารจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ดิน หรือแหล่งน้ำ เพื่อให้เป็นแหล่งทำมาหากินและเอื้อประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมต่อไปตราบนานเท่านาน อันเป็นการบ่งบอกถึงความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

๔.๒. การจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีวิถีชีวิตหรือการเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์และมีความยั่งยืน เริ่มจากความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิ่งสถิตอยู่ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อเป็นข้อตกลงเบื้องต้นในการดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟู จนกระทั่งการได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้ตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ในการศึกษารวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสรุปความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีผลต่อการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์

ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ อันประกอบไปด้วยระบบความเชื่อเป็นเรื่องแรกโดยเฉพาะความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่มีถิ่นที่อยู่และวิถีชีวิตอยู่กับป่าไม้ ลักษณะของชาวบ้านที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ป่า ต้องเข้าป่า อาศัยหาของป่าจะต้องหาที่พึ่งทางจิตใจ จึงมีความเชื่อเรื่องภูตผี หรือเชื่อว่า ในป่าหรือต้นไม้ที่ใหญ่จะมีผีนางไม้หรือเทพอารักษ์อาศัยอยู่คอยปกป้องคุ้มครองต้นไม้และพื้นที่นั้น ๆ ในช่วงเวลาที่ชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ใกล้บริเวณเหล่านี้ก็จะพบกับสิ่งที่น่าประหลาดใจ บางรายถึงกับเห็นเป็นภาพคนกำลังคุยกันหรือเดินไปมาในบริเวณนั้น แต่เมื่อเข้าไปดูใกล้ ๆ กลับไม่พบอะไร หรือหายไปอย่างไร้ร่องรอย ถ้าหากใครลบหลู่จะมีอันเป็นไปและจะต้องกลับมาเซ่นไหว้เพื่อขอขมา จากความเชื่อดังกล่าวจึงเกิดเป็นจารีต

ประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาว่า เมื่อจะเข้าไปในพื้นที่ต้องทำพิธีเปิดป่า มีการทำบุญเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการปกป้องดูแลพื้นที่บางบริเวณ มีการล่าหรือไม่ล่าสัตว์บางประเภท โดยบางกลุ่มชาติพันธุ์กำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในการใช้พื้นที่ป่าอาศัยความเชื่อและจารีตประเพณีเป็นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือการทำมาหากิน จะต้องอยู่ในขอบเขตที่กำหนดไว้ หากไม่ปฏิบัติตามก็จะเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ตามมา ทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์

เรื่องหนึ่งที่เป็นสิ่งยืนยันว่า ความเชื่อสามารถส่งผลได้โดยตรงกับการอนุรักษ์ คือรูปธรรมของพื้นที่ป่าภูสวนทราย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สัมปทานป่า ชาวบ้านพากันคัดค้านจนต้องยกเลิกโครงการ เพราะด้วยความเชื่อที่ถูกสั่งสมและสืบทอดมากกว่า ๓๐๐-๔๐๐ ปี ได้ทำให้พื้นที่ป่าแห่งนี้ถูกรักษาไว้ จนกลายเป็นอุทยานแห่งชาติภูสวนทรายในปัจจุบัน สิ่งที่ชุมชนได้ปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณจนปัจจุบันได้แก่การทำบุญให้ป่าบนยอดเขาภูสวนทรายทุก ๓ ปี โดยนิมนต์พระขึ้นไปประกอบพิธี แล้วพากันบูชาต้นไม้ในป่า ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เจ้าป่าเจ้าเขา แม่น้ำลำธาร รุกขเทวดา ตามความเชื่อที่ว่า เมื่อทำแล้วจะทำให้แผ่นดินไร่นาอุดมสมบูรณ์ มีน้ำใช้หล่อเลี้ยงคนและสัตว์ และยังมีข้อห้ามอื่น ๆ เช่น ไม่ตัดต้นไม้ที่เห็นเงาอยู่ในน้ำมาทำบ้านเรือนด้วยเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่เป็นมงคล ให้รักษาไว้ ด้วยความเชื่อและภูมิปัญญาที่โบราณให้ไว้ รวมถึงการปฏิบัติที่มีการเผยแพร่จากรุ่นสู่รุ่นให้เห็นความสำคัญของป่าไม้ต่อการดำรงชีวิต ทำให้ในพื้นที่ไม่มีปัญหาการบุกรุกแผ้วถาง โดยมีกติกากการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ ไม่นำเอามาใช้อย่างฟุ่มเฟือยเกินกว่าเหตุ

กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม อาทิเช่น กลุ่มชาวเขา บ้านเข็กน้อย มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เชื่อถือสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่ชาวเข็กน้อยหรือชาวมังถือว่าเป็นศาสนา หรือการนับถือผีลี้ลับ ไม่ว่าจะป็นป่าไม้ ต้นไม้ แหล่งน้ำ หรือธรรมชาติอื่น ๆ ต่างก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองพิทักษ์รักษาอยู่ บุคคลที่เข้าไปสู่พื้นที่จะต้องไม่ลบหลู่ดูหมิ่น และจะต้องมีการขอขมาทุกครั้งที่มีการดำเนินการใด ๆ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ปกป้องคุ้มครองจากภัยพิบัติต่าง ๆ ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้มีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษไปสู่ลูกหลาน จนกลายเป็นกฎแห่งการควบคุมทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมทางจริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม หรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือกลายเป็นจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมา กลุ่มชาวนา บ้านน้ำเลา ซึ่งมีถิ่นอาศัยอยู่ที่ลาดเชิงเขาก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อที่ปกป้องรักษาป่าจึงพากันทำการบูชาหรือบอกกล่าวเจ้าพ่อโดยเฉพาะเจ้าพ่อด่าน หรือเจ้าขุนรามอินทร์ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านน้ำเลา และได้ตกลงกันกำหนดเขตการทำมาหากิน หรือระยะเวลาในการล่าสัตว์ในป่าไว้ และมีการทำบุญให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเจ้าพ่อ รวมถึงเจ้าที่ที่คอยดูแลป่าไม้เป็นประจำ จนกลายเป็นประเพณีสำคัญที่เรียกว่า “ประเพณีพันตรุษ”^{๒๔} ซึ่งเป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับต้นตรุษในภูเขาที่ค่อนข้างหายาก และมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว

จากความเชื่อกลายเป็นจารีตประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ทำให้เกิดเป็นค่านิยมที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้ยึดถือปฏิบัติ เป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมคนในกลุ่มให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยที่ต่างคนก็ต่างเคารพในข้อตกลงร่วมกัน มีความเชื่อเหมือนกัน มีแนวทางการปฏิบัติเหมือนกัน แม้จะได้รับอิทธิพลการดำเนินชีวิตจากภายนอกกลุ่ม แต่ก็ยังคงความเป็นชาติพันธุ์ไว้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งพยายามปลูกฝังความเชื่อและจารีตประเพณีต่าง ๆ แก่อนุชนรุ่นหลัง เพื่อให้เป็นพื้นฐานแห่งความคิดในการสร้างคุณค่าและการอนุรักษ์ป่าไม้ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งความเชื่อ จารีตประเพณี และค่านิยมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ภายหลังได้รับการชี้แนะจากองค์กรทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนา หรือคริสต์ศาสนา เพื่อให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน ก่อนหน้านั้นตัวแทนทางศาสนาอาจจะยังไม่ได้เข้าไปแนะนำหรือกลุ่มชาติพันธุ์ยังไม่ยอมรับในหลักคำสอนทางศาสนา ทำให้ยึดถือเฉพาะความเชื่อหรือแนวทางดั้งเดิม แต่ก็

มิใช่ว่าความเชื่อหรือการปฏิบัตินั้นจะทำให้ระบบนิเวศน์เสื่อมไป บางครั้งกลับทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยที่บางชาติพันธุ์ยังไม่รับเรื่องของศาสนาอย่างเต็มตัว เช่น ชาวเข็กน้อย ส่วนใหญ่ยังนับถือผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ การขัดเกลาของศาสนาจึงมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป ถึงกระนั้นเมื่อชาวบ้านเปิดใจรับคำสอนทางศาสนาก็สามารถปรับความเชื่อ จารีตประเพณี และค่านิยม เข้ากับหลักการทางศาสนาได้อย่างกลมกลืน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

จากการสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์พบว่า ผู้คนในสมัยก่อนและปัจจุบัน มีความแตกต่างกันเรื่องสำนึกในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยปัจจุบันมาถึงยุคที่คนขาดความเกรงกลัว ชาติสำนึก และมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามายุ่งเกี่ยว เมื่อต้องการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติจึงได้นำเอาพิธีกรรมที่นับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนเกรงกลัวมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือ เช่น การบวชป่าเพื่อป้องกันมิให้ทำลายป่าให้กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การสืบชะตาแม่น้ำหรือการทอดผ้าป่าต้นไม้เพื่อนำไปปลูกทดแทน เป็นต้น โดยอาศัยบทพุทธมนต์มาประยุกต์กับความเชื่อ ทำให้ผู้คนเกิดสำนึก เกิดความหวัง และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ การดำเนินการเช่นนี้มีใช่เป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่งงาย เป็นกุศโลบายที่จะช่วยให้มีความสำนึกรับผิดชอบเกี่ยวกับธรรมชาติมากขึ้น บทบาทขององค์กรทางศาสนา นอกจากจะชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตประจำวัน

อย่าง ถูกต้อง เหมาะสมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังแฝงด้วยหลักปฏิบัติอื่น ๆ ด้วย อันได้แก่ ความร่วมมือหรือความสามัคคี และความเสียสละ เป็นหลักปฏิบัติสากลที่ทุกเชื้อชาติทุกศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกสถานการณ์หรือทุกเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อต้องการให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จะต้องปลูกฝังให้คนในชาติพันธุ์นั้น ๆ ได้มีความสามัคคี ร่วมมือในการกระทำทุกเรื่อง รวมถึงต้องมีความเสียสละ ทั้งร่างกาย แรงใจและแรงทรัพย์ เพื่อให้เกิดผลตามเป้าหมายที่วางไว้ ต้องยอมรับว่าการเอากฎหมายหรือนโยบายของภาครัฐมาเป็นเครื่องมือคือการฝืนความจริง หากไม่ให้ชาวบ้านมีส่วนในการรักษา เมื่อเกิดปัญหาที่เข้าไปที่กฎหมายทั้งหมดไม่ได้เข้าไปที่ภูเขาวบ้าน ดังนั้นจุดอ่อนของทรัพยากรที่เสื่อมโทรมคือการที่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา การทำลายจึงเป็นเรื่องง่าย ในทางตรงกันข้าม หากปรับเปลี่ยนให้คนแต่ละพื้นที่ได้นำเอาหลักความเชื่อที่เป็นวิถีทางของชาวบ้านมาเป็นเครื่องมือ ให้ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าเป็นของชาวบ้าน เขาก็จะช่วยกันดูแลรักษา เป็นการสร้างความร่วมมือหรือความสามัคคีในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยอัตโนมัติ โดยที่การดูแลรักษาไม่อาจทำได้โดยลำพังคนเดียวได้ ต้องทำเป็นกลุ่ม นั่นคือบุคคลที่มีแนวคิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการดูแลอนุรักษ์ และฟื้นฟู พร้อมทั้งจะเสียสละเวลาในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสภาพป่า การป้องกันมิให้มีการบุกรุกพื้นที่ หรือการปลูกต้นไม้ทดแทนการสร้างความร่วมมือหรือความสามัคคี และความเสียสละ หรือการปลูกจิตสำนึกให้กลุ่มชาติพันธุ์ให้ความร่วมมือหรือมีความสามัคคี มีความเสียสละนั้น มิใช่เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งองค์กรทางศาสนาที่ดี หน่วยงานภาครัฐก็ดี หน่วยงานภาคเอกชนก็ดี ต้องช่วยกันเสริมสร้างความสามัคคีและความเสียสละให้เกิดแก่กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียเป็นอันดับต้น ๆ

นอกจากนั้นก็เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นที่ทราบกันดีว่า ป่าไม้ช่วยทำให้อากาศชุ่มชื้น เพราะป่าไม้จะช่วยเก็บน้ำ ไว้ได้ทำให้เกิดเป็นต้นน้ำลำธาร ช่วยป้องกันการพังทลายของหน้าดิน

นอกจากนี้ป่าไม้ยังช่วยทำให้เกิดพืชพันธุ์ไม้อื่นและสัตว์ป่า ป่าไม้จึงถือเป็นแหล่งกำเนิดที่สำคัญของทุกชีวิต ดังนั้นการดูแลรักษาป่าจึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่สีเขียวในทุกโอกาสเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น สามารถทำได้หลายรูปแบบ เริ่มจากการไม่ทำลายต้นไม้มากจนเกินควร รักษาต้นไม้ที่หายาก เหตุที่ทุกวันนี้ ต้นไม้ขาดแคลนมหาศาล มีจำนวนไม่เพียงพอพอกอากาศพิษที่พ่นออกจากท่อไอเสียรถ หรือปล่อยพิษจากปล่องโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ปอดธรรมชาติได้รับความเสียหายอย่างรุนแรง เพราะต้นไม้ถูกตัดโค่นทำลาย ซึ่งส่วนใหญ่ถูกทำลายลงเพราะการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม เลียนแบบประเทศอุตสาหกรรมที่เจริญทางเทคโนโลยีทั้งหลาย จึงจำเป็นต้องอาศัยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเร่งด่วน ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ดิน และน้ำ เพื่อให้ระบบนิเวศน์เกิดความสมดุล

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการจัดการความรู้ขึ้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มุ่งให้มีความสมดุลนั้นจะต้องมีหน่วยงานหลักในการดำเนินงานหรือเป็นจุดศูนย์กลาง ส่วนใหญ่มักได้แก่หน่วยงานภาครัฐ ในปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุดก็น่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีอยู่ทุกตำบล แต่เมื่อจะดำเนินการใด ๆ จะต้องมิงงบประมาณในการสนับสนุน องค์การบริหารส่วนตำบลอาจมีงบประมาณไม่เพียงพอที่จะดำเนินการได้ทุกเรื่อง สิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับป่า หรือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน กล่าวคือการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดกับชาวบ้านที่อาศัยป่าหรือธรรมชาติเป็นแหล่งทำมาหากิน ๒๖ นโยบายภาครัฐจะดีสักปานใดหากไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านที่มีส่วนได้เสียก็ไม่มีประโยชน์ใด ๆ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรชาวบ้านจึงจะให้ความร่วมมือหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างเต็มใจ

นอกจากองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว หน่วยงานหลักขององค์การภาครัฐที่มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวกับการดูแล อนุรักษ์ และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง ได้แก่ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำต้องมีนโยบายในการปฏิบัติที่เสริมสร้างความสามัคคีและความเสียสละให้เกิดแก่ประชาชน รวมถึงต้องมีการมาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีสำนึกที่ดีในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ และประชาชนทั่วไปจากพื้นที่อื่นเพื่อให้รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ ให้มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ และให้เกิดรู้สึกหวงแหน เริ่มจากการสร้างองค์ความรู้ใน ๓ เรื่องหลักได้แก่

๑. การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร พื้นที่ต้นน้ำลำธารเป็นแหล่งผลิตน้ำให้แก่ลำธาร ส่วนใหญ่จะประกอบด้วยภูเขาหรือเนินสูงที่มีความลาดชันค่อนข้างมาก สำหรับพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่ปกคลุมด้วยสภาพป่าไม้ตามธรรมชาติ ป่าไม้จะช่วยป้องกันน้ำฝนขณะฝนตกมิให้เกิดชะพาตินผิวหน้าและช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ และความชุ่มชื้นมิให้เสื่อมสูญไป ส่วนเศษไม้ ใบไม้ที่ทับถมผุพังอยู่บนผิวดินนั้นจะช่วยดูดซับน้ำฝน ทำให้น้ำมีโอกาสไหลซึมลงไปเก็บสะสมอยู่ในดินได้มาก แล้วจึงค่อยไหลระบายออกจากดินลงสู่ลำธาร และลำห้วยอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นป่าไม้จึงมีความสำคัญที่ช่วยให้ลำธารมีน้ำไหลตลอดทั้งปี จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างองค์ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร เพื่อให้รู้ความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า รู้จักวิธีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์ และให้ทราบถึงผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า โดยชี้ให้เห็นว่าปัญหาต่าง ๆ จะย้อนกลับมาหา

มนุษย์ได้อย่างไร เพื่อปลูกจิตสำนึกให้อยากอนุรักษ์ป่าไม้ ที่สำคัญคือหากป่าต้นน้ำลำธารไม่มีอยู่ ก็จะทำให้เกิดภาวะแห้งแล้ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมกันรักษาป่า และปลูกป่าทดแทน รวมถึงการส่งเสริมให้ชาวบ้านลดการพึ่งพิงป่าไม้ เช่น ตัดไม้หรือพืชพันธุ์ใดที่สามารถปลูกไว้ใช้เองได้ก็ให้ปลูกในพื้นที่ของตนเอง ไม่ต้องเข้าไปตัดทำลายในป่า เป็นต้น

ในปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ได้รับองค์ความรู้ประเด็นนี้พอสมควร สังเกตได้จากชาวบ้านน้ำเลาหรือชาวเข็กน้อย ได้มีกติการ่วมกันในการลดการตัดต้นไม้ใกล้ลำธาร และร่วมกันจัดทำฝายชะลอน้ำ อันเป็นการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นกับแหล่งน้ำชุมชน หลังจากที่ให้ความรู้แล้ว องค์การภาครัฐได้จัดสรรงบประมาณบางส่วนสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ แต่อาจจะไม่เพียงพอต่อความต้องการ เพราะการอนุรักษ์ดังกล่าวจะมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่เห็นผลทันตา ไม่สามารถแก้ไขได้แบบฉับพลันทันที จำเป็นต้องอาศัยความเสียสละเป็นอย่างมากจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เริ่มจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีผลกระทบโดยตรง จนกระทั่งถึงผู้มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

๒. การดำรงวิถีชีวิตเกษตรกรรม จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ปัญหาหลักในปัจจุบันคือการใช้สารเคมี ทำให้สภาพดินเสื่อมโทรม อากาศมีพิษ เกิดสารพิษตกค้างในพืชพันธุ์หรือผลผลิต ผู้ใช้ได้รับสารพิษมีอาการป่วยไข้ การสร้างความรู้ประเด็นนี้มุ่งเน้นการส่งเสริมการผลิตที่ถูกต้องและเหมาะสม ให้รู้จักการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างคุ้มค่า และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ยังมุ่งให้รู้จักกระบวนการปรับปรุงดินและวิธีการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างมีประสิทธิภาพ พยายามปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยชีวภาพอันเป็นการปรับค่านิยมใหม่ เปลี่ยนจากใช้สารเคมีมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพที่สร้างขึ้นใช้เอง เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการทำเกษตร จะเห็นได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมการทำปุ๋ยไส้เดือนของชาวเข็กน้อยด้วยการนำเอาขี้วัว ขี้ควาย มาหมักแล้วนำเอาไส้เดือนไปใส่ ผ่านไป ๒-๓ วันก็จะได้ปุ๋ยไส้เดือน ซึ่งมีคุณค่ามหาศาล ไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม สามารถปรับสภาพดินได้เป็นอย่างดี

๓. การรักษาสิ่งแวดล้อม ถือเป็นการอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญเพราะมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้ร่วมกันสร้างความรู้ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มชาติพันธุ์ได้เผยแพร่ความรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ให้ลูกหลานได้รับรู้และเข้าใจรวมถึงสร้างกิจกรรมให้ผู้มาแวะเยี่ยมเยียนได้ร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำจัดขยะมูลฝอยและการคัดแยกขยะเพื่อนำไปรีไซเคิล อันเป็นนโยบายภาครัฐที่เห็นเด่นชัดในปัจจุบัน นั่นคือนโยบายชุมชนปลอดขยะหรือการจัดการขยะเป็นศูนย์ เพื่อให้มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและครบวงจร

สรุปได้ว่า การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น เริ่มจากความเชื่อ ความศรัทธาสังค์ศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดความกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงพากันทำกาบูชาด้วยเครื่องสักการะต่าง ๆ ก่อนเข้าพื้นที่ทำมาหากินหรือแม้แต่หลังจากทำไร่ ทำสวนแล้ว ก็มีการจัดเครื่องสังเวยมาให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่คนในครอบครัวและชาวบ้าน จนกลายเป็นจารีตประเพณีที่ทุกคนในกลุ่มจะต้องทำตาม เป็นธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกัน แม้จะได้รับการชี้แนะเพื่อให้คลายความเชื่อดั้งเดิมจากศาสนา ส่วนใหญ่ยังคงรักษาความเชื่อและจารีตประเพณีไว้อย่าง

เครื่องครัด ผู้นำทางศาสนาจึงได้ปรับหลักคำสอนให้เข้ากับความเชื่อแล้วร่วมดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และธรรมชาติอื่น ๆ รวมถึงการปลูกฝังให้กลุ่มชาติพันธุ์มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในการปลูกป่าทดแทน นอกจากนี้ยังได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ การดำรงชีวิต และการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญในปลูกจิตสำนึกให้รู้สึกหวงแหนว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นของตน เพราะการสำนึกดังกล่าวจะทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกเรื่อง ในทางตรงกันข้าม หากนำเอาตัวบทกฎหมายมาบังคับ จะทำให้ชาวบ้านไม่พร้อมที่จะทำหรือไม่ให้ความร่วมมือ กฎหมายจะเป็นมาตรการสุดท้ายในการดำเนินการ

๔.๓. แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องเนื่องกับการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีแนวคิดเกี่ยวกับบริบทเชิงพื้นที่ จึงทำให้มองเห็นภาพความเข้าใจต่อพื้นฐานความคิดและแนวทางการดำรงวิถีชีวิตของชุมชน ผ่านระบบการมีส่วนร่วมในรูปแบบของการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังนี้

๔.๓.๑ แนวคิดระบบการจัดการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

แนวคิดระบบเครือข่ายของพื้นที่ ในแหล่งชุมชนเป็นการบูรณาการการจัดการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งในเรื่องความเชื่อ เกษตรกรรม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในชุมชนและแหล่งกำเนิดประเพณีเป็นองค์รวมและเป็นระบบ ทั้งหมู่บ้านหรือกลุ่มชาติพันธุ์แบบพึ่งพาอาศัย โดยอาศัยการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ในกระบวนการถ่ายทอดและระบบนิเวศเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างกลไกด้านต่างๆ เพื่อขยายโอกาสและศักยภาพเชิงพื้นที่ให้มีความหลากหลาย การให้บริการทางนิเวศ ความสามารถในการฟื้นฟูตนเองของพื้นที่และการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ยึดวัฒนธรรมแบบเก่าไว้ ไม่ให้จางหายไป คุยกับผู้สูงบ่อ ย ๆ เพื่อที่จะรักษารูปแบบเดิม ๆ เอาไว้

๔.๓.๒ หลักการทำงานของพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

เครือข่าย และกลุ่มชาติพันธุ์ ทำงานด้วยหลักการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเครือข่ายที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศในแหล่งกำเนิดและกลุ่มชาติพันธุ์ ให้เกิดการกระจายตัวของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมเครือข่ายและกลุ่มชาติพันธุ์อย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นไปตามหลักการอนุรักษ์ระบบนิเวศ การสืบทอด การถ่ายทอด เสริมสร้าง จรรโลง นอกจากนี้ยังมี การรวมกลุ่มทำผลิตภัณฑ์จักสาน โดยใช้วัสดุเหลือใช้ และรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ เพาะพันธุ์พืช กลุ่มออมทรัพย์ คณะกรรมการหมู่บ้าน ได้ให้การสนับสนุน ครั้วเรือนในหมู่บ้าน ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองทุกครัวเรือน เลี้ยงปลาในบ่อคอนกรีต เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

๔.๓.๓ กลไกระบบการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

กลไกการสร้างผลประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชุมชนแต่ละแห่ง ตามความเชื่อ ตามภูมิปัญญา และตามนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเครือข่าย และกลุ่มชาติพันธุ์โดยมีบทบาทเสมือนเป็นพ่อแม่เลี้ยงดูชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งอาหาร ปกป้องภัยพิบัติ ช่วยฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนและอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนโดยมีแนวทางป้องกันไม่ให้เป็นพื้นที่วัฒนธรรมถูกทำลาย ทาหน้าที่กำจัดปัจจัยการเกิดปัญหาทำลายวัฒนธรรมของตัวเองและควบคุมการลุกลามของชาติอื่นอีกทั้งยังส่งเสริมกระบวนการกระจายความร่วมมือในการสืบสานวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

กลไกการประสานผลประโยชน์ได้แก่ ชุมชน เครือข่ายและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ต่างมีบทบาทเป็นตัวเชื่อมและประสานประโยชน์ให้กระบวนการทางวัฒนธรรม สามารถกระจายตัวไปทั่วหมู่บ้าน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและปรับเปลี่ยนสถานะทางกายภาพของการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และพื้นที่ของชุมชน ให้มีศักยภาพต่อการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเครือข่ายสู่พื้นที่ของชุมชนและอนุรักษ์ระบบนิเวศ โดยการรักษาวรรณกรรมประเพณีให้คงอยู่ ตลอดจนทาหน้าที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวงจรป้อนกลับย้อนไปเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๔.๓.๔ รูปแบบของความยั่งยืน จัดประเมินผล

การดูแลรักษาเช่น การปลูกป่าชุมชนร่วมกับ อบต. ทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นให้ป่า ให้สีเขียว ป้องกันการทาลาย ทำแนวกันไฟ ด้วยความยั่งยืนเหมือนชีวิตมนุษย์ มีเกิด มีแก่ มีเจ็บ มีตาย วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาแล้ว หากไม่ได้พัฒนา วัฒนธรรมนั้นก็เสื่อมสลายไป แต่ถ้าสังคมมีความเจริญวัฒนธรรมนั้นก็เจริญตามมา และต้องเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ขับเคลื่อนเท่านั้นจึงจะยั่งยืน อย่าไปหวังให้ผู้อื่นมาจัดการให้ ต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ไม่เช่นนั้นก็เสื่อมสลายไป เช่น การละเล่นดนตรีตึบแก่งที่กำลังจะหายไปจากชุมชน ฉะนั้นต้องเป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง ๆ ดังเช่นประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ซึ่งได้สร้างภูมิปัญญาอันฉลาดของเจ้าเมือง ถือได้ว่าเป็นการรักษาสภาพแวดล้อมของแม่น้ำ เพราะวิถีชีวิตของชาวชุมชนที่ผูกพันกับแม่น้ำมาอย่างนาน มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น การจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเครือข่าย และกลุ่มชาติพันธุ์ มีการนำรูปแบบมาใช้ก็คือ การนำวัฒนธรรมเข้าร่วมกับความยั่งยืนวัฒนธรรม ดังได้ปรากฏขึ้นในมิติความยั่งยืนทางสังคม ความยั่งยืนทางสังคมนั้นประกอบด้วย การแก้ไขปัญหาความยากจน การส่งเสริมลงทุนทางสังคมโดยเน้นไปที่การศึกษา สาธารณสุข การดูแลรับผิดชอบสภาพแวดล้อมของมนุษย์ และสังคมให้มีความปลอดภัย รวมทั้งสิทธิมนุษยชนและความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งไม่ได้ครอบคลุมหรือเน้นไปที่ประเด็นทางวัฒนธรรมมากนัก ทำให้เริ่มมีการแยก หรือเฉพาะเจาะจงออกมาเป็นบทบาทหนึ่งในการพัฒนาที่อย่างยั่งยืน องค์การ UNESCO ได้นิยามความหมายว่าวัฒนธรรม คือ องค์กรวมที่มีความซับซ้อนของจิตวิญญาณ วัตถุ ภูมิปัญญา อารมณ์ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวของสังคมนั้น ๆ และความยั่งยืนทางวัฒนธรรมสามารถให้คานิยามได้ คือ ความสามารถที่จะเก็บรักษาไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมนั้นๆ และยินยอมให้เปลี่ยนแปลงได้ในหนทางวิธีการที่สอดคล้องกับคานิยมทางวัฒนธรรมของประชาชน และในมุมมองของความยั่งยืนทางวัฒนธรรม คือ การวิเคราะห์ในนิยามของทุนทางวัฒนธรรม ที่อธิบายโดยประเพณี คานิยม มรดก สถานที่ ศิลปะ ความหลากหลาย และ

ประวัติศาสตร์ของสังคม ซึ่งมีทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้และสืบทอดจากรุ่นอดีตส่งผ่านไปสู่อุณหอนาคต ดังเช่นกิจกรรมของชุมชน เมื่อว่างเว้นจากภาระกิจการทำไร่นา ก็จะมาพร้อมกันซ่อมพายเรือในลาน้ำพุ เป็นอยู่แบบนี้ตลอดจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ออมทรัพย์เพาะพันธุ์กล้าไม้ ปลูกผักปลอดสารพิษ แม้กระทั่งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนตามเทศกาลของแต่ละปี ๆ

รูปแบบของความยั่งยืนที่พิจารณาวัฒนธรรมร่วมด้วย การนำวัฒนธรรมมาพิจารณาร่วมกับความยั่งยืนต้องเริ่มจากการเปลี่ยนมุมมองที่มีอยู่ ในปัจจุบันของบุคคลที่มองถึงความเติบโต ต้องเปลี่ยนไปมองถึงเรื่องความสมดุล รวมถึงเปลี่ยนแนวคิดจากการแข่งขัน ไปสู่การร่วมมือกัน และเปลี่ยนมุมมองจากการมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ ไปสู่มุมมองที่หลากหลายมิติ มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นั่นคือการพัฒนาควรต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากร ภูมิปัญญา วัฒนธรรม การมีส่วนร่วม ความเคารพซึ่งกันและกัน และความเท่าเทียมกัน จากที่กล่าวมาข้างต้นเมื่อมิติของความยั่งยืนได้หมุนย้อนกลับมาที่ผู้คนและท้องถิ่น ซึ่งหัวใจสำคัญของท้องถิ่นก็คือ ทูตทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณี มรดกภูมิปัญญา สถานที่ ที่ถ่ายทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน และ ต่อเนื่องไปสู่อนาคต นั่นก็คือเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ต่างกันอย่างมีพื้นฐานหรือสภาพแวดล้อมที่ต่างกันนั้นคือทุนทางธรรมชาติ ซึ่งสภาพแวดล้อมที่ต่างกันส่วนหนึ่งได้หล่อหลอม และกำหนดตัวตนทางวัฒนธรรมและตัวตนทางกายภาพของแต่ละพื้นที่ให้ต่างกันออกไป นั่นคือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม รวมถึงระบบนิเวศที่เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ความยั่งยืนของพื้นที่จึงควรถูกกำหนดโดยกรอบของมิติทางวัฒนธรรมผสานไปกับกรอบมิติของระบบกายภาพกล่าวคือ มิติวัฒนธรรมต้องประสานความถูกต้องที่เที่ยงธรรมกับมิติสิ่งแวดล้อม และสามารถดำรงชีวิตและอยู่ได้ในมิติเศรษฐกิจ และมิติเศรษฐกิจต้องมีความรับผิดชอบต่อมิติสิ่งแวดล้อม ซึ่งนั่นคือความยั่งยืนที่แท้จริงที่คำนึงถึงกรอบของ “ระบบนิเวศวัฒนธรรม” ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงตัวตนของพื้นที่ที่แตกต่างกันทั้งด้านกายภาพและวัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนควรพิจารณาบนพื้นฐานจากสิ่งที่เป็นตัวตนของพื้นที่นั้นคือ การพัฒนาที่คำนึงถึงต้นทุนทางวัฒนธรรม และต้นทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นเป็นพื้นฐานในการพัฒนาต่างๆ โดยที่ ได้ให้คานานิเวศวัฒนธรรม คือ การศึกษาถึงกระบวนการปรับตัวโดยธรรมชาติของมนุษย์ และรูปแบบวัฒนธรรมมีพื้นฐานการปรับตัวมาจากมนุษย์ซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ คือ ความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่ผู้คนหลายกลุ่มหรือหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้น โดยมีพื้นฐานมาจากภูมิวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งอันสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของคนในท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักร่วมกัน และมีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่างๆ โดยอาจสร้างเป็นตำนานขึ้นมาอธิบายความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นย่อมอยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติในพื้นที่นั้น นั่นคือ ความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ด้านนิเวศวัฒนธรรมเป็นศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและ สภาพแวดล้อม และนักมานุษยวิทยาแนวนิเวศวัฒนธรรมเชื่อว่าวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีผลซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคที่

เทคโนโลยีอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าขึ้นมนุษย์ ก็สามารถดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมก็ลดน้อยลง แต่ลักษณะทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีจะยังคงอยู่ และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่ง พื้นที่ธรรมชาติที่ผู้คนพากันมาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านและเป็นเมืองขึ้นมา โดยมีการปรับตัวเข้ากับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติร่วมกัน สร้างความรู้ร่วมกันในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดสรร ทรัพยากรระหว่างกัน รวมทั้งการกำหนด การพัฒนาการจัดการความรู้ขึ้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งร่วมกันซึ่งความเป็นท้องถิ่นอยู่ตรงความเป็นนิเวศวัฒนธรรมได้ทาการศึกษาการ พัฒนาชุมชนบนฐานนิเวศวัฒนธรรมที่ชุมชนควรพัฒนาอยู่บนพื้นฐานการมีปฏิสัมพันธ์เกื้อกูลกัน ระหว่างสิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่นั้น

สรุปได้ว่า การพัฒนาการจัดการความรู้ขึ้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้มีความยั่งยืนนั้น จะต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน วัฒนธรรมต้องเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเอง เช่น การก่อเจดีย์ การตักบาตรเทโว ชุมชนต้องหาเอง สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง ๆ เช่น ประเพณีอุ้ม พระดำน้ำ อันแฝงด้วยภูมิปัญญาที่ชาญฉลาด ทำไมต้องดำน้ำ สองทิศ คือ ทิศเหนือ กับทิศใต้ เพราะ เราอยู่ต้นน้ำ พอน้ำมาจะท่วมทันที พอแห้งก็แห้งเลย ต้องหาวิธีสร้างความสมดุลของน้ำขึ้นมา ชีวิตคน เพชรบูรณ์ผูกพันกับแม่น้ำ จึงต้องสร้างขวัญกำลังใจในการทำมาหากิน โดยหาสิ่งที่เคารพนั่นคือ พระ ศักดิ์สิทธิ์มาทำพิธี ปีไหนน้ำน้อย หันหน้าทางทิศเหนือ เพื่อให้น้ำขึ้นมา น้ำน้อยหันหน้าทางทิศใต้ เป็น ภูมิปัญญาที่จะมาควบคุมธรรมชาติ เมื่อทำพิธีแล้วก็ทำมาหากินได้ นี้คุณค่าของวัฒนธรรม

การพัฒนาการจัดการความรู้ขึ้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงมีความสำคัญต่อพื้นที่เนื่องจากเป็นแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของการทำความเข้าใจพื้นที่ทั้งความเข้าใจใน เรื่องกายภาพ และความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมผู้คน และอยู่บนวิถีของความเหมาะสมในการ ปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเท่าที่ควรจะเป็นเพื่อเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม คือ มนุษย์ ปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและใช้ทรัพยากรเพื่อบริโภคอย่างพอเพียง การจัดการความรู้ขึ้นพื้นฐาน ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตน ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึง เอกลักษณ์ คุณค่า และความสำคัญของพื้นที่ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรม นั้นเท่ากับว่าหากการพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่น โดยทำความเข้าใจได้จากระบบนิเวศวัฒนธรรมแล้ว การพัฒนาที่เกิดขึ้นก็น่าจะเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับ ตัวตนของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่การตอบคำถามของความยั่งยืนในการพัฒนาได้

๔.๔ สรุป

องค์ประกอบความรู้ขึ้นพื้นฐานทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเชื่อ ความร่วมมือหรือความสามัคคี การอนุรักษ์ การสร้างองค์ความรู้แก่ผู้มีส่วน ได้เสีย หรือการส่งเสริมและสนับสนุนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตหรือการดำรงอยู่ ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลักในการประกอบอาชีพจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องร่วมกันบริหารจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ดิน หรือแหล่งน้ำ เพื่อให้เป็นแหล่งทำมาหากินและเอื้อประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมต่อไปตราบนานเท่า นาน อันเป็นการบ่งบอกถึงความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น เริ่มจากความเชื่อ ความศรัทธาสังค์กัศีลธิ์ใน ธรรมชาตีส่และสิ่งแวดล้อม เกิดความกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงพากันทำการบูชาด้วยเครื่องสักการะ ต่าง ๆ ก่อนเข้าพื้นที่ทำมาหากินหรือแม้แต่หลังจากทำไร่ ทำสวนแล้ว ก็มีการจัดเครื่องสังเวยมาให้แก่ ส่สังค์กัศีลธิ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่คนในครอบครัวและชาวบ้าน จนกลายเป็นจารีตประเพณี ที่ทุกคนในกลุ่มจะต้องทำตาม เป็นธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกัน แม้จะได้รับการชี้แนะเพื่อให้คลายความ เชื่อดั้งเดิมจากศาสนา ส่วนใหญ่ยังคงรักษาความเชื่อและจารีตประเพณีไว้อย่างเคร่งครัด ผู้นำทาง ศาสนาจึงได้ปรับหลักคำสอนให้เข้ากับ ความเชื่อแล้วร่วมดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และ ธรรมชาตีส่อื่น ๆ รวมถึงการปลูกฝังให้กลุ่มชาติพันธุ์มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในการปลูกป่าทดแทน นอกจากนี้ยังได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการ อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ การดำรงชีวิต และการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญในปลูกจิตสำนึกให้ รู้สึกหวงแหนว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นของตน เพราะการสำนึกดังกล่าวจะทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือหรือ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกเรื่อง ในทางตรงกันข้าม หากนำเอาตัวบทกฎหมายมาบังคับ จะทำให้ ชาวบ้านไม่พร้อมที่จะทำหรือไม่ให้ความร่วมมือ กฎหมายจะเป็นมาตรการสุดท้ายในการดำเนินการ การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้มีความยั่งยืนนั้น จะต้อง ตอบสนองความต้องการของชุมชน วัฒนธรรมต้องเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเอง เช่น การก่อเจดีย์ การตัก บาตรเทโว ชุมชนต้องทาเอง สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง ๆ เช่น ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ อันแฝงด้วยภูมิ ปัญญาที่ชาญฉลาด ทำไมต้องดำน้ำ สองทิศ คือ ทิศเหนือ กับทิศใต้ เพราะเราอยู่ต้นน้ำ พอน้ำมาจะ ท่วมทันที พอแห้งก็แห้งเลย ต้องหาวิธีสร้างความสมดุลของน้ำขึ้นมา ชีวิตคนเพชรบูรณ์ผูกพันกับ แม่น้ำ จึงต้องสร้างขวัญกำลังใจในการทำมาหากิน โดยหาสิ่งที่เคารพนั่นคือ พระสังค์กัศีลธิ์มาทำพิธี ปี ไหนน้ำน้อย หันหน้าทางทิศเหนือ เพื่อให้ น้ำขึ้นมา น้ำน้อยหันหน้าทางทิศใต้ เป็นภูมิปัญญาที่จะมา ควบคุมธรรมชาติ เมื่อทำพิธีแล้วก็ทำมาหากินได้ นี้คุณค่าของวัฒนธรรม การพัฒนาการจัดการความรู้ ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงมีความสำคัญต่อพื้นที่เนื่องจากเป็นแนวคิดที่อยู่บน พื้นฐานของการทำความเข้าใจพื้นที่ทั้งความเข้าใจในเรื่องกายภาพ และความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรม ผู้คน และอยู่บนวิถีของความเหมาะสมในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเท่าที่ควรจะเป็นเพื่อเรียนรู้ที่ จะอยู่ร่วม กับสภาพแวดล้อม คือ มนุษย์ปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและใช้ทรัพยากรเพื่อบริโภคอย่าง พอเพียง การจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึง ความเป็นตัวตน ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ คุณค่า และความสำคัญของพื้นที่ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม นั่นเท่ากับว่าหากการพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับความ เป็นท้องถิ่น โดยทำความเข้าใจได้จากระบบนิเวศวัฒนธรรมแล้ว การพัฒนาที่เกิดขึ้นก็น่าจะเป็นไปใน ทิศทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับตัวตนของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่การตอบคำถามของ ความยั่งยืนในการพัฒนาได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ชนัญญ วังษ์วิภาค และคณะ. การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะโบราณคดี, ๒๕๔๗.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม. ในเอกสารการสอนชุดวิชาคหกรรมศาสตร์

กับการพัฒนาชุมชน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓.

ทศนา แหมมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ธนิก เลิศชาญฤทธิ. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

(องค์การมหาชน), ๒๕๕๔.

ธีระ รุญเจริญ. ความเป็นมีอาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา.

กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง, ๒๕๕๐.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท ในเอกสารการสอนชุด

วิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔.

น้ำทิพย์ วิภาวิน. การจัดการความรู้กับคลังความรู้. กรุงเทพมหานคร: เอสอาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์,

พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๗.

บุญชม ศรีสะอาด. การพัฒนาการสอน. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔.

_____. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก, ๒๕๕๓.

บุญดี บุญญากิจ และคณะ. การจัดการความรู้ ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: จีรวัฒน์เอ็ก

เพรส, ๒๕๔๗.

ป้วย อึ้งภากรณ์. ศาสนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๐.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.

กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

พรธิดา วิเชียรปัญญา. การจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร: ธรรมกลการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พรรณิ สนวนเพลง. เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมสำหรับการจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร:

ซีไอเอ็มเคชั่น, ๒๕๕๒.

พระเทพเวที(ป.อ.ปยุตโต). “วัฒนธรรมกับการพัฒนา”. ในบทบาทของภาคเอกชน : ธนาการ

พาณิชย์ในการบริหารงานวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิช

- ซึ่ง, ๒๕๓๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- พระราชวรมณี (ปอ. ปยุตโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.
- พูลสุข หิงคานนท์. การพัฒนารูปแบบ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.
- พัชสิรี ชมพุกำ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: แมคกรอ-ฮิล, ๒๕๕๒.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. “พระเจ้าอยู่หัวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม” (เอกสารประกอบการบรรยาย ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๒) อ้างถึงใน สายันต์ ไพรัชญาจิตร, การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน . พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, ๒๕๕๐.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. ยุทธศาสตร์การพัฒนา: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติเชิงรุก. นนทบุรี: บุ๊คพอยท์วิชาการ, ๒๕๕๖.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. การพัฒนาชุมชน : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อท, ๒๕๓๔.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. การจัดการสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร. ๒๕๔๙.
- รัตนะ บัวสนธ. การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คำสมัย, ๒๕๕๒.
- วิทยากร เชียงกุล. การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมไทย : บทวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: ฉบับกระแส, ๒๕๒๗.
- วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น: สานต่อที่ท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเซ็นเตอร์ดีสคัฟ เวอร์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- วิรัช เตียงหงษากุล. หลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. การบริหารเชิงกลยุทธ์และกรณีศึกษา ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธีระฟิล์มและไซเท็กซ์, ๒๕๔๒.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.
- สมภพ ระงับทุกข์. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: เกศินี, ๒๕๕๔.
- สมยศ นาวาภิ. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: ดวงกลม, ๒๕๓๖.
- สร้อยตระกูล อรรถมานะ. พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.
- สว่าง เลิศฤทธิ. การจัดการทรัพยากรโบราณคดี: ภาพรวมแนวคิด การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗.
- สายันต์ไพรัชญาจิตร. การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน. ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๕๐.

สำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. **การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.**

กรุงเทพมหานคร: ชรรคมลการพิมพ์, ๒๕๔๘.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สุกัญญา เบานิด และวสันต์ เทพสุรียนนท์. **ร่วมด้วยช่วยกัน: การจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรม ตำบลเจียด อำเภอเขมราช จังหวัดอุบลราชธานี.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา. ๒๕๕๔.

สุธี ขวัญเงิน. **หลักการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๙.

สุรัสวดี ราชกุลชัย. **การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๗.

อุทัย บุญประเสริฐ. **หลักการบริหารแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

อัญญาณี คล้ายสุบรรณ. **การจัดการความรู้ฉบับปฐมบท.** นครปฐม: เพชรเกษมพรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๕๐.

(๒) คุษณินิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

เดชชาติ นิลวิเศษ. “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗.

พระราชวชิรเมธี (วีระ วรปญโญ). “รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘

(๓) บทความ:

กฤษฎา มณีเชษฐา และคณะ. “การจัดการทรัพยากรมนุษย์และวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ที่มีต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจส่งออกขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย”. **วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์วิชาการ** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน ธันวาคม ๒๕๖๐.

เกศราพร พรหมนิมิตกุล และคณะ. “การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK”. **Journal of Liberal Arts, Prince of Songkla University** Volume 12, Issue 1, January - June 2020.

คทาเทพ พงศ์ทอง และคณะ. “ตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมชุมชนบ้านหมากขามและ บ้านหมากม่วง ในเขตเทศบาล ตำบลไทรรัฐ ในยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”. **มนุษย์สังคมสาร**

(มสส.) ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน) ๒๕๖๒.

พระครูประสิทธิ์ธรรมภรณ์ บุญบุตร และคณะ. “แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนากรณีศึกษาภูโป ตำบลภูโปอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์”. วารสารสถาบันวิจัยพัฒนธรรม ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒.

พิสิฐ เจริญวงศ์.รวมบทความเกี่ยวกับ “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม” ลงพิมพ์ในคอลัมน์ “ศิลปวัฒนธรรม” ของหนังสือ “อาทิตย์” รายสัปดาห์. ๒๕๕๒.

สุภาสพงษ์ ฐ์ทำนอง. “การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิสารสนเทศด้านการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร”. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม – กันยายน

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Bartol, M. Kathryn & C. Martin. **Management Quality**. 2 nd ed. New York : Prentice – Hall, 1998.

Bennet, A. & Bennet. “**The Partnership between Organization Learning and Knowledge Management**” 2003.

Druck, Management : **Tasks, Responsibilities, Practices**, Harper Collins, New York, 2005

Hellriegel, D.,Slocum, J. W., & Jackson, S. E. **Management: A competencybasedapproach**.10th ed.. Mason, OH: Thomson/South-Western, 2005.

Lee, J. H. & Kim, Y. G. **A stage Model of Organizational Knowledge Management a Latent Content Analysis**. Expert Systems with Applications.Vol. 20. 2001.

Lin, H. C. **An Investigation of the Effects of Cultural Differences on Physicians’ Perceptions of Information Technology Acceptance as they Relate to Knowledge Management Systems**. Computers in Human Behavior. Vol. 38. 2014.

Marali, Y. **Knowledge Management and Organizational competence**. New York: New York University Press, 2001.

Nonaka & Takeuchi. **Classic work: Theory of Organization Knowledge Creation**. New York: Oxford University Press, 2001.

Rue, Leslie W. and Byars, Lloyd L. **Human resource management**. Irwin. McGraw

Hill, 2002.

- Ruggles, Rudy L. **Tools for knowledge management : An introduction.** In **Knowledge management tools**, 1-8. Boston : Butterworth-Heinemann, 1997.
- Robbins, S.P. & DeCenzo. **Management.** 6th ed.. New York : Prentice-Hill, 2005.
- Takeuchi, Hirotaka & Ikujiro, Nonaka, **Hitotsubashi on Knowledge Management, Clementi Loop**, Singapore: John Wiley & Sons (Asia), 2004.
- Tiwana, A. **The Essential guide to knowledge management.** New Jersey, NJ: Prentice Hall, 2001.
- Wehrich, **Heinz and Koontz, Harold.** **Management: A Global Perspective.** New Delhi : McGraw Hill, 2005.
- William D. Lipe, **Value and meaning in cultural resources.** In **Henry Cleere (Ed), Approaches to the archaeological heritages.** Great Britain, 1984.
- Xerox Corporation. **Gateway to Xerox Knowledge Sharing.** N.P., 1999. (II)
- Electronic: **Trapp, H. Benefits of an Intranet-based Knowledge Management Systemmeasuring the Effects.** [Online]. From http://www.avinci.de/competence/publication/diplomarbeit_holger_trapp.pdf. 1999. [December 12, 2006].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง

การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรม
ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ๒) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้และจัดระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางและกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบปลายเปิดให้อิสระแก่ผู้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านในการให้ข้อมูลนี้ ทุกข้อตอบตามความเป็นจริง ทั้งนี้คำตอบของท่านจะไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานแต่ประการใด จะเป็นเพียงภาพรวมเท่านั้น และการนำเสนอผลการวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น

คณะผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ทั่วไป

ชื่อ..... ฉายา..... สกุล.....

อายุปี พรรษา.....

วันที่สัมภาษณ์..... เดือน ปี.....

วุฒิการศึกษาทางศาสนศึกษา

๑. นักรธรรม () ชั้นตรี () ชั้นโท () ชั้นเอก

๒. เปรียญธรรม () ประโยค ๑-๒ () ประโยค ๓-๕ () ประโยค ๖-๗ () ประโยค ๘-๙

วุฒิการศึกษาทางศาสามัญศึกษา

๔. อุดมศึกษา () ปริญญาตรี () ปริญญาโท () ปริญญาเอก

๕. อื่นๆ (ระบุ)

สถาบัน.....

ตำแหน่ง

ตอนที่ ๒ คำถามในการสัมภาษณ์

๑. ภายในชุมชนที่ท่านอยู่อาศัยมีทรัพยากรวัฒนธรรมอะไรบ้าง

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (รูปธรรม) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น

.....
.....
.....

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (นามธรรม) เช่น ภาษา ประเพณี ศิลปะ การแสดง พิธีกรรม เป็นต้น

.....
.....
.....

๒. ท่านได้มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ และปลูกฝังจิตสำนึก ให้คนภายในชุมชนในเรื่อง การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีังอย่างไร

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (รูปธรรม) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น

.....
.....

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (นามธรรม) เช่น ภาษา ประเพณี ศิลปะ การแสดง พิธีกรรม เป็นต้น

.....
.....

๓. ท่านมีวิธีการจัดการสร้างสรรค์ประดิษฐ์นวัตกรรมจากทรัพยากรวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีังอย่างไร

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (รูปธรรม) เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ อาคาร บ้านเรือน เป็นต้น

.....
.....

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (นามธรรม) ภาษา ประเพณี ศิลปะ การแสดง พิธีกรรม เป็นต้น

.....
.....

๔. ท่านมีการบังคับใช้กฎระเบียบในเรื่องการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีังหรือไม่ อย่างไร

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (รูปธรรม) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น

.....
.....

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (นามธรรม) ภาษา ประเพณี ศิลปะ การแสดง พิธีกรรม เป็นต้น

.....
.....

\

๔. ท่านมีรูปแบบการจัดการความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างไร

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (รูปธรรม) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น

.....

.....

- ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (นามธรรม) ภาษา ประเพณี ศิลปะ การแสดง พิธีกรรม เป็นต้น

.....

.....

๕. ท่านมีรูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแบบสมดุลอย่างไร

- คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม

.....

.....

- มูลค่าทางด้านเศรษฐกิจ

.....

.....

๖. ท่านมีวิธีในการพัฒนาการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างไร

- การนำทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ และจัดการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรม

.....

.....

- การนำทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้มาจัดการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรม หรือสร้างสินค้าทางประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรม

.....

.....

๗. ท่านคิดว่าควรมีการสร้างคุณค่าจากจัดการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ อย่างไร

- คุณค่าทางวัฒนธรรม

.....

.....

- คุณค่าด้านการศึกษา

.....

- คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

.....

- คุณค่าด้านความเป็นทรัพยากร

.....

- คุณค่าด้านการพักผ่อนหย่อนใจ

.....

- คุณค่าด้านความงาม

.....

.....

๘. ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการจัดการความรู้ขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....